

מנין לפי שלא גלו ישראל אלא על שבטלו את המעשרות. וכיון שגלו נשטרו מן המעשרות שנאמר (דברים יב) אלה החקים והמשפטים אשר תשמרו לעשות כיון שחזרו בימי עזרא קיימו אותן מעצמן. מנין ר' יוחנן אומר (נחמיה י) ואת ראשית עריסותיכם ואומר ובכל זאת אנו כורתים מהו ובכל זאת אמרו בין שאנו גולים בין שאנו עומדים מקיימים אנו מצות מעשרות: וסנין שגמר הקדוש ברוך הוא עמהם שנאמר (עז) על התתום התתומים אינו אומר אלא על התתום. חזרו ובטלו אותם. וכן מלאכי אומר (מלאכי ג) היקבע אדם אלהים ואמרתם במה קבענוך התרוסה והמעשר. אמר רב שמואל בר רב יצחק בננה שבועולס הרב נזר לתלמיד והוא עושה שם התלמיד גזר לרב והוא מקיים. ואתם נזרתם עלי בשביל המעשרות וגמרתם עמכם ואחר כך חזרתם בכם וקבעתם אותי ובטלתם אותו. היקבע אדם אלהים. מהו היקבע אדם אלהים אמר ר' לוי כל מי שהוא מבקש לומר לחבירו מה אתה נוזל לי אומר לו מה אתה קובע לי. דבר אחר היקבע אמר ר' ברכיה בשם רבי יוחנן אמר הקדוש ברוך הוא לישראל קובעים אתם אותי מלפשוט יד בעולמי ולהרויח אותו שנאמר היקבע אדם אלהים. מנלת אסתר מנין שנאמר (אסתר ט) קיימו וקבלו היהודים. קיימו למעלה מה שקיבלו לכמה. ושאלת שלום בשם שנאמר (רות ג) ויאמר לקוצרים ה' עמכם ואם תאמר מעצמו יצא אבל לא הסכימו עמו מן השמים הרי אומר המלאך לגרעון (סופטים ו) ה' עמך גבור תחיל. אמר ר' תחליפא דקמרי בשעה שעבר שאול על גזירתו של הקדוש ברוך הוא בעמלק ושמואל בא והוכיחו (ע"פ טו) כי מאסחה את דבר ה' כיון שבקש לילך קרע לו את מעילו שנאמר (עז) ויסב שמואל ללכת ויחזק בכנף מעילו ויקרע. אמר לו שמואל (עז) קרע ה' את כסלכות ישראל וגו' אמר לו ופי הוא זה אמר לו איני אומר לך אלא אני רומז לך מי שהוא קורע לך את מעילך הוא עתיד ליטול את מלכותך כיון שנכנס למערה וקרע דוד את כנף המעיל אשר לשאול מיד הכיר שאול מה שאמר לו שמואל התחיל אומר (ע"פ כד) הנה ידעתי כי מלוק תמלוק מלוק בעולם הזה תמלוק לעולם הבא:

מומור נח

למנצח אל תשתת. האמנם אלם צדק. אמר שלמה (משלי כח) הפספס דרך איש וזר. הפספסים הם הרשעים ואינם עושים ברבורם אומרים ובטלים כך היה שאול הפספס אמר לדוד (ע"פ כד) צדיק אתה סמני. אני עשיתיך צדיק שיצאתי לבקש את נפשך ואילו מצאתיך הרגתיך ואני נפילתי בידך ולא הרגתי הוי צדיק סמני וכן הוא אומר (משלי יב) יתר מרעהו צדיק. מרעהו זה שאול שנאמר (ע"פ כח) לרעך לדוד. צדיק זה דוד שאמר לו לשאול (ע"פ כד) ועתה השבעה לי וישבע דוד לשאול כיון שהלך שאול אמרו לו גבורי לשאול וכי בשביל שלא הרגך דוד במערה נעשה צדיק כי יודע היה שאם היה שולח בך יד היינו נכנסין ומוציאין אותו משם ומחתכין אותו אבר אבר ונתיירא מיד שמע וקיבל מהם ודרף אחריו. מיד (ע"פ כו) ויקם וילך אל מדבר זיף (ע"פ) ויבא דוד ואבישי לילה ושאול שוכב ישן במעגל הוא שוכב הוא ישן אלא שניתן להם תרדמה וכן הוא אומר (ע"פ) כי תרדמת ה' נפלה עליהם הוי שוכב ישן. (ע"פ) ויאמר אבישי אל דוד סגר אלהים את אויבך. ויאמר אל תשחיתוהו. הוי למנצח אל תשתת. (ע"פ) ויאמר דוד חי ה' כי ה' יגפנו ולמה שני מעטים ה' אלא אמר לו חי ה' אל תהרגהו ואם תהרגהו חי ה' אני אהרג אותך. ר"א נשבע על יצהר ונער בו. (ע"פ) ויקח דוד את החנית ואת צפתת המים ויקרא דוד אל העם הלא תענה אבנך אמר לו מה יש לך לענות הרי אמרת על דבר המערה אילו היה עושה לך סאומה היינו נכנסין לשם ומחתכין אותו אבר אבר. או אימר בסירה הועדה. בחנית וצפתת מה יש לענות הלא תענה אבנך לא היה לו מה לענות נעשה אלם לכך אמר להם אלם צדק תדברון מישרים תשפטו. אמר להן בצדק רדפתם אחרי שאמרת תורה (דברים טו) צדק צדק תרדוף או צדק שפחתם שכן כתיב (ויקרא יט) בצדק תשפוט עמיתך. יפה עשיתם כך עושים מישרים תשפטו בני אדם לכך אלם צדק

פירוש מהר"י הכהן

אל תשתת ופיין בילקוט יכונע רמז י"ח: [תשמרו לעשות]. פי' וכתיב בלחץ אשר נתן ה' אלטי חנוכיך לך לרשעה ולא נהגי ללא בלחץ ומעשרים כחוננים ג"כ בלחץ ענין ס' ראה וכחלחם שמה וגו': [אלו כורמים]. שני ספסוקים כנחמיה כו' ו' ופיין שם: [אל תחמס]. יצוין ככל בילקוט הנוכח: [מי הוא זה]. שיטול מלכותי: [הוא ישן]. פי' היינו הן ולמה לי תרדמהו ללא סהסור רומז שכל כחיו כיון יסן: [בסירה כועדו]. פי' כל זה מדברי חכמי לשאול או כשעת ענין המערה שאמר לו או מעט וס' אין לך להחזיק עוכה לדוד על שלא הרגך דשמה כקון נקדעו בדרך ולאו דוד קרען ולא ה' כי כידו כלל לעצמו עמך רעה: [מישרים תשפטו]. פי' סכל נחמיה כדמפרש:

צדק תדברון. אף בלב עולות תפעלון. ורו רשעים מרחם. מרחם זריתם. תעו מבטן. מבטן הצדיקים. אמר להם. הלבקהזה אינו נברא אלא לאמת שנאמר (תהלים טו) ודובר אמת בלבבו ואתם לא כך הייתם אלא אף בלב עולות תפעלון. ורוח הקידש אומר על ידי ירמיה (ירמיה ט) מרם אצרך כבטן ירעתיך. וכן ישעיה אומר (ישעיה מט) ה' מבטן קראני ומרחם הרשעים ניכרים וכן אתה טוצא בעשו הרשע עד דהוה במעי דאימיה הוה מגית עם אחיו שכן הוא אומר (בראשית כב) ויתרוצצו הבנים בקרבה שהיה מרצץ עם אחיו במעי אמו אמר אף אתם מרחם זריתם ורו רשעים מרחם. לכה חכה למוכרמות חמת נחש אשר לא ישמע לקול מלחשים חוברים חברים מחוכם. אמר להם אין אתם יודעים מה עשה הקדוש ברוך הוא לנחש שיבר את שיניו ועכשיו אוכל עפר כך הקדוש ברוך הוא עושה לכם הרום שנימו בפימו. אמר להם הקדוש ברוך הוא אמרתם לשון הרע אתם גופלים לגיהנם ואש אוכלת אתכם שנאמר כמו שבלול תמס יהלך נפל אשת. אין אתם רואים שמש לעולם בל חזו שמש. אבל הצדיקים (מלכזי ג) וזרחח לכם יראי שמי שמש צדקה. וכן הוא אומר ישמח צדיק כי חזה נקם :

מזמור נח

למנצח אל תשחת לדוד. זה שאמר הכתוב (קללת ד) טובים השנים מן האחר טובים הם השנים שיצאו בדרך מן האחד שיצא לעצמו אם יפול חברו מעמידו (ס) ואם יתקפו האחד השנים יעמדו נגדו ואם יבוא אדם רע עליהם השנים יעמדו נגדו. ואם הם שלשה הרי יפה שנאמר (ס) והחוט המשולש לא במהרה ינתק. דבר אחר טובים השנים טוב צדיק בן צדיק מצדיק בן רשע. ולא דומה זכות צדיק אחד לזכות שני צדיקים. אשר יש להם שכר טוב. שאם תבא פורענות על המשפחה זכות שניהם עומדת ומבטלת אותה שנאמר (ירמיה ג) ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים. משפחה שבשביל שנים משפחה אותה המשפחה מצלחת ואם היו שלשה צדיקים צדיק בן צדיק בן צדיק אינה פוסקת מהם לעולם שנאמר (קללת ד) והחוט המשולש. אמרו לפני רבי זעירא והלא פלוני צדיק בן צדיק ודוד רביעי רשעים אמר להם לא במהרה ינתק שאפילו פוסקת חוזרת כמו שנעשה לפלוני כמו שנאמר (ישעיה נט) לא ימושו ספיד ומפי זרעך וספי זרעך. כיון שהוא בן תורה ובני ובן בנו שוב אין תורה פוסקת מהן שנאמר בעתה ועד עולם. מה הוא (ס) אמר ה' אמר הקדוש ברוך הוא אני ערב בדבר זה. דבר אחר טובים השנים טובים שנים שעוסקים בפרקמטיא מאחד בפני עצמו ואם היו שלשה הרי יפה שנאמר והחוט המשולש. ד"א טובים השנים זו מיכל בת שאול ויהונתן שהיו שניהם אוהבים לדוד ומלטו אותו משאול אביהם כתיב במיכל (ש"ל יח) ומיכל בת שאול אהבתו. וביהונתן כתיב (ס) ויאהבהו יהונתן (לדוד) כנפשו. מיכל מלאתהו מן הבית ויהונתן מן החוץ הוי טובים השנים מן האחד. והחוט המשולש אלו ישראל שנאמר (ס) וכל ישראל ויהודה אוהבים את דוד. הוי למנצח אל תשחת :

דבר אחר זה שאמר הכתוב (משלי יח) מצא אשה מצא טוב. וכאן אתה אומר (קללת ז) ומוצא אני מר ממות את האשה אלא אם אשה רעה היא אין סוף לרעתה ואם אשה טובה היא אין סוף לטובתה הוי מצא אשה מצא טוב. את מוצא עד שלא נבראת האשה מה כתיב (בראשית ג) לא טוב היות האדם לבדו. משנבראת מה כתיב (ס ט) וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד הוי מצא טוב. אמרו רבותינו כל מי שאין לו אשה חסר חמשה דברים ממנו. חסר ברכה שנאמר (ס) ויברך אותם אלהים. אותו לא נאמר אלא אותם (אלהים). חסר חיים שנאמר (קללת ט) וראה חיים עם האשה אשר אהבת. חסר שמחה שנא' (משלי כ) ושמח באשת נעוריו. חסר סיוע שנאמר (בראשית ג) אעשה לו עזר כנגדו י' חסר טובה שנאמר (משלי יח) מצא אשה מצא טוב. וכשהיא רעה מצא טוב שהיא מסצאת כל טובה מביתו ועושה אותו עני. אבל אם היתה אשה טובה מה כתיב בה (ס לא) אשת חיל מי ימצא וכתיב (ס יב) אשת חיל עשרת בעלה ועל זה נאמר (ס יח) ויפקרצון מה'. וכן הוא אומר (ס יד) ומה' אשה משבלת. בא וראה כמה קשה בת היונוג שבתורה ובנביאים ובכתובים ייחד הקב"ה שמו על היונוג בתורה שנאמר (בראשית כד) ויען לבן ובתואל ויאמרו מה' יצא הדבר. בנביאים (סופטים יד) ואביו ואכו לא ירעו כי מה' הוא (יצא הדבר) ובכתובים (משלי יח) ויפקרצון מה'. הרי שייחד שמו על היונוג :

מעשה

פירוש מהר"י הכהן

[מגית]. לוחס : [אשח]. סי' נוטל כאל דלית ליה : [ממלאה]. סי' עתה דורש מלא מלשון מין כמו שמריס ימנו וסמו דומיין

מעשה בבנו של רבי עקיבא שנשא אשה מה עשה כיון שנכנסה אצלו היה עומד כל הלילה (ג' וקורא בתורה אפר לה סב בוצינא ואנהרין לי והות סבת ליה כל ליליא והות קיימא ומנהרא והיא הוות פתחא ספרא וגליא מריש לסיפיה ומנהרא קסיה עד דסמי צפרא בצפרא קריב ליה רבי עקיבא לגביה אפר ליה מצא או מוצא אפר ליה מצא . הוי (ס) מצא אשה מצא טוב . דבר אחר מצא אשה מצא טוב זו מיכל בת שאול שהיתה אוהבת לדוד יותר מלאביה אימתי בשעה ששלח שאול לשמור את הבית הה"ר לכנצח אל תשחת . והיאך ברח דוד רבי איבו ורבנן רבי איבו אומר שני שערים היה לו לדוד בביתו אחד היה געול ומשמרין משער זה ויצא משער אחר וברח . ורבנן אמרי שער אחד היה לו והיו עומדין על השער והיו משמרין שלא יברח . מה עשתה מיכל שלשה אותי בעד החלון וברח . כיון שעלו שלוחיו של שאול מה עשתה נטלה את התרפים ונתנה על הכסא ונטלה בכיר העוים ונהנה אותו תחת ראשו שנאמר (ז' יט) ומיכל בת שאול לקחה את התרפים מיד בקשו את דוד אמרה להם שהוא חולה ומיטל במטה הלכו ואמרו לו לשאול אמר להם הביאוהו במטה לבאן הלכו והביאו את הכסא אצלו ומצא בה את התרפים . התחיל כועס עליה כך רמיתני והברחת את שונאי . אמרה לו אתה נתתני וכסיתני לליסמים שלך ועמד עלי עם החרב להרגני ואפר לי אם אינך כברחת אותי אני מחיו את ראשך בסיף ומיד נצטנן דמי ונתפחתני והברחתני ומרוב המורא נהלחלתי כענין שנאמר (הסתר ד) ותתחלחל המלכה מאד מלמד שפירסה נדה כלמך שהתדרה מביא את הדמים הה"ד הוא אמר אלי שלחני למה אמיתך ולמה נקרא שמה עגלה שנאמר (ט' ג) והששי יתרעם לעגלה אשת דוד זו מיכל מה העגלה הזאת אינה מקבלת עול על צווארה כך מיכל לא קבלה עול מאביה אלא קינצרה אותו : ואתה ה' אלהים אלהי ישראל הקיצה לפקד כל הגוים אל תחון כל בוגדי און . לפי שבעוה"ז הקב"ה עושה עצמו כביכול ישן למה שאין הדין גותן שינאלו ישראל שנאמר ויקץ כישן ה' אבל לעתיד לבא כשיגיע הקץ כביכול הקב"ה ניער עליהם שנאמר הקיצה לפקד כל הגוים באותה שעה אל תחון כל בוגדי און :

מזמור ס

למנצח על עושי ערות סבתם לדוד ללמד . זה שאמר הכתוב (ישעיה נ) קרוב מצדיקי כי יריב אחי שהקב"ה נתן חורה לישראל להשיב בה לכל האומות כשהלך יואב לעשות מלחמה עם ארם אפרו לו אין אחי בן בנו של יעקב ורא כך היו התנאים (בראשית לז) ועתה נכרתה ברית אני ואתה ויקח יעקב אבן ויריסה מצבה . כיון ששמע יואב כך לא היה יודע מה לעשות ומה להשיבו בא אצל דוד אמר לו כך וכך אמרו לי בני ארם מיד הושיב סנהדרין שנקראו שושנים וכן שלכה אומר (ס"ט ז) במנך ערסה חשים וגו' . אמרו שני בריתות כרתו אבותינו אחד כרת אברהם וכה"א (בראשית כז) ועתה השבעה לי ויכרתו ברית . באו ליכנס בארץ פלשתים אכרו להם אין אתם זרעו של אברהם ואין אתם מקיימין מצות הברית שכרת אברהם את אבימלך אמרו להם הן מקיימים אנו אבל אין אתם פלשתים והפלשתים הלכו להן וכה"א (דברים י) העוים היושבים בתצרים עד עזה כפתורים כפרתם באותה שבועה ביד נכנסו לארץ וירשוה . וכן ארם אמרו לו ליואב לא מבניו של יעקב אתה ולא כן התנה יעקב עם ארם (בראשית לח) עד הגל הזה אמר להם ולא הם עברו תחלה שנאמר (נמנר כג) מן ארם ינחני בלק בלך סואב . ולא זו בלבד אלא בימי כושן רשעתים שנאמר (זיפט"ס ג) ויעבדו בני ישראל את כושן רשעתים . שהרשיעו שתי רשעיות אחת בימי בלעם ואחת בימי כושן . כיון שלמרוה כסנהדרין וישב יואב וגו' מלמד ששב ופתח אותם . אמר אם אני מחריב אותם עכשו מה אני מוצא כשאעלה מן המלחמה עם ארם לא אכילה ולא שתיה אלא הריני מניחם עד שאעלה כיון שחזר הכה אותם . שנאמר וישב יואב ויך את אדום בהצותו את ארם נהרים ואת ארם צובה מהו בהצותו שהציתה באש . דבר אחר שירה במ חצים . דבר אחר שנמל את ארם נהרים ונתן בארם צובה וארם צובה בארם נהרים :

אלהים

פירוש מהר"י הכהן

ודומיין : [כיון שעלו] . בילקוט יש כיון סוכנו : [פתח ראשו] . עיין שם בפסוק שנאמר ומיכל נח כאלו לקחה את התרפים וגו' : [שלחני למס חמיהן] . סי' למס חמיהן שלחני מנעי ליה ומדכתיכי למס חמיהן אחר שלחני דריש דאף אחרי כשילוח סיס לב מיחס ההלחול לפי דברים : [ויכרתו כרות] . עיין כל ענין זה בילקוט שמואל ברמו קס"ז ובכאן בילקוט ובילקוט דברים דף כ"ס פ"ג נפש ר' תנחומא : [ופתח לחם] . סי' את אדום שנעס מעליכם מתחלה כדמפרש . וע' בילקוט כנזכר :

ונחמי

אלהים ונתחנו פרצתנו אנפת תשוב לנו. אמר הקב"ה אני ונחתי אתכם ואתם ונתתם אותי שנאמר (סו"ט ד) ונת ישראל אמר לו אע"כ חזור ושוב אלי וכה"א (ישעיה יב) אורך ה' כי אנפת כי ישוב אפך ותנחמני. לכך נאמר תשוב לנו. בשעה שאמר לכואב אלה הדברים נתפלצה עליהם ונתקפלה תחתיו ונמצא עומד להצותו באותו שעה אמר רמא שבריה כי פטה :

הראית לעמך קשה. מהו יין תרעלה יין שהוא מתער את העולם שיתיר עולה של תורה. הושיעה ימינך וענני. אותה היסין שהשבת אחר כך שנאמר (איכה ג) השוב אחור ימינו. אמר הקב"ה אתה מבקש אתה אני מסיף לך אחרת וכן הוא אומר והיה ביום ההוא יוסיף ה' שנית ידו לקנות את שאר עמו :

מוזר סא

למנצח על גנינת לדוד. הקשיבה תפילתי, וז"ה (משלי טו) רחוק ה' מרשעים ותפלת צדיקים ישמע. כל מקום שקראו ישראל להקב"ה ענה אותם. קראוהו בסצרים ענה אותם שנאמר (סמות ג) ואת צעקתם שמעתי. על הים ענה אותם שנאמר (ס"ד יד) מה הצעק אלי. במדבר ענה אותם שנאמר (נמדבר כח) וישמע ה' בקול ישראל. נכנסו לארץ וקראוהו ענה אותם שנאמר (שמואל א ט) ויועק שמואל אלה. ואף בימי שלמה שנאמר (מ"ב ח) ויהי ככלות שלמה להתפלל. ואף עכשיו שנלינו ענה אותנו שנאמר (איכה ג) קראתי שםך ה' סבור תתיות קולי שמעת. ואף עכשיו שאנו בקצה הארץ אליך אקרא וא"ל הקב"ה מקצה הארץ קראתם אותי. כשהייתם בארץ לא קראתם אותי (לכך נאמר מקצה הארץ אליך אקרא) וכן ידמיה אבר (ירמיה כט) וקראתם אותי והלכתם והתפללתם ובקשתם אותי משם ומצאתם ונמצאתי לכם וכן משה אבר (דברים ד) בצר לך ומצאוך לכך מקצה הארץ אליך אקרא : בעשוף לבי עד היכן אדם חייב לעמוד בתפלה עד שיעשוף שנאמר (תהלים קג) תפלה לעני כי יעשוף וכן הוא אומר (יונה ג) בהרעטף עלי נפשי :

בצור ירום ממני תנחני ואי זו זו ירושלים שנאמר (יחזקאל מח) ורחבה ונסכה למעלה. לכך בצור ירום ממני תנחני. אמרה כנ"י רבש"ע איני מבקשת אצל האויב הזה אלא אנורה באהלך עולמים וכן הוא אומר (תהלים כו) מה אהבתי מעון ביתך. (שם פד) כי טוב יום בחצריך כאלף בחרתי הסתופף בבית אלהי מדור באהלירשע :

מוזר סא

למנצח על ידותן. אך אל אלהים דומיה נפשי. וז"ה (ישעיה כו) בשחו בה' עדי עד. אמר הקב"ה הו יודעים במי אתם בושחים במי שברא שני עולמים בשתי אותיות שנאמר (שם) ביה ה' צור עולמים. העולם הזה והעולם הבא העולם הזה נברא בה"א וכן הוא אומר (נרמסית ג) אלה תולדות השמים והארץ בהבראם בה"א בראם והעולם הבא נברא ביו"ד לפיכך כי ביה ה' צור עולמים ולמה נברא העולם הזה בה"א מה ה"א כשאדם מוציאה מתוך פיו אין בה לא ריחוש שפתים ולא חריצת לשון כך בלא עמל ובלא יגיעה ברא הקב"ה את עולמו שנאמר (תהלים לג) בדבר ה' שמים נעשו (ישעיה כו) כי השח יושבי מרום ואחר כך תרססנה רגל ואחר כך (מיכה ד) קומי ודושי בת ציון. כך אמר הקב"ה לישראל גואל אני אתכם אלא שתמרחו ועל מה אני מסריח אתכם על ידותן על הדתות ועל הדיינין שאני עושה לכם לכך נאמר על ידותן : אך אל אלהים דומיה נפשי כי ממנו ישועתי. וכן הוא אומר (ד"ס כ כ) ואנחנו לא נדע מה נעשה. אך הוא צורי וישועתי מהו צורי בתוקף בא עלי בעולם הזה ובשכר התוקף שהוא בא עלי ושיעני. כשנבי לא אמום רבה גיהגם נקראת רבה מקום שהרשעים נוסלין שם ואינם עוסדים וכן הוא אומר (יואל ד) השיקו היקבים כי רבה רעתם המונים המונים בעמק התרוץ. שכל כי שנופל שם דינו חרוץ לעולם. אותה שעה אל אמום רבה שנאמר (שם) וה' סציון ישאג מירושלים יחן קולו. באותה השעה (שם) וה' מחסה לעמו ומעוז לבני ישראל. וכן בני קרח אומרים

פירוש מהר"י כהן

[ונחתי אתכם] : פי' כמצינו כלא אתם ואתם חתים : [לנחתי] : פיין בילקוט שמואל כו' קנ"ו ונרש"י ואכן עזרא כספוק : [מסע] : פי' מעורר : [שיפור עול] : פי' תרפול דרים לשתי חיצות נוסטריקון יותר עול שפ"י היין חופאין ולפוקץ עול על סורס : [תפלה לעני] : פיין כס"ק דפ"ז דף ו' : [כי פטה] : פיין בילקוט : [על ידותן] : פי' כמצינו מנחמן ומזמורין על ידותן כלומר על כדמוס וכו' שפאמרו ענין כי כשה וכו' איך שאני פועל דנין לפונתכם ועיין כרש"י כספוק כי כשה וכו' ישעיה כ"ו

אומרים (תהלים מו) המו גוים ממו ממלכות נתן בקולו חמוג הארץ. ה' צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה.

במחור בו בכל עת. אמר רבי-חייא בר אבא דמן יפו הנשמה הזאת כל שעה שהיא עולה ויורדת ומבקשת לצאת מן הארץ היא עומדת בתוכו אלא הקדוש ברוך הוא מלא כל הארץ כבודו מניחה בגופו והיא באה לצאת ורואה את יוצרה וחוזרת לאחוריה. והיכן הוא פירוש אנשי כנה"ג פירשוהו (נחמיה ט) אתה הוא ה' לבדך אתה עשית את השמים שמי השמים וגו' ואתה סתיה את כלם. וכנין שכבודו של הקב"ה מלא עולם שנאמר (ירמיה כג) הלא את השמים ואת הארץ אני מלא. א"ר חייא בשם רבי כעלי בבורים כך היו מזכרים (תהלים קכ) כל הנשמה תהלל יה מהו תהלל יה כל שעה שהיא עולה ויורדת בגוף אנו חייבים לומר הללויה. תהלליה על הנפלאים שהוא עושה עמנו בכל שעה שלא להפליג ממנו שעה אחת, הוי במחור בו בכל עת עם שפכו לפניו לבבכם אלהים מחסה לנו סלה.

ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו. מה כמעשהו רבי יהודה אומר העבירה עקרה ואינה עושה פירות שנאמר כי אתה תשלם לאיש כמעשהו אבל הצדקה עושה פירות שנא' (ישעיה נ) אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו. יש לך אדם שיש לו עשר מצות ועשר עונות ואומר לא שכרן של מצות ולא עונשן של עונות אלא יצאו אלו כנגד אלו והקב"ה אינו עושה כן אלא בתחלה גובה הוא ממנו עונותיו ואח"כ נותן לו שכרו של מצות. אמרו רבותינו משלם הקב"ה לאדם כפי מעלליו הרעים ואינו מדרקק עמו כפי שחטא וסניח מחובו אצלו שאינו פורע ממנו שנאמר (עזרא ט) כי אהיה אלהינו חשכת למטה מעונינו ואף כי אתה תשלם לאיש כמעשהו מעשהו אינו אומר אלא כמעשהו ומהו למטה הוא גובה את שלו משלו היאך אדם בחר דלוק בעבירה וראוי למות. מה הקב"ה עושה תולה עד שישא אשה ויוליד בנים והקב"ה נוטל אחד מבניו תחת אותה עבירה שעבר. ונמצא הקב"ה גובה את שלו משל עצמו. יש לך חסד גדול מזה הוי כי לך ה' חסד. ר' נחמיה אומר מהו כמעשהו יש לך אדם שחשב לעשות עבירה ולא עשה הקב"ה אינו כותבה עד שיעשנה ואם חשב לעשות מצוה אחת ונאנס ולא עשה הקב"ה כותבה עליו כאילו עשה. ואת לכד מדור שהיה מצטער לבנות בית המקדש שנאמר (תהלים קלג) זכור ה' לדוד את כל ענותו אשר נשבע לה' אם אבא באהל ביתי (ד"ס א כג) ואני בעניי הכינותי לבית אלהי. וכן הוא אומר (ע"ז י) ויהי כי ישב המלך בביתו וה' הניח לו מסביב התחיל סהרהר בלבו ואומר (ע"ז י) אני יושב בבית ארזים וארון בריה' יושב בתוך היריעה אסר לו נתן הנביא אדולא שעלה במחשבה בלבו של הקב"ה ואומר (ע"ז יג) בקש ה' לו איש בלבבו לא היה בלכבך עולה. מיד נגלה עליו הקב"ה על ידי נתן שנאמר (ע"ז י) ויהי בלילה ההוא ויהי דבר ה' אל נתן הנביא לאמר לך ואמרת אל עברי אל דוד האתה חבנה לי בית וכתוב אחר אומר (ד"ס א יו) לא אתה חבנה לי בית לשבת. היאך יתקיימו שני כתובים הללו. אלא לא אתה חבנה לי בית אלא שלמה בנך יבנה אותו. האתה חבנה לי בית שעל שמך אני קורא אותו שנאמר (תהלים ל) מוזמר שיר חנוכת הבית לדוד. ובשביל ששפכת דמים הרבה איני יכול לבנותו על ידך אלא על שמך מאחר שנצטערת כיון ששמע דוד כך נתיירא ואמר הרי נפסלתי מלבנות בית המקדש. א"ר יהודה ב"ר אלעאי אמר לו הקב"ה אל תירא חייך כל הדמים ששפכת כאיל וצבי הן לפני שנאמר בהן (דברים יג) על הארץ תשפכנו כמים. אמר לפניו אם כן למה איני בונה אותו. אמר לו גלוי וידוע לפני שישראל עתידים לחטוא ואני מפיג בו חסתי וישראל נצולק ואם אתה בונה אותו הרי הוא קיים ואינו חרב לעולם. אמר לו והרי הוא יפה. אמר לו מוטב שאפיג בו חסתי ומחייבו והן נצולים. הה"ד (איכה ג) דרך קשתו כאויב. אמר לו ואף שאין אתה בונה אותו הואיל והשבת לבנותו על שמך אני קורא אותו שנאמר (תהלים ל) מוזמר שיר חנוכת הבית לדוד. לשלמה אינו אומר אלא לדוד ללמדך שכל מי שחושב לעשות מצוה ונאנס ולא עשה המקום מעלה עליו כאילו עשה.

מוזמר

פירוש מהר"י הכהן

כ"ו ופסוק קומי ודושי וגו' מיכס ד': [שכרו של מלכות] פי' וכו' ג"כ פירוש של השלם לאיש כמעשהו. שאינו מנכה אלו נגר אלו: [הכינותי] פי' פסוק הוא בד"ס א' כ"ב ודריש בעניי מלשון עניי ולער ונא לכאך כזה חס אבא וגו' כסבל עניי כפיו לננין כ"ב וכן הוא אומר וכו' הוא ראוי על שכל נערו לעשות חסנו הקב"ה כאילו פסח כדאמרי: [בלק עולם] פי' שלקן עולם כוחם בלכך כיון שגם בלבו של הקב"ה עלה שכן אמר עליך בוקש ה' לו איש בלבבו: [כני כתובים הללו]. פי' ודריש האתם כמו כן אתם חכמה ולא דריש ליס כחמים כיון דלא כתיב נמי בפירוש לא אתם חכמה כמו שכתוב בד"ס א' סימן י"ז: [כאויב] פי' ולא אויב מתם ששך חמתו על עינים ואכזבים ולא על ישראל עומק:

מומור לחד בהיותו במדבר יהודה. וז"ה (ישעיה כו) בצר פקדון צקון לחש מוסרך לטו. אימתי ישראל מבקשים להקב"ה בזמן שהם בצרה שנא' (תהלים יח) בצר לי אקרא ה'. כשנכנסין בצרה מבקשין להקב"ה שנא' (ס"ג) מומור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו. ואומר (ס"ד) בבוא הויסים. ואומר (תהלים נג) בבוא דואג. ואומר (ס"ז) בברחו מפני שאול ואף כאן בהיותו במדבר יהודה. וכה"א (ס"ז ק"ח) מן המצר קראתי יה (ואומר יום אירא אני אליך אקרא) ואומר (ס"ז ק"ט) טוב לי כי ענית. לכך נאמר במדבר יהודה. אלהים אלי אתה אשחרך וז"ה (משלי יח) אני אוהבי אהב ומשחרי ימצאונני. אמרה תורה אני אוהבי אהב שכל מי שהוא אוהבני אני אוהב אותו דוד ע"י שאהב אותי אהבתיו וע"י ששחרני אני שחרתיו ונמצאתי לו הוי אלהים אלי אתה אשחרך :

צמאה לך נפשי כמה לך בשרי בארץ ציה זו ארום. נחש יש לו חבר. שרף יש לו חבר. צמאון אשר אין מים אין לו חבר כך לרשעה הוה אין לה חבר לכך בארץ ציה ועיף. נפשנו עיפה לדברי תורה ואין מנוחין אותנו שנאמר (ישעיה מ"א) העניים והאביונים מבקשים מים ואין לשונם בצמא נשתה אני ה' אענם אלהי ישראל לא אעזבם :

מומור סד

למנצח מומור לדוד. שמע אלהים קולי בשיחי. וז"ה (עמוס ג) כי לא יעשה ה' אלהים דבר כי אם נלה סודואל עבדיו הנביאים. הודיע הקב"ה לדוד מה עושין לדניאל ואלו היו יכולין לעלות למעלה לעשות עם הקב"ה מלחמה היו עושין. וכן בני קרח אומרים (תהלים ע"ד) שלחו באש סקדשך. ואילו היו יכולין לחתור ברקיע היו חותרין שנאמר (ס"ז) בכשיל וכילפות יהלומון ובשביל שאינם יכולים לעלות למעלה עושין לכמה שנאמר (תהלים נ) יתיצבו סלכי ארץ ודרונים נוסרו יחד ובשביל שלא יכלו למעלה נטלו עצה בדניאל שנאמר (דניאל ו) אתיעמו כל סרכי סלכותא וגו' כען מלכא הקים אכרא וחרשם כתבא. אכרו לו אי אתה מלך כל המלכים גוזרין גזירות ונותנין דתין שנאמר (אסתר ח) בדתי פרס ומרי ואתה לא נזרת מימך כיון ששע כן השלים עמהן שנאמר (דניאל ו) כען מלכא תקים וגו' דניאל כדי ידע די רשים כהבא על לביתיה וכוון פתחן ליה בעליתיה ודניאל אומר שמע אלהים קולי בשיחי. היו מבקשין את דניאל כצאו אותו עומד ומתפלל אדין גובריא אלך הרגישו והשכחו לדניאל בעא. אמר לפניו רבנו של עולם הרי הרגישו. חסדירני כסוד כרעים מרגשת פועלי און. כיון שצא דיהם קרבו אליו שנאמר (ס"ז) באדין קריבו ואמרין קרם מלכא וגו' מלתא שניא באש עלוהי ועל דניאל שם כל לשיזבותיה. כיון שאמרו עליו אמר להם אין אתם נאמנין והיו דומסין כל היום כיון שהגיע המנחה התחיל להתפלל אמר בשביל אלו הרשעים איני מתפלל לכך נאמר (ס"ז) ועד בעלי שמשא. מה אם בשביל ההפלה שאין חייבין לא פיתה ולא כרת עשו כך שאר הסצות. שהן חייבין עליהן פיתה וכרת עאכ"ו. ואף המלך היה מבקש להצילו ולא היה יכול. אמרו לו ולא אסרת לנו אין אתם נאמנין הרי ראתי בעיניך לכך נאמר (ס"ז) דע מלכא די דת למרי ופרם די כל איסר וקים די מלכא יהקים די לא להשניא. כיון שאמרו לו כן (ס"ז) באדין מלכא אמר והיתיו לדניאל ורמו לגובא די אריותא והיתית אבן חדא ושוכת וגו'. וכי מהיכן היו אבנים בבבל אלא סארץ ישראל פרחת וישבה לה על פי הבאר. רב הונא בשם ר' יוסי אמר מלאך בא ברמות ארי וישב על פי הבאר. שנאמר (ס"ז) אלהי שלח מלאכיה וסגר פום אריותא אדין אזל מלכא להיכליה אמר מה הצרה הזאת שתבא על ידי שימות האיש הזה (ס"ז) אדין מלכא בשערפרא יקום וגו' ולדניאל בקל עציב ועיק מצאו שהיה קורא קריאת שמע ולא היה יכול לענות אכר אלהי שלח מלאכיה למה שהיה דניאל יורד אצל האריות ונעשו כבהמה שנאמר (משלי נ) ליש נבור בבהמה אמר הקב"ה יבא אריה ויציל אריה מפי אריה (ס"ז) באדין מלכא שניא סאב עלוהי והיתיו גובריא די אכלו קרצוהי די דניאל אמרו לו שבעים הם לכך לא אכלוהו אמר להם אם הם שבעים לכו ודרו אתם ולינו שם הלילה ונראה אם הם שבעים כיון שהשליכום מיד נאכלו שנאמר ויורם אלהים חץ פתאום לכך נאמר (ס"ז) לגוב אריותא רמו אינן בניהון ונשיהון כמה הוה הרי הוא אומר (ס"ז) ושפר קרם מלכא והקם על מלכותא לאחשרפניא

פירוש מהר"י הכהן

[כי מונחין] פי' שאני נצטר ופניו אז טוב לי כי אז אני פונס אל ה' : [מומור יחד] פי' וסיפא דקרא על ה' ועל משיחו ונאמר זה אלנו הוא מבקשים אל ה' וכיון שאין יכולין מוסדו על משיחו : [חקים ונו'] פי' אם אהב גוזר גזירות אהב מלך וכו' וזוהי : [משלי שמשא] פי' נסיפא דקרא דשם כל לשונותיו :

לאחשדרפניא מאה ועשרים ועילא מנהון: סרכין תלחא ורניאל תר כנהון: הרי מאה ועשרים ושנים וקכ"ב: נשיכ וקכ"ב בנים שנאמר אינון בניהון ונשיהון הרי שס"ו לכל אחד ואחד ארבע אריות שהיו עושין אותן ארבע ארבע איברים אבר לכל חיה וחיה שחטפו אותן ולא ירדו לבור שנא' (ס) לא מסו לארעית נובא הרי אלף תס"ד הוי ישמח צדיק כי חזה נקם: וגו' ואומר ישמח צדיק בה' וחסה בו ויתהללו כל ישרי לב:

מזמור סה

למנצח מזמור לדוד שיר לך דומיה תהלה אלהים בציון: וז"ה (יטפיה חב) החשיתרמעולם אחריש אתאפק ביולדה אפעה: ואומר (סס סד) העלי אלה: תתאפק ה' (סס) ערי קדשך היו מדבר גו' בית קדשנו ותפארתנו: אמר להם (סס כו) חסה אין לי איני יכול לעשות אלא מה אעשה מרת הדין נותנת שאחריש (סס) מי יתגני שמיר ושית במלחמה כך אמר הקב"ה יכול אני לעשות אלא מה"ד אינה נותנת לכך אמר דוד לך דומיה תהלה יכול אתה לידום הכל נותנין לך תהלה על שדמסת על הקול שנתנו בציון שנא' (איכה ג) קול נהנו בבית ה' ומהו הקול שנתנו שאמרו ירינו רמה ואמר (דברים לב) אי אלהינו צור חסיו בו: לך דומיה תהלה אתה דומם ואני דומם שנא' (תהלים לו) דום לה' והתחולל לו: טוב ויחיל ודומם לתשועת ה': שומע תפלה עדיך כל בשר יבואו: תפלת כל בשר אתה שומע ושלנו אי אתה שומע: (לך ישולם נדר לכך נא') שומע תפלה עדיך כל בשר יבואו: מלך ב"ו אינו יכול לשמוע מן שנים ושלשה ב"א כאחד וכ"ש מן הכל והקב"ה אינו כן הכל כתפללין ולוחשין לפניו ומן הכל הוא שומע שנאמר שומע תפלה עדיך כל בשר יבואו: בשר ודם מתמלאת אונם משמוע והקב"ה אינו כן אלא (קבלת ה) לא תמלא און משמוע הוי שומע תפלה: בשר ודם נבנס לבית הכנסת ורואה אותן מתפללין מתפלל עמהן והקב"ה שומע: (אל תפלת כל אתה שומע ושלנו אין אתה שומע) (איכה ג) גם כי אזעק ואשוע: סכוחה בענין: אמר להם מה אתם מבקשים שאמחול שנגות או זרונות: אמרו לפניו אין אנו מבקשין לא שנגות ולא זרונות ולא תעלוסות אלא דברי עונות נברו

אשרי: תבחר ותקרב אשריו מי שאתה סקרב בחצריך ולא בחצר: אלא במרום: (תהלים לג) מה יקר חסדך אלהים וגו' ירויון מדשן ביתך: וגם בני קרח אומרים (סס פד) כי טוב יום בחצריך מאלף: וכן הוא אומר (סס) אשרי יושבי ביתך: נוראות בצדק תעננו אלהי ישענו: ר' חנינא בר פפא שאל לרבי שמאל בר נחמני ואמר לו מהו (איכה ג) סכוחה בענין לך: אמר לו שערי תפלה פעמים פתוחים ופעמים נעולים אבל שערי תשובה אינן ננעלין לעולם שנאמר סככת כל קצוי ארץ וים רחוקים: מה הים הזה אינו ננעל לעולם אלא כל מי שמבקש לרחוץ בו רוחץ בכל שעה שהוא רוצה כך התשובה בכל שעה שאדם רוצה לעשות תשובה עושה והקב"ה מקבלו: אבל לתפלה עתים יש לה: רבי יוסי בר חלפתא אומר (תהלים סט) ואני תפילתי לך ה' עת רצון אלהים ברב חסדך: עתים הם לתפלה: ר' ברכיה ור' חלבו ורב ענן בר יוסף בשם רב: אידי אפר אף שערי תפלה אינן ננעלין לעולם: בן עזאי ורבי עקיבא תר מנהון אמר מי שהוא גומל חסדים יהא מבושר שנשמעת תפלתו שנאמר (יוסע י) זרעו לכם לצדקה קצרו לפי חסד מה כתיב אתריו עת לדרוש את ה' שהוא מתפלל להקב"ה והוא גענה ויהא מבושר שתפלתו נשמעת: ואחרנא אומר איני כמבטל דברי רבי אלא כמסיף על דבריו: ואני ברוב חסדך אבא ביתך מיד ענני באמת ישעך:

מזמור סו

למנצח שיר מזמור הריעו לאלהים כל הארץ זמרו כבוד שמו: וז"ה (למניה ג) אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד: מהו עבדו: תפלה וכן

פירוש סדר"י הבהן

[ישרי לב]: פי' מסוק זה סוף סוף וסיום המזמור ס"ד סה: [אחריש]: פי' עד כה אחריש הכל לאחר זמן אפס: [ותפארתנו]: פי' וקלי חמה שכתוב לפני ערי קדשך וגו': [אמר להם]: בילקוט יש' אמר רב נחמן אמר לה זכו: [והקב"ה שומע]: פי' גם כה האופן לא תמלא חונו וגו': [שכוח רוצה]: פי' מה שכתוב וים רחוקים סירושו כן וכמו ים הם כרחוקים מהקב"ה שם החושאים: [עמים יש לה]: פי' ממה שכתוב ואני תפילתי לך ה' עת רצון: [כר' יוסי דכסמון]: [ענני באמת]: פי' הוי ענני באמת דמזמור מ"ט נדרש על ואני ברוב חסדך וגו' דמזמור ה' מבח גורס סה נרוב חסדך ברוב חסדך: [שכם אחד]: פי' שזו

וכן משה אומר (דברים יא) והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי ולעבדו מה היא עבודה שאדם עושה בעוה"ז זו תפלה שנא' (תהלים ק) עבדו את ה' בשמחה ואומר (שם לה) לכו נרננה לה' נריעה לצור ישענו. וכן דריוש אומר לדניאל (דניאל ו) אלהך די אנת פלח ליה בתדירא. ומהו הפילתן זו תפלה שנאמר (שם) וימנין תלתא ביומא הוה בריך על ברכוהי הוי אמרו לאלהים מה נורא מעשיך. וכן ישעיה אומר בשם שאמרו לו בים (שמות טו) מי כמך באלים ה'. כך (ישעיה כה) אלהי אתה ארומסך אף עכשו אני אומר לך מה נורא מעשיך וכן ישעיה אומר (שם סו) והיה כרי חדש בחדשו יבא כל בשר וגו' ואומר (תהלים סו) כל הגוים אשר עשית יבואו וישתחוו ולא כל הגוים בלבד אלא כל הארץ ישתחוו לך למה שאין שלטון לבשר ודם. וכן בני קרת אומרים (שם מו) כל העמים תקעו כף למה כי ה' עליון נורא מלך גדול על כל הארץ. אותה השעה (זכריה יב) והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד:

מוזמור סו

למנצח בנגינות. אלהים יחננו ויברכנו. וז"ה (איכה ג) חסדי ה' כי לא תמנו יודעים אנו שרחמיו של הקב"ה קיימים הם ולא כלינו אותם ורחמיו עלינו שהעכו"ם אומרים (תהלים פג) לכו ונכחידם מגוי ולא כלו רחמיו מעלינו לכך נאמר חסדי ה' כי לא תמנו אלא עוד גדולה מזאת שאתה מחדשנו ומעמידנו חדשים בכל בקר ובקר שנאמר (איכה ג) חדשים לבקרים ומתוך כך אנו יודעים שרבה אמונתך לכל באי עולם. ודבר האמונה שדברת עם אבותינו באנו בבבל העמידתנו חדשים עשתה מעט והלכה לה. וכשראה משה רבינו מלכות יון שמשעבדת אותנו התחיל להתפלל למה שהיא נושלת ביד שבטו של לוי התחיל אומר (דברים לג) ברך ה' חילו. לכך נאמר ברך בברכה שמברכין את בניך ומה ברכה מברכין (נחמזר ו) יברך ה' וישמרך. ואף כאן ברכם בן אלהים יחננו ויברכנו. ואם עשית בן (תהלים עז) הודעת בעמים עוזך שנאמר לדעת בארץ דרכך. בכל גוים ישועתך ואין הקב"ה מושיע לישראל במעשיהם אלא להודיע גבורתו ולהודיע שמו. ואסף אומר כך (שם עז) נודע ביהודה אלהים בישראל גדול שמו. ואומר (שם עז) אתה האל עושה פלא הודעת בעמים עוזך. ומהו העוז שהודעת לבניך גבורה לגאלם בודיע עוזך (שם) ויושיעם למען שמו להודיע את גבורתו שהקב"ה מושיע את ישראל יכול שיאמרו הגוים נושא להם פנים אלא מורים לו שנאמר יודוך עמים אלהים יודוך עמים כולם. וכן הוא אומר (ישעיה סג) כי כארץ תוציא צמחה. ואומר (שם סג) למען ציון לא אהסה ולמען ירושלים וגו'. ואומר (שם) וראו גוים צדקך וכל מלכים כבודך:

מוזמור סח

למנצח לדוד מוזמור שיר. יקום אלהים יפוצו אויביו. וז"ה (משלי כח) בקום רשעים יסתר אדם. שכל זמן שהרשעים מושלים אין לצדיקים קומה וקופה ולא יפה אברו רשעים רבו הצדיקים לכך נאמר בקום רשעים יסתר אדם ובאברם ירבו צדיקים. וכן דבורה אומרת (סופטים כ) כן יאברו כל אויביך ה' ואוהביו כצאת השמש בגבורתו. וכן דוד אומר (תהלים נט) אשמרה לפי מחסום אמר דוד עשה לי כאשר עשית לראשונים שנאמר (נחמזר י) קומה ה' ויפוצו אויביך. וכן צופר הנעמתי אומר (איוב יא) ועיני רשעים תכלינה ומנום אבר מנהם. אין להם מנוסה להיכן נסים אלא (שם) ותקוהם מפח נפש וכן ירמיה אומר (ירמיה י) יאברו סארעא ומתחות שמיא לכן יקום אלהים יפוצו אויביו ויגוסו:

כהנדרוף עשן הנדרוף כהמס דגנ כפני אש. אמר דוד לפני הקב"ה הרשעים אינן כלום עשן הם. כהנדרוף עשן ולא כעשן אלא כלא חשיבי. ד"א כהנדרוף עשן אלו הרשעים. משל למה הדבר דומה למלך שהיו לו עבדים בפלטין שלו והוא היה בפלטין העליון והיו עבדיו בתחתון מציתין את האש ומעשנין אותו כדי שיעלה אליו העשן כך הם הרשעים מלמטה. וכן

פירוש מהר"י הכהן

ג"כ הריעו וגו' כל הארץ שלפניו יזמרו לו כל הארץ ויקראו כלם בשמו: [נשמחה]. סי' וסיפא דקרא כוואו לפניו נרננה: [מה נורא מעשיך]. סי' החמור במוזמור זה אמר אומרו וגו' שראינו שגם כאן כעבודת תפלה ידבר: [נאלים ס']. סי' וכתוב כמרים נורא תפלות עושה פלא: [ארומסך]. סי' ושם ג"כ כתיב עשית פלא כסוק הסוף לכן גם דוד המלך אומר אף עכשו וכי: [שאתה מחדש]. עיין באיכה רנה כסוק חסדי ה' כי לא תמנו כל זה כענין: [נעמים עוזך]. סי' כסוק בפסלים מוזמור ע"ז אתה האל עושה פלא הודעת וגו' וכן הוא ג"כ כאן לדעת וגו': [ולסודיע שמו]. כילקוט יש אין ספק מושיע לישראל אלא כמעשים לסודיע וכו': [למה]. סי' וסיפא דקרא כן ה' אלהים ינחית נדקס ותהלה מגד כל כנאים: [כבודך]. סי' שמכל אלס נראה שסג"ס עושה פלא כדי לסודיע לכל כנאים כבודו וגבורתו: [לפי מחסום]. סי' וסיפא דקרא

וכן ישעיה אומר (ישעיה סה) העם המכעיסים אותי וגו' היושבים בקברים נו' אלה עשן נו' אלה הם הרשעים ואינם כלום שנא' (תהלים לו) כי הנה הרשעים יאברו ואויבי ה' וכו' (ס) כלו בעשן כלו. לכך בהגדוף עשן הגדוף. אברו רשעים הצדיקים שמחים שנאמר וצדיקים ישכחו ויעלצו לפני אלהים וישישו בשמחה:

סל לרובך בערבות וכן משה אומר (דברים לג) אין כאל ישורון רוכב שמים אבי יתומים ודיין אלמנות אלהים במעון קדשו. וכן (תהלים קמו) עושה משפט לעשוקים נותן לתם לרעבים ה' מתיר אסורים (סופטיס ה) ואוהביו בצאת השמש בגבורתו:

מזמור סט

למנצח על שושנים. הושיעני אלהים כי באו מים עד נפש. אומר שלמה (ס"ו) מה יסית וסה נעמת אהבה. ישראל יפים ונעים עומדים על הים ורואין להקב"ה היו יפים ונעים. ראו אותו בסיני נעשו ישרים כשנתן להם התורה שנאמר (תלוי ז) יצאון לישרים תושיה ואומר (תהלים קכ) היטיבה ה' לטובים ולישרים. ראוהו נכנס לאהל מועד נעשו צדיקים שנאמר (ס"ג) רגנו צדיקים בה' וכשראוהו על הים נעשו שושנים שנאמר למנצח על שושנים. אימתי כי באו מים עד נפש. ואני תפילתי לך ה' עת רצון. ר' יוסי בר חלפתא אימר עתים נתפלה במזמור למעלה מזה:

הצילני מטיט ואל אמבעה מדינה של גיהנם. שנאמר (ס"ז) ויעלני מבור שאון מטיט היום:

מזמור ע

למנצח לדוד להזכיר. אלהים לחצילני. וז"ה (זכריה י) ואזרעם בעמים ובשכר שמוזכרים אותי בכל פעם אני מוזכר אותם בכל זמן שאחם מוזכרים אותי מעי הומים עליכם שנאמר (ירמיה לא) הבן יקיר די אפרים וגו' המו מעי לו. (ד"ס א עו) ויתן לפני ארון ברית ה' להזכיר ולהודות. ומה היו מוזכרים (ס) זכרו נפלאותיו אשר עשה זכרו נפלאותיו שעשה עמכם בכל עת ולא גאל את ישראל ועשה עמכם אלא בשביל שיהיו מוזכרים נפלאותיו. אפר דוד אם בן אני מוזכרו למנצח לדוד להזכיר אלהים לחצילני. למה היה דומה למלך שהיה לו צאן וכעס עליהם גירש את הצאן והתיר את הדיר והעביר את הרועה. אחר זמן כנס הצאן ובנה את הדיר ולרועה לא הזכיר. אומר הרועה הרי הצאן מבונסות והדיר בנוי ואני איני נזכר. כך אפר דוד למעלה מן המזמור (תהלים ס"ז) כי אלהים יושיע ציון ויבנה ערי יהודה הרי הדיר בנוי וישבו שם וירשוה ורע עבריו ינחלוה ואוהביו שמו ישכנו בה. הרי הצאן מבונסות ואני איני נזכר לכך למנצח לדוד להזכיר. ווי להם לרשעים שאינם מתים לעולם הבא אלא מן הקנאה שהם רואין וסן הכעס שנאמר (איוב ה) כי לאויל יהרג כעס אחר הקנאה וכעס הן ברים שנאמר (תהלים ע) יבושו ויחפרו מבקשי נפשי ישבו על עקב בשחם: **אלהים** הושה לי. וכתוב אחר אומר (ס"ח) אדני יחשב לי אלא אפר דוד לפני הקב"ה רבונו של עולם חשוב לעניותי ואביונותי וגאלני חושה. ולמה עזרי ומפלמי אתה ה' אל תאחר. בין היום בין מחר עריך לגאלני לפיכך אל תאחר:

מזמור עא

בך ה' חסיתי. אומר ישעיה (ישעיה נ) מי בכם ירא ה' שומע בקול עברו. מי היה בצרה וקראני ולא עניתיו. (ס"ט) אשר הלך חשבים וסי היה בחשכה ולא הארתיו לו. וכן נבוכדנצר אומר (דניאל ג) בריך אלהתן די שדרך מישך ועכד ננו. וכן דריוש אומר (ס"ו) והוסק דניאל מן גובא די הימין באלהיה ואומר (ישעיה כו) במחו בה' עדי עד אפר (לו) דוד אם בן בך ה' חסיתי אל אבושה. וכי לא נתביישו ישראל בעולם הזה אלא אינו אומר אלא לעולם הבא. וכן ישעיה אומר (ישעיה מה) ישראל נושע בה' לפיכך לא תבושו ולא תכלמו. בצדקתך תצילני ותפלמי. אמרה כנסת ישראל רבש"ע בשתושיעני לא בצדקה את מושיעני ולא במעשים שיש לי אלא בין היום בין מחר בצדקתך את עתיד לגאלני שנאמר (ס"ט) וירא כי אין איש וישתומם

פירוש מהר"י הכהן

דקרא נסוד רשע לנדי: [רגנו צדיקים צה]. עיין בתורת כהנים פמוד לארמו כ' ותחלא שחאל מועד ידבר: [למעלה]. פיל ס"י ס"ה: [ולא תכלמו וגו']. ס"י שכתוב שם עד שיאמר שלעולם לא תכנסו: [פסוק לנכנס]. ס"י וגם פסוק אני נואלם נרחמים הרי ג' ספטים וסס עכר ועפיד וקוד סעליהם אפר ג' ספטים אהים. והנס מדרש זה ע"ד מאמר ר' יוחנן במשנה

וישתומם כי אין מפניע וילבש צדקה כשריון לכך בצדקתך תצילני ותפלמני. הנה אלי אונך והושיעני אם המית הושעת שנאמר (תהלים קטו) כי הנה אוננו לי דלותי ולי יהושיע. וכן חזקה אומר (מ"ג יט) הנה ה' אונך ושמע ובשביל שהמה הושיע אמרתי הנה ה' אונך ושמע :

מומזר עב

לשלמה אלהים משפטיך למלך תן. וז"ה (ישעיה ג) אמרו צדיק כי טוב. אר"י בר שלום מי הוא זה שנקרא צדיק זה הקב"ה שנאמר (תהלים יח) כי צדיק ה' צדקות אהב למה אם יש בדינו זכות יתן לנו משלנו ואם לאו צדקה יעשה לנו משלו וכי יש צדיק גדול מזה הוי אמרו צדיק כי טוב. ד"א אמרו צדיק כי טוב א"ר איבו בשעה שברא הקב"ה את העולם את מוצא שנאמר בכל יום ויום כי טוב כיון שנמר מה כתיב (נרמסית ח) וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד. א"ר יוסי בר הנינא כשבקש הקב"ה לשלוח משה למצרים אמר לו משה (ס"ג) ואמרו לי מה שמו אמר לו הקב"ה אני. אומר לך (ס"ג) אהיה אשר אהיה. את מוצא ג' פעמים כתוב אהיה אמר הקב"ה ברחמים בראתי את העולם וברחמים אני עתיד לנהגו כיון שהלך משה ואמר להם אמרו מה עלינו לומר לצדיקו של עולם שהוא טוב אמרו צדיק כי טוב וכן הוא אומר (תהלים קל"ו) הודו לה'. ד"א כי פרי מעלליו אינו. אומר אלא מעלליהם אלו צדיקים שמניחים לבניהם פרי מעשיהם ואף דוד הניח לשלמה בנו פרי מעשיו שנאמר (ס"ה) ויהי דוד עושה משפט וצדקה בארץ ואף על שלמה אמר משפטיך למלך תן משפט אינו אומר אלא משפטיך אמר דוד לפני הקב"ה רבונו של עולם תן משפטיך למלך כשם שאתה דן בלא עדים ובלא התראה כך יהא שלמה דן בלא עדים ובלא התראה א"ל הקב"ה היך כך אני עושה שנאמר (ד"ה כ טט) וישב שלמה על כסא ה' וכי אפשר לו לאדם לישב על כסא ה' והלא כתיב (דניאל ו) בודסיה שביבין דינור אלא שהיה דן כיוצרו בלא עדים ובלא התראה. וזהו דינן של זונות שנאמר (מ"ח ג) או תבאנה שתי נשים זונות. רב אמר רוחות היו. ושמואל אמר זונות כמש. ר' בנימין בשם ר' יהודה אמר זונות היו ובאו לפניו לדין שנאמר (ס"ג) ותאמר האשה אחת בי אדוני המלך וגו' והאחרת אומרת לא כי בנג המת ובני החי. א"ר סימון צריך הדין לשקול טענותיהן כיון ששמע המלך כן אמר גורו את הילד. התחיל פיו נובע בחכמה אמר צפה הקב"ה שהדין הזה עתיד לבא לפני לפיכך ברא לאדם זונות שני עינים ושתי אזנים ושתי נקבי חוטם שתי רגלים ושתי ידים. התחיל אומר גורו את הילד החן לשנים. אר"י בר' אלעאי אילו הייתי שם פיקרין הייתי גותן על צוארו לא די לאחר שמת אלא עוד לשני היה גורו כיון שראו סנקליטין שלו התחילו אומרים (קבלתו) אי לך ארץ שמלכך נער. כיון שאמר תנו לה את הילד החי והמת אל תמיתוהו יצתה בת קול ואמרה לו היא אמו כיון שראו ישראל כך אמרו (ס"ג) אשריך ארץ שמלכך בן חורין. הוי משפטיך למלך תן. א"ר אלעזר בשלשה מקומות הושיע הקב"ה. בבית דינו של שם שנאמר (נרמסית לח) צדקה מסני סנא ידע דילמא כי היכי דאזיל איהו לגבה אול נמי איניש אחרינא אלא יצאת בת קול ואמרה מכני יצאו כבושין. בבית דינו של שמואל שנאמר (ס"ח יב) עד ה' בכס ויאמר עד ויאמרו עד מבעי גיה אלא יצתה בת קול ואמרה אני עד בדבר הזה. בבית דינו של שלמה שנאמר (מ"ח ג) והמת אל תמיתוהו היא אמו מנא ידע שלמה דלמא עירומי קא סיערמי כי היכי דליתבה ניהלה אלא בת קול יצאת ואמרה היא אמו :

ד"א משפטיך למלך תן זה מלך המשיח שנאמר (ישעיה יח) ויצא חסר מנוע ישי. ר' אליעזר אומר כל מקום שאין דין יש דין וכל מקום שיש דין אין דין. ביצר בזמן שאין עושין דין בארץ עושין דין בשמים והקב"ה יושב עליהם בדין ופורע מהן. אבל בזמן שהדין בארץ אין הקב"ה יושב עליהן בדין אמר הקב"ה נטלתם אוסנותי מה יש לי לעשות. היא היתה אוסנות שלי שנאמר (ס"ג ל) כי אלהי משפט ה' ואומר (ויקרא כ) אם בחקתי תלכו והואיל ונטלתם אוסנותי אבקש אוסנות אחרת (ס"ג) ונתתי גשמיכם בעתם. לכך ידין עמך בצדק וענייך במשפט ויעשה הדין. ישאו הרים שלום לעם וגבעות בצדקה. וכי הרים נושאים שלום אלא בזמן שהפירות

פירוש מהר"י הכהן

נשמות רבה על פסוק זה. וזה לשונו ר' יצחק אומר אמר ליה הקב"ה למשה אמור לכם אני שביימי ואני הוא עכשיו ואני הוא לעתיד לבא לכן כתיב אכיס ג' פעמים עד כאן לשונו : [כודו לה'] . סי' ונאמר שם כי טוב : [זונות היו] . בילקוט מלכים יט כנען אמר ינמות היו וכן נראה ש"ל כאן ג"כ כן דרשנו ר' יכודס : [פיקרין] . סי' כריכה של גיזת אמר : [שנקליטין] . סי' ב"ד שלו : [הוטר] . סי' וחומר סירובו שבו מלוכה כפי' רש"י שם וכתיב בתריה פללות ממעפתינו גם כתיב ויהי נדק. אור מחניו כמו שנאמר כאן ונדקתן לכן מלך מנוע ישי :

שהפירות מועטים כריבה באה לעולם שנכנס אדם לתוך כרמו של חבירו הוא אומר לו מה אתה עושה בתוך כרמי ומריבין זה עם זה ובזמן שהפירות מרובין עין טובה הוא בעולם ושלום בעולם שנאמר (זכריה ג) והיה ביום ההוא תקראו איש לרעהו : דבר אחר ידן עמך בצדק. א"ר יוסי בה החליפא בכל בקר ובקר אדם נידון שנאמר (לויק' ז) ותפקדנו לבקרים. ישפוט עניי עם יושעי לבני אביון. ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים. מהו דור דורים דור שאין דור אחריו. ירה כמסר על גו ברביבים זרוף ארץ יפיה בימיו צדיק. הה"ד (תהלים לג) צדיק כתמר יפריח. שתולים בבית ה' עד היכן עד אין ירח שליט בו שנאמר ורחב שלום עד בלי ירח כשם שהחמה ולבנה מאירין לעולם הזה כך הצדיקים עתידין להאיר לעולם הבא שנאמר (ישעיה ס) והלכו גוים לאורך ומלכים לנוגה זרחך :

מזמור עג

X **מזמור** לאסף אך טוב לישראל אלהים לברי לבב. זש"ה (תהלים לו) אל תתחר במרעים אל תקנא בדבר שאין לו אחרית וכן היא אומר (משלי כד) כי לא תהיה אחרית לדע. אמר הקב"ה אם ראית נרן של רשעים דולק אל תקנא בהם שהוא דועך לעולם הבא שנא' (ס' נר רשעים ידעך. ובמה תקנא ביראת ה' כל היום בדבר שיש בו אחרית טוב ואינה פוסקת לעולם שנא' (ס' כג) כי אם יש אחרית (לשוב). אמר אסף אני קנאתי בהוללים ולא הייתי יודע שהיסורין שהקב"ה מביא על ישראל טובים הם. ולמי לברי לבב להבריא את לבם לאותן דב' עליהן הבריא (תהלים כד) מי יעלה בהר ה' ומי ישכון בכקום קרצו נקי כפים ובר לבב. אמר אסף אני לא הייתי יודע שלטובה הן וקנאתי ובשביל שקנאתי כמעט נסיו רגלי. ולמה שלום רשעים אראה כי אין חרצובות למותם ובריא אולם. האשה הזאת מוזה במטוה אתה מקוטעת ואחת מעושה ואין (הכל) הסויכולו שוה אבל הרשעים אינן כן. אלא כי אין חרצובות למותם אין בהם מום אלא בריאים כאולם לכך ובריא אולם. מהו חרצובות אין הקב"ה מאחר צביונם של רשעים אלא כל מה שהם מבקשים ניתן להם. למה"ד לחולה שעלה הרופא לבקרו נטל הכף שלו אמר תנו לו כל מה שרוצה לאכול למה שהוא מת. כן אמר להו משה ומשלם לשונאיו. הוי כי אין חרצובות למותם שהן בריאין ואין הייסורין נוגעין בהם :

X **בעמל** אנוש איננו וכן אמר איוב (כ"ה) בתיהם שלום מפהר אין אחר מהם חש לא בעינו ולא בשינו. אלא הקב"ה מוחל לפניהם את הדרכים שנאמר (תהלים י) יחילו דרכיו בכל עת הייסורין שהוא מביא על ישראל אינם נוגעין בהם שנאמר (ס' סרום משפטך כנגדו ולא עוד אלא שרואים בשונאיהם שנאמר (ס' כל צורריו יפית בהם בעמל אנוש איננו. ובשביל שאינן מתייסרין מתגברין ומולידין בשדים שנאמר לכן ענקתמו גאווה יעטוף ואין יעטוף אלא ילוד כמה דאמר (נחמיה ט"ז) ובהעטיף הצאן. יצא מחלב עיניו. עיניהם יוצאין מן השמנים שהם אוכלים ויושבות תחת עיניהם והם בולטות מפניהם שכן את למר שמן העניות ומן הדמעות עיניו של אדם מעסיקות וכן בני קרח אומרים (תהלים כג) עיני דאבה מני עוני. וכן דוד אומר (ס' ו) עששה ככעם עיני. עברו משכיות לבב הרבה נתת להם יותר ממה שהם מבקשים יש שהיה מסכים להיות בעל זמורה עשיתו דוכום ומי שהיה מסכים להיות שלטון עשיתו שר צבא על כל מה שהיו מסכימים העברת עליהם הוי עברו משכיות לבב ובשביל כן יביעו ידברו עתק :

X **שתו בשמים פיהם**. פרעה אמר (שמות ה) מי ה'. נבוכדנצר אמר (דניאל ג) מאן הוא אלה די ישיובינכון מן ידי. אבל אני ואחי ננוע כל היום ותובחתי לבקרים. בכל בקר ובקר מיסרין אותי. אמר רבי שמואל בר נחמני לפי שבעולם הזה הזכר מסבב אחר הנקבה אבל לעתיד לבא הנקבה מסבב אחר הזכר שנאמר (ירמיה לא) נקבה תסובב גבר. כך לפי שבעולם הזה

פירוש מהר"י הכהן

[איש לרעהו]. וכתוב בתורה אל תהיה גסן. ואל תהיה חלש : [לברי לבב]. פי' וכתוב בתורה ואלו כמעט נסיו רגלי וגו' כי קנאתי בהוללים וגו' וא"כ זש"ה אל תתחר במרעים אל תקנא ברשעים ומרעים כס הנקראים רע ואין להם אחרית טוב כדכתיב שם חנף אחרי כן כי לא תהיה אחרית לדע : [ונמה תקנא]. פי' כדכתיב במשלי כ"ג אל יקנא לך בחטאים כי אם צדקת ה' כל היום כי אם יפ אחרית וגו' : [מקוטעת]. פי' לפעמים הטינו גס ועכ כהפשתן מסוכסך ומסוכך שם והחוט נראה כמו קשור ולפעמים החוט מרודד ודק וסב כהפשתן גמטן ומסוכך ומעוך וחלק מעוכל ל' ועומתם : [מאחר לזיונים]. פי' נטריקין דרש בהרצובות לשתי מלות מאחר לזיונים וכל זה להמיתם וכו' למותם וכדמפרש במשלי : [פל ישראל]. לא ינוגעו דרכי אינם נוגעין דכיון דרוש של ועם אדם לא ינוגעו שכול סופיה דקרא דנפמל לזוש אינימו : [ידברו עתק]. וכו' סקוק במזמור ל"ד וגל' שצריך להיות ימיו וידברו כרע שכול כחכס המזמור ע"ג עלמו אחר פכרו משכיות

הזה הקב"ה מחזר על ישראל שיעשו תשובה אבל לעתיד לבא ישראל מחזרין את הקב"ה שיעשה רצונם שנאמר (סס) נקבה הסובב גבר. (יחזקאל לו) ואת רוחי אתן בקרבכם. אמר רבי סימון בשם רבי שמעון חסידא בעולם הזה אדם הולך ללקוט תאנים בשבת אין התאנה אוכרת כלום. אבל לעתיד לבוא אם אדם הולך ללקוט תאנה בשבת היא צווחת ואומרת שבת היום. בעולם הזה אדם הולך לשמש עם אשתו והיא נדה אין מי מעכב בידו אבל לעתיד לבוא אם רצה לעשות האבן זועקת ואומרת ממקום מושבה נדה היא שנאמר (מקוק כ) כי אבן מקיר תזעק לכך נאמר (ירמיה לא) עד מתי תתחבקין שהיא עתידה להיות מלהטת לפני הקב"ה שהן עושין תשובה והקב"ה עושה להם רצונם ולא עוד אלא אפילו השמים מטיפין להן עמים שנא' (יחזקאל ד) והיה ביום ההוא יטפו ההרים עמים ואין יטפו אלא נבואה שנאמר (יחזקאל כ) והטף אל דרום:

מזמור ענ עד

משכיר לאסף למה אלהים זנחת. זש"ה (ירמיה טו) אתה ידעת ה' זכרני ופקדני והנקם לי כרודפי אל לארך אפך תקחני. אר"י אתה ארך אפים שנא' (שמות לד) אל רחום וחנון ארך אפים ואנו קצרי רוח וילודי אשה שנא' (איוב יד) ארכ ילוד אשה קצר ימים ושבע רגז. ואם אתה בא להאריך עכנו אין בנו ממש מתיא אנחנו. וכן אסף אומר למה אלהים זנחתנו עד עכשיו עשן אפך עולה לפניך יעשן אפך בצאן מרעיתך. אמר לו מפני מה אתה מסתיר פניך ממנו כאדם שמסתיר פניו מן העשן. וכה"א (תהלים פ) עד מתי עשנת בחפלת עמך ואיה צאן מרעיתך שאמרת ואתנה צאני צאן מרעיתי ששכחת אותה. וזכור עדהך קניה קדם מהו קדם מלמד שברא את ישראל עד שלא נברא העולם שנאמר (סס ב) מעון אתה היית לנו בדור ודור. במרם הרים ילדו: **הרימה** פעמך למשואות נצח הרימה הפעמים שאמרת לנו (דברים יו) שלש פעמים בשנה הרי הם עשויות כשואות. שאנו צורריך בקרב מועדיך. א"ר יהושע בן לוי (ישעיה סו) קול שאון מעיר קול מהיכל מקטרג ומהו מקטרג (סס) קול ה' משלם גמול לאויביו: שמו אותותם אותות. אושרים ביום פדוני אנו כובשים אותם גמלו חצים ועושין בהן אותות היו יורדין בצפון והיה הולך בדרום ואל ארבע רוחות העולם וגופלות בדרום ויודע שנכבשת בידו שנאמר (יחזקאל כא) קלקל בחצים וכל סימן שנתנו הצליחו הוי שמו אותותם אותות. ואע"פ כן אינן מחזיקים לו טובה ואומרים (דברים לג) ירינו רמה ולא ה' פעל כל זאת שאם היו יכולים להתור את הרקיע ולעלות למעלה היו עושים. יודע כמביא למעלה בסבך עץ כאילו יעלו למעלה והדע כמה הם באים הוי יודע כמביא למעלה בסבך עץ ולא סוף דבר אלא אבותיהם עשו כן שנאמר (בראשית יא) הבה נבנה לנו עיר ואין עיר אלא אלוה ככה דאמר (דניאל ד) עיר וקדיש וגניחנו שם וגלחם עמו שנאמר (בראשית יא) ונעשה לנו שם ואין שם אלא ע"ז שנאמר (שמות כג) ושם אלהים. אחרים לא תזכירו. ואומר (בראשית ד) או הוחל לקרוא בשם ה'. כך עשו הרשעים (תהלים נא) חשבו מזימות בלי יוכלו. עשו אבות פתח לכנים וראה מה הם עושים. ועתה פתוחיה יחד בכשיל וכילפות. בקשו לעלות בשמים ולא יכלו ועשו עמך מלחמה בארץ שנאמר שלחו באש מקדשך בשביל. שלא יכלו לעלות בשמים שלמו בארץ. אמרו בלבם נניח יחד. מה הם אומרים (תהלים פג) לכו ונכחידם מגוי אלהי מי נקרא לא אלהי ישראל אם נאמר ישראל מן העולם אלהי מי נקרא לא יזכר עוד:

שרפו

פירוש מהר"י בהן

משניות לגב ולכן קדריש שובסיפיה דכאיקרא דסיקו וגו' שמו בשמים סיפיהם וגו': [שיעשו תשובה], סי' על פסוק לכן ישוב עמו כלום כפסוק אחר שמו בשמים סיפיהם דריש קד כי יש שם קרי וכתוב ישיב ישוב ולזה בדרוש מסכים פסוק ואת רוחי אתן וגו' ככתוב ביהזקאל ל"ז לכן מסכים להבוא קרא על זה ולכל אלף שיין ומוסב שוב כל מאמר מדרש זה א"ר סימון וכו' עד סוף וק"ל: [תתחבקין]. רישא דקרא דנקבס הסובב נדר הוא כירמיה ל"א וענינו שם שהקב"ה מחדר שיעשו תשובה פיין ברש"י שם: [זש"ה]. ירמיה ט"ו ועיין בילקוט וברש"י שם: [משואות]. סי' שאייה ושמהם: [גמול לאויביו]. סיפא דקרא דקול שאון הוא ועיין ברש"י שלפני פסוק זה שם: [הללית]. סי' כדאיחא כהנאקין ובמדרש איכס מכל מה שדרשו שאר דברי הפסוק של קלקל בחלים פיין שם: [יעלו למעלה]. סי' שזכו מה שיאמר שוב יודע כמביא וגו' שיחשב לפס כאלו יעלו למעלה כלומר שאם היו יכולין להתור וכו' כנוכר וסדע כמה הם באים פי' הכינס ורחס גזירה קשה זו כבאו ולכדו כסבך פן לכד את סעיר כלומר נקחא דקדושה וכענין מאמרם בחלק דף ל"ז ע"כ על פסוק כסבך פן עיין שם: [ולא סוף דבר וכו'] סי' ואין חכמים ועיקר דבר זה אלא בלמדו כן מאבותיהם כוונת המגדל בנבל שזכרו לכם דרך רעה זו פסחו לכם פתח לרעה כוונת שיעשו גם הם כוונת להתור כרקים כמו שמבאר והולך וכאשר דרשו ז"ל מפסוק זה: [כן עשו כרשעים]. פי' דפסוק זה במזמור כ"א אשר כל פנינו שם כפירוש רש"י על פיטום ורואה לומר שאותה מזימה שחשבו לכלחם ג"כ כמו כניכול למעלה כוונת המגדל וברישא דקרא כי נעו עליך רעה וכוון שראו שלא יוכלו לעשות כמזימה כוונת אשר חשבו ובאמרו ג"כ יודע כמביא למעלה וכשלא יכלו אז ופתח פתוחיהם וגו' שהשחיתו כל כך כלי כדל כפתיחה של ירושלים כנוכר כמסדרין במקום כנ"ל אח"כ שלחו באש וכו' כמו שמבאר וכוון: [נינס יחד]. סי' רש"י מושליכס: [לא יזכר עוד]. סי' ודריש

שְׂרָפוּ כל מועדי אל בארץ . מקומות שהיה מחוץ להפלה לקדש את שמו ולהמליכו עלינו . אותותינו לא ראינו . אותו אות שאמרת לנו (ירמיה לא) הגני מביא אתכם מארץ צפון . ואותו האות שכתוב בו (ישעיה נב) מה נאוו על ההרים רגלי מבשר . למה כי אין עוד נביא ולא אתנו יודע עד מה . וכן הוא אומר (איכה ח) כי רחק ממני מנחם אין לנו נביא שיודיענו כלום שישב נפשנו אלא הכל סתום לפנינו שנאמר (דניאל יב) סתום את הדברים . אם אין אתה עושה בשבילנו עשה בשביל שמך הגדול והקדוש שמתהרף וכתנאין בעולם שנאמר עד מתי אלהים יחרף צר ינאץ אויב שמך לנצח :

מזמור עד עה

למנצח אל תשחת מזמור לאסף . זש"ה (דברים ז) כי אל רחום ה' וגו' (שס ט) ואתפלל אל ה' ואומר ה' אלהים אל תשחת עמך . אומר לו הקב"ה איני משחיתם שנא' (שס י) וישמע ה' אלי גם בפעם ההוא לא אבה ה' השחיתך . אומר אסף לפני הקב"ה בשם שעשית למשה כך עשה לנו למנצח אל תשחת אומר לפניו רבש"ע יסרני כאדם המיסר את בנו שנא' (שס ח) כי כאשר יסר איש את בנו ה' אלהיך מיסרך . אומר לפניו ולא עשית לנו נסים והורינו לך עשה לנו ושוב נודה לך . ושמך קרוב בפינו . ספרו נפלאותיך אימתי אנו מספרים . כי אקח מועד לכשיבא אותו מועד שנא' כי למועד מועדים וכו' אותה שעה אני מישראל אשפוט . נמונים ארץ וכל יושביה אנכי תכנתי עסודיה סלה אני העכרתי העולם במה שאמרתם (שמות יט) נעשה ונשמע וכן הקב"ה אומר **לישעיה** (ישעיה נא) ואשים דברי בפיך לכה לנמוע שמים וליסוד ארץ הוי אנכי תכנתי עסודיה : **אמרתי** להוללים אל תהולו . אומר ר' ברכיה בשם רבי לוי כתיב (תהלים קד) יהי כבוד ה' לעולם בשעה שברא הקב"ה את עולמו מה כתיב (בראשית א) וירא אלהים את כל אשר עשה אין לשון וירא אלא לשון שמחה שנאמר (שמות ד) וראך ושמח בלבו כיון שחמאתם סלקתי שכינתי למרום ואני הוא אלוהו של עולם ואני לא שמחתי בעולמי והרשעים שמחים . (תהלים קד) ישמח ה' במעשיו שמח אין כתיב כאן אלא ישמח לעתיד לבא והרשעים שמחים הוי אמרתי להוללים אל תהולו . ורבנן אמרי זו אלישבע בת עמינדב שהיו בידה ארבע שמחות משה יבמה כלך בעלה כהן גדול אחיה נחשון נשיא ושני בניה סנני כהונה יגנבו להקריב ונשרפו שנאמר (ויקרא י) ותצא אש מלפני ה' וכתיב (שס טו) אהרי מות שני בני אהרן הצדיקים אינן שמחים בעולמי והרשעים שמחים הוי אמרתי להוללים אל תהולו אל תרימו קינכם למרום תרברו בצואר עתק כי לא ממצא ומסערב . בשעה שראה בלשצר (דניאל ה) פס ידא די כחבא . אומר תמה אני שמא מלכות מרדה בי והוא משליח לכל אפרכיא ולא מצא שמרדה בו כלכות . הוי כי לא ממוצא ומסערב אומר לו הקב"ה לכל אפרכות שלחת שמא אצלי שלחת אני הוא משפיל וכרים שנאמר אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים . ד"א זה ישפיל מדבר בישראל בשעה שעשו אותו מעשה ואמרו (שמות לז) כי זה משה בזה הושפלו ובשעה שאמר להם הקב"ה (שס ל) זה יתנו כל העובר על הפקודים נתרוכמו בזה הוי זה ישפיל וזה ירים . כי כוס ביד ה' יכול ריקן ת"ל ויין חמר מלא מסך יכול קיוהא תלמוד לומר חמר עתיק . רבי יוחנן ור' נחמיה בר חנינא ור' יצחק בר חייא אמרי לעתיד לבא אומר לפרעה שמה כוסך והוא אומר לו רבש"ע ולא שתיתי כוסי בעולם הזה והוא אומר לו מה ששתית כמין אנורה אחת היתה שנאמר ויגר מזה אבל עכשיו אך שכריה ימצו ישהו כל רשעי ארץ . שתית אותו ולא מצית . (ישעיה נב) שכרו ולא פיין נעו ולא שכר ר' אלעזר בר' יוסי הגלילי אומר הלא הוא כמס עמדי כמס למאוסים אומר רבי אחא באיזה כוס בכוס תיברי לא שכולו אחר אלא שהוא שפך כוליה כהדא קלקילתא שהיא רחבה מלכמה וצרה מלמעלה שנאמר (יחזקאל כו) כוס אחותך תשתי העסוקה והרחבה . את מוצא ארבע כוסות לטובה וארבע לרעה . לטובה (תהלים נג) רשנת בשמן ראשי כוסי רויה . ה' מנת חלקי וכוסי . (שס קי) וכוסי ישועות אשא ובשם ה' אקרא שנים . הרי ארבעה לטובה . וכנגדן ארבע כוסות של פורענות לעכו"ם לעתיד לבא ואחרי כן כל קרני רשעים

פירוש מהר"י הכהן

ודעים מה שכתוב שם כיון ק"י ולא יזכר שם ישראל עוד על שמו ית' כלומר שם אלהי ישראל לא יבא נקרא עוד כשלאי מחבדין את ישראל : [קרבן כפינו] . פי' וכו' ככל מדינו לך אלהים מדה כדון מדינו וקרבן כמין רחמים : [אנכי תכנתי] . פי' כמין שקבלתם עליכם אלהי ה' אלהיך ופיין בילקוט : [המר עתיק] . פי' יין ושכר הרגומו המר מדה וחמר עתיק : [ויגר מזה] . פי' לשון מים כמגורים כלומר טפס נגלה שהם : [אופו ולא מלא] . פי' על שם הסכוק בישיבה נ"א : [ולא משמר] . פי' על שם הסכוק ישיבה כ"ת ו' : [למאוסים] . פי' ר' אלעזר מפרש כלי ימנו וגו' אכל רשעי ארץ דכתיב בתריס כלומר שכל רשעי אומות כלם ימנו מאותו כוס כל סכסוכו וכמוכז ענין כמין . תנינים יונם וגו' כלל כוא כמס עמדי שפירשו כוא נשאר וכמס לכל כרפלים כמאוסים כלל ימנו ממנו ופיין נסמך עמו ר"ל וצילקוט : [גנים] . פי' כי כוס יפאוס נא

רשעים אנדע תרומסנה קרנות צדיק. עשר קרנות הן שנתן הקב"ה לישראל. קרן אברהם שנא' (ישעיה ה) אשירה נא לידידי וגו' בקרן בן ששן. קרן יצחק (נראשית כב) הנה איל אחר נאהו בסבך בקרניו. וקרנו של משה שנא' (שמות לד) כי קרן עור פני משה. קרן של נבואה שנאמר (ז"ל כ) ותתפלל חנה ותאמר רסה קרני. וקרנה של תורה שנאמר (מקדוק ג) וקרנים מידו לו. וקרנה של כהונה שנאמר (זכריה יב) קרנו תרום בכבוד. וקרן לוי שנאמר (דכ"א כה) כל אלה בנים להימן וגו' להרים קרן. וקרן ירושלים שנאמר (תהלים כג) מקרני ראמים עניתני. וקרנו של מלך המשיח שנאמר (ז"ל כ) ויתן עוון למלכו וירם קרן משיחו. וכן הוא אומר (תהלים קלג) שם אצמיח קרן לדוד. כיון שחטאו ישראל ניטלו מהן וניתנו לעכו"ם שנאמר (דניאל ז) וקרניא עשר סנה שנמשלו העכו"ם כחיות הללו וכל זמן שקרני העכו"ם קיימות קרני ישראל גרועים שנאמר (איכה ג) גרע בחרי אף כל קרן ישראל ולכשירות קרנם של ישראל לעתיד לבא במהרה בימינו קרנותם של אומות עכו"ם גרועות ותרומסות קרנותם של ישראל שנאמר וכל קרני רשעים אנדע מיד תרומסנה קרנות צדיק קרנות שגידע צדיקו של עולם :

מזמור עו

למנצח בנגינות. גודע ביהודה אלהים בישראל. וז"ה (הושע ה) אפרים לשמה תהיה ביום תוכחה בשבטי ישראל הודעתי נאמנה. בשעה שגלו עשרת השבטים ושבט יהודה ובנימין לא גלו התחילו אומרים אומות העכו"ם אין זה אלא כמי שנושא להם פנים לפי שהם בני אכסניא שלו ועל זה לא הגלם כיון שגלו הודיע אמונים בעולם שנא' (סס) בשבטי ישראל הודעתי נאמנה באותה שעה גודע ביהודה אלהים בישראל גדול שמו. א"ר יהודה בר אלעי בשעה שהיו ישראל עומדין על הים היו עומדין ומדיינין זה עם זה זה אומר אני ארד תחלה וזה אומר אני ארד תחלה מתוך כך קפץ נחשון בן עמינדב לתוך גלי הים ועליו הוא אומר (תהלים סח) הושיעני אלהים כי באו מים עד נפש. משה עמד בתפלה אמר לו הקב"ה משה בני עומדים בצרה ואתה מאריך בתפלה עת לקצר ועת להאריך (שמות יד) דבר אל בני ישראל ויסעו ואתה הרם את כפך לפיכך זכה יהודה למלכות בישראל שנא' היתה יהודה לקדשו וגו' מ"ט משום דהים ראה וינס. הוי גודע ביהודה אלהים בישראל גדול שמו. שהוא בישראל גדול אמר לו ביטעה שאתה עושה חסד עם יהודה כאילו אתה עושה חסד עם כל ישראל שכל ישראל נקראו על שבט יהודה. ד"א גודע ביהודה מפני מה זכה יהודה למלכות שאלה זו שאלו תלמידיו לרבי מרפון בצילה של שובך ביבנה מפני מה זכה יהודה למלכות מפני שהודה במעשה תמר אמרו לו דיה להודיה שתכפר על הביאה מפני מה מפני שאבר (נראשית לו) כה בצע בי נהרוג. אמרו לו דיה הצלה שתכפר על המכירה אמר ע"י שאמר (סס מד) ישב נא עבדך תחת הנער. אמרו לו בעיא ערבא דמקיים ערבותיה אמר להם ובאיזה זכות לפי שקפץ לתוך גלי הים. שהיו כל השבטים עומדין ולא ירדו אחר מהן לים. אלא זה אומר אני ארד תחלה וזה אומר אני ארד תחלה בין כך רצה שבט בנימין לירד בא נחשון בן עמינדב עם שבטו והיו כרגמין אותו וקפץ לפניו וירד לתוך גלי הים שנאמר (תהלים סח) בנימין צעיר רודם רדים שרי יהודה רגמתי שהיו מרגמין אותו והקרימו שנאמר (הושע יב) ויהודה עוד רד עם אל ועם קדושים נאמן והשלים להקב"ה וקידש את שמו וירד ובזכות זה זכה למלכות שנאמר (תהלים קיד) היתה יהודה לקדשו לפיכך ישראל ממשלותיו של יהודה הוי גודע ביהודה אלהים :

ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון. אמר רבי ברכיה מתחלת ברייתו של עולם עשה הקב"ה סוכה בירושלים כביכול שהיה מתפלל בתוכה ואומר יהי רצון מלפני שיהו בני עושין רצוני כדי שלא אתריב ביתי ומקדשי שנאמר ויהי בשלם סוכו ומעונתו. כיון שגרם החטא מה כתיב (איכה ג) ויחמוס כגן סוכו שיהיה מקום שהיה מתוועד בתפלה. וכיון שחרב מתפלל יהי רצון מלפני להכרית יצר הרע שמחטיא את בני ויעשו תשובה ואקרב בני ביתי ומקדשי הוי ויהי בשלם סוכו. את מוצא שנקרא בית המקדש שלם שנאמר (נראשית ה) ומלכי

פירוש מהר"י הכהן

לא נאמר אלא ישועות לשון רבים כדי שנים : [נדיקו כל עולם]. פי' של ישראל שגידע מתהלים : [הודעתי נאמנה]. פי' דכאוי גודע כיבודו וגו' דקאמר אכף ג"כ כפי פירושו כמו הודעתי נאמנה דמחזק ואזיל : [בני אכסניא שלו]. פי' כי המקדשים כחלק בנימין ומשכן שילה כחלק יהודה וכוא מתאכסן אללם בחוכם : [גלי הים]. פי' באהרי שקפץ שם לל וירד ונשבע למען : [שכוא בישראל גדול]. פי' יכוד גדול שמו בישראל נשגיל נחשון שקידש את כסם ונודע על ידו אללם : [וכוא אומר לו גשע שאתה וכו'] . פי' משה כשיב כן להקב"ה על מה שאמר לו הקב"ה ואתה מאריך וכו' כי על נחשון שלל וטנע כיה מתפלל משה נחשנו כי ימות נמים וגם זה עוד פירוש אחר על גודע כיבודו וגו' הוא לומר כן אומר משה אם גודע אללם יאדס לעשות חסד עם נחשון כוס כדי גדול ככל ישראל שמו ית' שעל דבר זה שרר אכף כן : [ולא ירדו]. פי' כילקוט לעיל נחשון מ"ה כי פש"ט מאמר כגמרום : [וכללים]. פי' אם עלמו להקב"ה ככללים :

ומלכי צדק כלך שלם והוא שם: בן נח שנאמר (סס) 'והוא כהן לאל עליון ובתיב (סס ט) יפת אלהים. ליפת וישכון באהלי שם ששיכון באהלו שיהיה משמשו הוי זה הוא שם. ואברהם קרא לבית המקדש יראה: שנאמר (סס כג) ויקרא שם המקום ההוא ה' יראה מהו ה' יראה אמר אברהם רבש"ע יהא יום זה זכור לפניך שיש לי להשיבך. תסול אמרת לי (סס כד) כי ביצחק יקרא לך זרע ועכשיו אתה אומר (סס כג) קח נא את בנך ולכשיבאו למדה זו זכור להם זה היום ושאל להם פנים אמר הקב"ה אם אני קורא אותו כמו שאמר שם אני מבטל דברי אברהם אוהבי שקראו יראה. ואם אני קורא אותו יראה אני מבטל דברי שם הצדיק. מה עשה הקב"ה שיתק מה שקראו שניהם וקרא אותו ירושלים הוי ויהי בשלם סכו. דבר אחר אימתי נודע ביהודה אלהים כשתתקיים אותה הסוכה שנאמר (עמוס ט) והיה ביום ההוא אקים את סוכת דוד: הנופלת הוי ויהי בשלם סוכו:

מוזמור עז

למנצח על ירחון. קולי אל אלהים ואצעקה. (מקוק נ) אמר חבקוק על משמרתו אעמודה. מה עשה חבקוק צר לו צורה ועמד בתוכה אמר לפני הקב"ה רבונו של עולם איני זז מכאן עד שתענני אמר לו הקב"ה אלי קראת ולא היית מהרהר אחרי אני עונה אותך לכך ויענני א"ל כבר אמרתי את הקץ ועבר ואל תאמר שאינו בא אלא חכה לו וכן הוא ואומר (סס) אמ יחסמה חכה לו כך הקב"ה מראה לצדיקים צרותיהן של ישראל הן עומדין ומתרעמין לפניו לכך למנצח על ירחון על הדתין ועל הדיגין שהראה הקב"ה שעוברין עליהם כיון שהיו רואין היו צועקים לפני הקב"ה והיו נותנים את קולם שנא' קולי אל אלהים ואצעקה אימתי הוא מאזין ביום צרה שנאמר ביום צרתי דרשתי ה' בעת צרה ישראל דורשין להקב"ה לכך נאמר סאנה הנחם נפשי למה היא ספאנת להנחם שאינה יודעת מתי יבא הקץ תודיעני עתך ואני סתנחמם. משל לאדם שבא להכות את בנו ואמר לו עשר רצועות אחת לוקה הכהו אתה אמר עוד תשע יש לך ללקות הוא מונה והולך עד עשר והיה סתנחם והולך שהיה יודע כמה יש ללקות כך אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה סאנה הנחם נפשי למה שאיני יודע את הקץ עד מתי אני לוקה בין העכו"ם (תהלים לט) הודיעני ה' קצי. אזכרה אלהים ואהסיה כשישראל סוכירין להקב"ה פנהמים להקב"ה ומעיהם הומים שנא' (סיר' ס) דודי שלח ידו מן החור ומעי המו עליו. אחות שמורות עיני איני יכולה לישן שכל שמרותי בלילה אלא סתפעמתי אני והילכתי. חשבתי ימים מקדם חשבתי לימיו לאותו שבא מקדם זה אברהם שנאמר (ישעיה מא) מי העיר סמורת חשבתי לימים של אבות חשבתי שנות עולמים ולא מצאתי. אזכרה נגינתי בלילה אלו סנהדרין. האפס לנצח הסדו וכן הוא אומר (תהלים קג) חסד ה' מעולם ועד עולם ועכשיו הניח. גמר אומר לדור ודור גמר הרבר שאמר (ירמיה טו) כי אספתי שלומי מאת העם הזה:

מוזמור עז

משביל לאסף: האזינה עמי תורתי. וז"ה (דברים ד) השמר לך ושמור נפשך. גו' יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב. לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא בשביל התורה שלא תשכח ספיהם וכן הוא אומר ויקם עדות ביעקב ותורה שם בישראל. תורה שנתן להם הקב"ה סם של חיים הוא לישראל וכה"א (דברים לא) כי לא תשכח ספי זרעו שלא יאמר אדם שאין המזמורות תורה אלא תורה הם ואף הנביאים תורה וכן. אסף אמר הואיל והמזמורות תורה האזינה עמי תורתי ולא המזמורות בלבד אלא אף החירות והמשלות שהן מושלין תורה הן. וכן הוא אומר אפתחה במשל פי אביעה חירות. וכן הקב"ה אומר ליחזקאל (יחזקאל יו) בן אדם חוד חירה

פירוש מהר"י בהן

[שיהיה משמשו]. פי' שיהא סם משמש ומכהן לו יום. וא"כ מלכי צדק שכתוב בו, וכו' כהן וכו' סם וא"כ שלם שהוא אהלי הוא כה"מ: [ושלם להם פנים]. ע' פרשת וירא רבה כסוק ביום השלישי וישא וגו' ס' ג' כמעט כסופה יכיר רגון וכו': [ירושלים]. פי' כי ירו שלם כגו' יראה וא"כ כמה שקראו ירושלים כרי קריאת וראה וקריאת שלם שיהיה יחד: [בשלם סוכו]. פי' כהתקיים: [לר לו צורה]. פי' חרץ עיגול על הארץ סביבו ועמד בתוך אופו העיגול ואמר איני זז וכו' על משמרתו ר"ל העיגול שעשיתי לי למשמרת בו אעמודה ואיני זז וכו' ועכ"ה השם ית' שזכו ויענני הכתוב שם אחר פסוק על משמרתו חבקוק ב' א': [ואני סתנחמתי]. עיין בילקוט שישנו שם בסגנון אחר: [מתפעמתי]. פי' סיפא דקרא דאחות וגו' הוא נפעמתי וגו' וכמו וחשעם רוחי: [חשבתי]. פי' לידע אם אירע עוד למי מוולת כמו שאירע לי: [אזכרה נגינתי]. פי' זכו ביאור על סיפא דקרא דכתיב עם לבני אשיחם ויאמר המדרש כי לבני ר"ל סנהדרין: [ועכשיו הניח]. פי' שחברו שהוא לנח דכתיב חסד ה' מעולם וגו' אופו הניח וכיסל עשה לגמרי וכו' האפס כי אפס כלשון יון הוא הניח כן איתא בילקוט וע"ש: [סם של חיים]. פי' שם בישראל דרים לשון סם וכן בסמוך רש"י היא: [כי לא תשכח]. פי' וזה דרוש אחר כשני עצמו על מה שאסף קרא לומר משביל שלו כשם צורה ועד כס דרש מלת האזינה על שהוכיח שלא תשכח הסוד כי היא הנצחית: [אביעה חירות]. פי' וע"ז אמר חזקיהו האירע

חידה ומשול משל וכן שלמה אמר (משלי א) להבין משל ומליצה רברי חכמים וחידותם. לפיכך הוא אומר אפתחה במשל פי אביעה חידות מני קדם. אמרו לאסף אין אתה יודע אמר להם לאו אשר שטענו ונדעם. ויקם עדות ביעקב ותורה שם בישראל תורה שנתן הקב"ה לישראל סם רפואה היא שנא' (משלי ג) רפאות תהי לשרך. הן הכה צור ויזובו מים. כיון שהכה משה את הסלע מיפסטה דם שנאמר ויזובו מים ואמר רבי יוסי בר חנינא כענין שנאמר (ויקרא טו) ואשה כי תזוב זוב דמה הוי ויזובו מים ונחלים ישמיו. ששטפו מים הרבה שהיו ליצני הדור. אומרים עכשיו אנו מוציאים אותה והיא מתבלעת מיד ויצו שחקים מסעל. אמר רב כהנא בשם רבי זבדי בן לוי מזון אלפים שנה היה המן יורד לישראל בכל יום. אמר רבי שמעון בן יוחאי כתיב כאן ודלתי שמים פתח והתם כתיב (נראשית ו) וארובות השמים נפתחו. תרתין כיון אפתחו לדור הסבול ושנו רבותינו משפט דור הסבול שנים עשר חדש וכאן ודלתי שמים פתח הרי שמנה ארובות ספני שארבע ארובות בדלת ומדה טובה מרובה על פדת פורעניות חמש מאות (אמה) בכפלים. הוי מזון שני אלפים שנה היה יורד להם לישראל בכל יום שנאמר ויפסד עליהם מן לאכול ודגן שמים נתן למו. אמר רבי אחא לא היו קצרי יד בו ומה פעם (משלי י) ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסיף עצב עמה. אמר ר' שמעון בן לקיש (שמות טו) והנה על פני המדבר דק מחספס שלא היה אחד נצרך לנקביו מחספס כתיב בלא ו' שהיה נבלע ברס"ח איברים שבאדם שנאמר לחם אבירים אכל איש. ד"א לחם אבירים שנעשו מלאכים. אבל איש אלו ישראל שנאמר (דברים כט) כל איש ישראל. אמר ר' שמעון בן לקיש הוי ישראל מתרעמים ואומרים יש לך ילוד. אשה אובל ואינו מוציא ראית מימך נותן חיטים לתוך הריחים ואינה מוציאה קמח. אמר הקב"ה בטובה שאני עושה להם ושויתי אותם למלאכים הם מתרעמים עלי ואומרים (כמדבר כא) נפשנו קצה בלחם (סו יד) עד אנה ינאצוני מהו בקרבו בבני מעים שלהם שהיו אוכלים. ולא היו מוציאים כלום. אמר רבי איבו בשש שעות בא יתרו וירר לו מן בשש שעות כנגד ששים רבוא ובא לו כנגד כל האיברים הוי לחם אבירים אכל איש והאיך היה יורד להם המן על היתה הרוח מגשבת ומכבדת את המדבר ואחר כך היה יורד המל עליו שנא' (סו יא) וברדת המל על המחנה וגו' והיו יוצאים כל ישראל וסלקמין אותו עד שלא זרחה השמש שלא ימסה שנא' (שמות יו) וחם השמש וגם הוי לחם אבירים. (תהלים סט) ראו עניים וישמחו. שלשה חלקים נחלק ממונו של המן שליש לתלמידי חכמים. שליש למרדכי ואסתר. ושליש לבנין בית המקדש. (סס) כי שומע אל אביונים ה'. אלו ישראל. ואת אסיריו לא בזה. אלו עקרות שהקב"ה פוקרן. רבי נחמיה אמר לה סתם. רבי אחא בשם רבי יונתן אמר שלש מפתחות הן.

מ.פ.ח.

פירוש מהר"י הכהן

עמי מורתי כרי לך שגם חידה ומשל תורה הם: [ומשל משל]. פי' ודבריו כל דבריו היו להוכיח על שקימו את התורה: [ומידועס]. פי' ודבריו אח"כ אמר כשירוש שמע בני מוסר חכך ואל תטוש תורה אחך: [מני קדם]. פי' התורה הנקראת קדם דכתיב ה' קני וגו' קדם משעליו: [אשר שמענו]. פי' שם אמרו לו איך האמר מני קדם הלא אין אדם יודע מה שאירע ונדבר מימים קדמוניות והשיב להם לאו וכו' כלומר כהמים וכו' לא שמענו גם אנו נמסר בהם סיני עד שנדעם וגם אבותינו פסדו לנו כל המאורע לכן גם אנו לא נכחד מלכודים לנביסם ככל דבריו הספיק אחר כך ומתוך תשובתו אשר שמענו וגו' נלמד אמרם לו אין אדם יודע: [אלפים שנה]. פי' כדמפרש רש"י ואולי: [תרתין כיו]. פי' מכה רוב פיעוט שנים שהיו ארובות לשון רבים וכן אח"כ דלתי: [שני אלפים שנה]. פי' וא"כ כל שתי ארובות הוציאו מן מזון ת"ק שנה כיון דגני פורענות הוציאו רעה לשנה אחת הנה ח' ארובות הוציאו מן מזון ד' פעמים ת"ק שנה הרי מזון אלפים שנה ועיין בילקוט וביזמא דף פ"ו והאמר שנאמר וימטר וכו' הוא סיוס רח"ה דלתי שמים פתח צמן איירי מדכתיב בתריס וימטר וגו': [מחספס כתיב]. פי' כי מחספס חסר בגימט' דמ"ה והוא חסר וכו' ר"ל אבירים לשון אבירים: [מהו בקרבו]. פי' סיפס דעד אנה ינאצוני: [בשש שעות]. פי' כתיב היום: [לחם אבירים אכל איש]. פי' שכנגד כל ישראל האבירים היו מאכל שירד לאיש פרטי הוא יתרו דכתיב ביה ויחל משל לשנת את האיש ומתילא נשמע גם מאבירים שכל לו כנגד כל האבירים כולל על כסמך: [ומכבדת]. פי' שיהא נקי בלי לכלוך למטה ואח"כ אחר שירד. המן היה יורד. הטל על המן שיהא נקי גם למטה ולא יבא עליו שום לכלוך: [לחם אבירים]. פי' אביר וחוק בלתי נמסה: [המן] אחר שמומור ס"ח על המן רמוז בו כדורשם במגלה דף פ"ו פסוק יהי שלחנם לטניהם לשח על טעם שוממה אסתר את המן עיין שם וגם פסוק תהשכנה עיניהם מראות שלאחריו על שהרשעים רואין וחוטאין כמו וירא המן ודומה לו עיין בילקוט ממדרש תנחומא על פסוק הווא ואשר להסך נבדיקים ראיתן לפניה דריש שם פסוק זה ראו עניים וגו' לכן דריש ליה ג"כ עוד כהמן כרמו עמונו כאן לג' חלקים ראו עניים אלו תלמידי חכמים שהם עניים בהכרח דוולת זה חורטן משתכחה כאמרם ז"ל כל המתוהר אס חכם הוא וכו' אס ת"ח הוא וכו'. דורשי אלפים זה גנין בית המקדש. ויחי לכנס על מרדכי ואסתר שאליהם ידבר לנוכח עג וירא המן וגו'. ומה שהוא ענין לכאן כהב בעל אות אחת שלא יכול להבינו ואולי הוא כי בזה יורה עוד ענין דרוש אחר על לחם אבירים וגו' שסובר שגם הוא רמוז לזה לחם אבירים הוא המן זרע עמלק וכד עשו כדרשם ז"ל פסוק. עדה אבירים מומור ס"ח על עשו וזרעו נספחים דף קי"ח וכחבו רש"י במהלים. הנה אכל איש וכו' מרדכי איש יהודי וגו' על רמו שליש למרדכי ואסתר. לזה שלח על שליש לבנין ב"ה כענין בחר ה' בליון וגו' לזה כך הכרך מומור קל"ב. לחם לשוכה עג סיפוק שליש לתלמיד חכם. לומר כי חלקים האלו שלשן אכלו לחם אבירים זה כלומר ממון המן זרע עשו ואנג גררר פירש עוד גם פסוק כי שומע וגו' כן דריש ג' מפתחות הוא עליו ועל ואל אסיריו לא בזה כי המתים והעקרות והגשמים הם אסורים ודרש ה' לי בעוורי הוא דמק עס אין לך אדם וכו' שלאחריו על ונחורי ישראל הכריעו פי' הוא עושה דין בעוורי ואני חסן לראות נקם בשנאי: [סתם]. פי' כשזעזעו:

וכשנשק

מפתח של רחם. מפתח של תחיית המתים. מפתח של גשמים. ואין משלימן לבריה אלא לידו. של רחם מנין שנא' (בראשית כט) וירא ה' ויפתח את רחמה. של תחיית המתים מנין שנא' (יחזקאל לו) וידעתם כי אני ה' בפתחי את קברותיכם. של גשמים מנין שנא' (דברים כח) יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים. וכשהוא רוצה מוסרן לצדיקים. של עקרה נתן לאלישע שנאמר (מלכים ג ד) בעת חיה את חובקת בן ותהר האשה. של תחיית המתים מסר לאליהו שהחיה בנה של צרפית שנאמר (מ"א י) תשב נא נפש הילד. וכתיב (ס) ראו כי חי בנך. וכן אלישע בנה של שונמית שנאמר (מ"ב ד) וישם פיו על פיו ועיניו על עיניו וגו' וכן (יחזקאל לו) היתה עלי יד ה' התחינה העצמות האלה. ונתן מפתח של גשמים לאליהו שנאמר (מ"א י) אם יהיה השנים האלה מל ומסר וכשבקש פתח לה שנאמר (ס"א י) לך קרא אל אחאב ואתנה מסר הוי כי שומע אל אביונים ה'. אמר ר' לוי בשם רבי שמואל בר נחמני מהו (תהלים קיח) ה' לי בעוזרי אני יודע מה עשה לעוזרי אני אראה בשונאי. אין לך אדם שאתה מסייעו כמשה ואהרן ועל ידי שאמרו שמעו נא המורים לא נכנסו לארץ הוי ובעוזרי ישראל הכריע מכף זכות לכף חובה:

בבל זאת חטאו עוד ולא האמינו בנפלאותיו. רבי ברביה ור' שמעון בן יוסי בשם ר' מאיר אומרים: הראה הקב"ה ליעקב סולם והיתה בבל עולה שבעים ויורדת. מדי חמשים ושנים ויורדת. יון כאה ושמונים ויורדת. ארום עולה יותר מדאי והיה רואה ומתירא. א"ל הקב"ה (ישעיה מד) אל תירא עברי יעקב בשם שנפלו אלו כך יפלו אלו. א"ל הקב"ה ליעקב עלה גם אתה. אמר לפניו רבון העולם מתירא. אני שלא אפול א"ל הקב"ה חס ושלום אל תירא ומנין אתה אומר שהראתו הקב"ה ליעקב בית המקדש בנוי וחרב וקרבנות מיקרבין וכהנים משרתים ושכינה מסתלקת שנאמר (בראשית כח) ויחלום והנה סולם. אין חלום אלא שיש לו פתרון. הנה סולם זה בית המקדש. וראשו מגיע השמימה אלו הקרבנות שמקריבין וריחן עולה לשמים (ס"א כח) והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו. אלו הכהנים שעולים ויורדים בכבש שנקראו מלאכים שנאמר (מלאכי ג) כי מלאך ה' צבאות הוא. והנה ה' נצב עליו (עמוס ט) ראיתי את ה' נצב על המזבח. אמר רבי שמעון ברבי יוסי רבי מאיר היה דורש בבל זאת חטאו עוד ולא האמינו שאלו עלה ולא ירה עוד לא היה לו להשתעבר השעבוד הזה שאנו משועבדים: **ויבול** בהבל יסיהם ושנותם בבהלה רבי יוחנן רבי אומר מתשעה באב היו מתים. רבי נתן אומר היו מתלקטין כל השנה שנאמר ושניתם בבהלה. אם הרגם ודרשותו ושבנו ושחרו אל. אפילו אם הורג אותנו לו אנו מקוים. ולו אנו בעיין הוי ושבנו ושחרו אל. ויפתוהו בפיהם וגו' ולבם לא נכון עמו ואעפ"כ והוא רחום יכפר עון:

והוא רחום יכפר עון. א"ר סימון זש"ה (ירמיה י) יסרני ה' אך במשפט. במשפט אינו אומר אלא אך במשפט אך מיעוט הוא. וכאן נמי לא יעיר כל חמתו. כל חמתו אינו מעיר אבל מעיר הוא סקצת. ויזכור כי בשר המה רוח הולך ולא ישוב סברי דאמרי אינשי דלית מתין חין שאמר רוח הולך. ולא ישוב אדא זה יצר הרע שהוא הולך עמו בשעת מיתה ואינו שב עמו בשעה שיעלו המתים כמה שנאמר כמה ימרותו במדבר. תמו במדבר שנאמר (צמדצ"ד) במדבר הזה יהמו ומתנחמים במדבר שנאמר (ס"א ז) הנה אנכי מפתיה והולכתיה המדבר. אמר ר' חנינא כאיניש דאמר אנא מחי דברי כך אמרו ישראל לפני הקב"ה רבונו של עולם אל ישלם בנו אדם אתה הוי דן אותנו הוי וקדוש ישראל התו. המכות היו נרשמות בגופן הוי אשר שם במצרים אותותיו ומופתיו בשדה צוען הממת היו שפיתות בהן. רבי יהושע בן קרח בשם ר' שמעון בן יוחאי ורבנן תנו שבעה ימים היה סתרה בהם ועשרים ושלשה ימים הסכה היתה עושה בהן. ושבעה ימים בין סכה לסכה שנאמר (שמות ז) וימלא שבעת ימים אחרי הכות ה':

ויהפוך

פירוש מהר"י הכהן

[וכשקט]. פי' הקב"ה: [כחם ומתירא]. פי' וכו' ולא האמינו וכן הכני: [על מכות]. פי' שהיה סילוק שכינה כדחשיב ליה חזן פשר מבעות נספה שכינה וכו' נשפיתת איכא רבה במדרש: [סברי דאמרי אינשי]. פי' נחמיה וכו' סברה לשר כן אלא פירוש זה וכו' הרע וכו' ועיין נרש"י בפסוק זה עצמו ואומרו כמה שנאמר וכו' פי' דמיתתי מוס רחם לדבריו דמשמע דוקא שם במחציתו נמקום שפלו פגריהם על כך חלל לא אחרי כן כשהיו עוד ועיין חמו וכו' הוא ענין אחר לעצמו ואות אחת לא פירש כן: [ונרשמות בגופן]. פי' שמפלט החו לשון הספול כמו נתנו שנעשה המכה אות ורשע בגופן כלומר נתנו מלאך קדוש ישראל וקאי אמלכיה: [שפיתות בהן]. פי' נלנות ונלנות כהן כמו שפיתת סקדרי: [אחרי הכות ה']. פי' בין מכה שבעה לסכה שלמה שבעה ימים וגו' אינה אלא שו' ימים הסכה למכה ודלא כפי' נרש"י שם ויפלט קרא. דהאי וימלא שבעת ימים הוא על הסכא לשרע הכתובה אח"כ קאמר כלומר שבהסכא מלאו ככר ו' ימים

ויהפוך לרם יאוריהם. בתחלה היו כמלאין בספלים ביהוד וגמצא לישראל מים בספל ולמצרים דם והזרין והיו כמלאין מים בספל והיה המצרי אומר לישראל נשתה אני ואתה ביהוד ושניהם היו נותנין פיהם בספל והיה ישראל שותה מים והמצרי דם. ואמר רבי אבין כל המים שהיו המצרים שותין היו לוקחים אותן בדמים מישראל ומשם העשירו שאם היה לוקחו בלא דמים היה נהפך לרם. רבי יוסי אומר מן הדא (שמות ג) ושאלה אשה משכנתה:

ביתא

פירוש מהר"י הכהן

ומים: [בספלים]. סי' בשני ספלים כל אחד בספל מיוחד לעלמו: [גשירתא]. סי' מין חיה שמה כן ועיין בילקוט וערוך לר' יסודס אינו אלא מין זס ולא ערובב הכנה מיני חיות וכן הוא תח"כ לר' חמא ור' יסודס שנחזין ועיין בילקוט: [מלמטן]. סי' דלדעת ר' נחמיה הערוב אינו אלא חיות הכלאות מלמטן של מנריים כלומר על הארץ ולר' נתן בא ג"כ עליהם ערוב מלמעלן באויר וגם מלמטן על הארץ ועל זה יפרש הוא נומר ולמעלן ערוב שירוש הערוב שכל עליהם מלמעלן וכו' כד גזין פירוש עוניה כי בתרגום ירושלמי יש של עוניה כד הוא וראות סי' מין חיה הנקרא ראש ועורבין ושאר עופות כלומר שמלמעלן באויר כח עליהם ערובב של הכנה מיני עופות שיריות דהיינו עוניה וראש ועורבין ומלמטן כלומר בארץ כח להם ערובב של חיות אריות וכו': [ובסיפין נבקעין מפניהם]. סי' זה קאי אבני מים ובני פספסין סי' אבני גזים נומר ומס היו עשין סלסרדעים כלותן בתים שכולם נמרים מלמטן מים ואבני גזים שחי אפשר להם לבא בהם וגם בתוכם רשפת אבנים דחוקס עד שגם בפנים בארץ לא היה אפשר שיהיו נעשים שם לצפרדעים מן העפר ומן המים ע"ז אמר שהיו צוקעות אותם באמנם אנו שלוחי במקום וכס נשקעות לפניהם ועולין לתוכן לקיים מה שכתוב ועלו וכלו ליתך וגו' ועיין בילקוט במקום כזה ונחמיה רכס פרסה י'. ומה שאמר והסיפין וכו' פירושו שנבקעו סיפי הכהים למטה על הארץ שיוכלו לעלות לתוכן: [שידה ושדחין]. סי' שדים מתם זכרים ונקבות: [אית לך שמירא]. עיין בגעין ע' מי שאלחו דף ס"ה ופעמור על כל זה המאמר: [ובתם ליה]. עיין

רעיא בדייתי מה דהוה חד שרביט הוה מחי לה ומשתברא ליה כיון שבא הברד געשה ככותל זה בפני צאנו הוי ויסגר לברד בעירם ולא היו יכולים להלוך והיה המצרי אומר אוי לו לאותו האיש מהו עושה גומלה ושוחטה להאכיל בגיו סמנה כיון ששחטה היה גומל בשרה על כתפו והיה העוף יורד וחוטפה מעל כתפו שנאמר ומקניהם לרשפים כענין שנאמר (חיוכ ה) וכני רשף יגביהו עוף :

ישלח במ חרון אפו . ר' יוסי הגלילי אומר עשר מכות לקו המצריים במצרים שנ' (שמות ז) אצבע אלהים היא ככה לקו באצבע עשר מכות , אסור מעתה בים לקו חמשים מכות שנא' (שס יז) וירא ישראל את היר הגדולה היר חמש אצבעות . ר"א אומר (ארבעים מכות שנאמר (שס ז) אצבע אלהים היא) מטרונן היה על כאו"א הרי ארבעים מכות במצרים ועל הים לקו מאתים מכות שנאמר ישלח במ חרון אפו עברה וזעם וצרה עברה אחת וזעם שתיים צרה שלש כשלחת כלאבי רעים ארבע הרי מאתים מכות שלקו על הים שנאמר (שס יז) וירא ישראל את היר הגדולה אשר עשה ה' במצרים . ר' עקיבא אומר במצרים לקו חמשים מכות על כל אחת ואחת חמש שנא' (תכליס כז) אלהים נצב בעדת אל . פינטיגון היא וגאמר אצבע אלהים היא וראשי האצבע עשר הרי חמשים . ועל הים לקו מאתים וחמשים מכות שנאמר ישלח במ חרון אפו . חרון אפו אחת . עברה שתיים . זעם שלש . צרה ארבע . משלחת כלאבי רעים חמש : **יפלים** נתיב לאפו . ר' הונא בשם ר' איבון אומר כל ככה ומכה שהיתה באה על המצרים במדה במשקל היא באה עליהן . לא חשך כמות נפשם . (ר"א) אומר ר' יהושע בן לוי כל מכה שהיתה בא עליהן דבר שפע עליהן . וחיותם לדבר הסגור ויך כל בכור במצרים . אומר רבי אבא בר אחא בכור לאיש בכור לאשה בכור לבהמה בכור לכל ואם לא היה לו בכור אפומרופוס שבבית מת שנא' (שמות יב) כי אין בית אשר אין שם מת . ויסע בצאן עמו מה הצאן הזו אין בתקינן להן איפוסיהן כך ישראל (שס טו) ויצא העם ולקמו . מה הצאן הזו מחבלת את האילנות ואין בעליה מעלים עליה כך ישראל . אי מה הצאן הזה גזזה ופסרה ושטפה של בעליה כך ישראל . אומר רבי יוחנן בשם רבי אליעזר בשם רבי יוסי הגלילי (ימקאל לד) ואחנה צאני צאן מרעיתי . צאן לעוגשין . אדם אתם לקבל שכר . ר' שמעון בשם ר' יוסי בן קצרתא ור' יודן אכרי לה בשם ר' יהושע בן לוי באי זה צאן בצאן של יתרו באיזה עדר בעדר של יתרו מה עדר וצאן של יתרו מן היישוב למדבר כך ישראל . מה הצאן הזה נמשכת אחר בעליה כך ישראל נמשכין אחר משה ואהרן שנאמר (שמות טו) ויסע משה את ישראל מים סוף :

ויביאם אל הר קדשו זה בית המקדש . ויפילם בחבל גתלה וישכן באהליהם . שכינס ישראל באהליהם של שלשים ואחד סלך . ויטוש משכן שילה . כתוב . אחד אומר (שס) ותביאנהו בית ה' שילה וכתוב אחד אומר ויטוש משכן שילה בית סלסטן אבנים ויריעות סלסטן . רבי ועירא אומר קרשים היו שנאמר ויטוש משכן שילה . ויתן לשבי עזו זה הארון :

בחוריו אכלה אש . זה נדב ואביהוא . אבא חנן אומר נדב ואביהוא שחצנין שהיו אומרים אנו בני כהן גדול דודנו סלך אחי אסנו נשיא אנו סגני כהונה אי זה אשה ההוגנת לנו לכך בחוריו אכלה אש וספני כה על כי בתולותיו לא הוללו . כהניו בתרב גפלו . זה חפני ופינחס . ויקץ בישן ה' . אומר רבי ברכיה בשם רבי אלעזר עד שלא יבא הקץ הקב"ה כישן עושה עצמו כביכול ויקץ כישן אבל כשיבא הקץ כגבור מחרונן מיון . ויך צרינו אחור . אומר ר' יצחק בר מריון

פירוש מהר"י הכהן

ועיין במדרש ואלה ס' י"ב ונמחנות כהונת שם : [רעיא בדיוטין] . סי' כדועה חומר חין זה אלא דבר כוז נדוי מלכ דא"כ שרביט מה כיא כלומר ודי לא נולד לרדוף כללן כשרביט ומקל להכניסם לבית משני כנדר ואלה"כ בשעת מעשה כשהם מכה כללן ומחי להם להכניסם נשגרה לו כשרביט מכה כנדר כיון שמחגבר כנדר וכל געשה ככותל וכו' ויהי סוגר לפני כללן וכו' : [לחוטו באיש] . סי' על פלמו כיא חומר כן : [מטרונן] . סי' מספר מרובע מטרונן הוא ארבע גלסון יון ועיין סוף פ"ק דנויר דף מ' : [נפדת אל] . סי' מסיסא דקרא דיוק בקרב אלהים ישאע וידוע דרשם ז"ל באבות פרק ר' עקיבא כי עדה אלהים פשרה וקרב כס חליין דכיינו המס וכו' אמר קרא לפי דעת מדרש זה בקרב כלומר כהניין של עשר הים משפט אלהים בכל מכה וזכו חמרון טוב פינטיגון הוא כי פינטיגון הוא חמשה גלסון יון כדאיתא גמי כוף פ"ק דנויר שם אלל מטרונן ויחמר טוב וגאמר אלל מכות מצרים אלל אלהים כיא שהמכות כהם היו פעולת האצבע . ואלל האצבע עשר סי' וכו' מנין כמכות כנמלחות גבי האצבע שם כס עשר כמותה הרי חמשים כיון שכל אחת היתה מהומשה א"כ על הים לקו וכו' כי היתה שם פעולת כל היר שכיח חמש אצבעות כנ"ל . וכו' גירסת כפנין כנכונה ופירושה : [חרון אפו] . סי' וזכי ללוי שכל אחת היתה של חמש מכות כי חרון אפו גמי . מדרש באחת : [איפוסיהן] . בגללה רכס יש אפוסיקון ועכ"פ פירושו סרנסה קבועה רק חוטם נשדס ומסתפק בכך : [מעלים עליהם] . סי' פלין מהנין נכ אשמש על כך כפנין מעלה חני עליהם וכו' : [אלל לפונשין] . סי' שלפנין טוה כשהוא חין יתשנס לנכמה כאלו חין גכס דפס לכמנע מן ההטא ולשכר משכורס כרנס ויגריל ויפלוג דדקס : [כית אבנים] . סי' ככתוב שקראו בית קראו כן על שם בנין אבנים בנו וזקראו זה ככתוב משכן כיינו על שם יריעות שכוו טעוהים למעלה ומכסים האבנים וכניין וכו' וירא כנר קרשים למס ולל אבנים כנמשכן כיון שקראו משכן : [שחלנין] . סי' גכוכי לב : כשמאלי

מרון חרבו של הקב"ה שש עשרה פנים יש לה שנאמר (יחזקאל כה) התאחדו הימיני השימי השמאילי. התאחדו ארבעה. הימיני ארבעה. השימי ארבעה. השמאילי ארבעה. הרי שש עשרה: ויבחר בשבט יהודה את הר ציון אשר אהב. רבי הוה יתוב ופשיט כל החופות בגבולו של בנימין הן. א"ה שמעון ב"ר לר' חייא והא כתיב וימאם באהל יוסף ובשבט אפרים לא בחר. אמר ליה דודא מסייע ליה לאבות. מה בחירה שנאמרה בשבט יהודה לא נאמר אלא בבנימין אף מאיסה שנאמרה בשבט יוסף אינה אלא בשבט בנימין:

ויבן כמורמים מקדשו. כשהיה דוד רועה את צאן אביו. במוזמור כ"ב. לכך ויבן כמורמים מקדשו. ויבחר ברוד עברו ויקהו ממבלאות צאן: א"ר יהושע הכהן מה ממבלאות צאן שהיה דוד כילה אלו מפני אלו מוציא את הגדיים ומאכילן ראשי עשבים ומוציא את התיישים ומאכילן אמצען של עשבים. ומוציא את הזקנות ומאכילן עיקרן של עשבים. אמר הקב"ה הואיל ויודע לראות צאן ירעה את צאני אלו ישראל שנאמר (יחזקאל לד) ואתנה צאני צאן מרעיתי. וירעם בתום לבבו. ר' אבהו בשם ר' יוחנן אומר ישב והשב שלא יהיה משמר נוטל עם חברו בשדה אחוזה: א"ר יוחן משקלם דוד להקב"ה בכל מיני קלוסין מהו אומר בסוף **היה** (תקלים קמד) תהלת ה' ידבר פי תהלה לקלוסו של הקב"ה:

מוזמור עט

מוזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלחך. וז"ה (איכה ד) לא האמינו מלכי ארץ כל יושבי תבל. מי היה טאמין שירושלים נכבשת ביד השונאים מאחר שנעשו בה כל הנסים בימיו של סנחריב. בוא וראה בשעה שבא גרוד עמלק על ציקלג ושרפה ושבבה כל מה שהיה בתוכה ביון שבא דוד וכצאה שרופה התחיל מצמער הוא ואנשיו מהו אומר לפני הקב"ה (ט"ז ל) הארדף אחר הגרוד הזה אמר לו רדוף וכן עשה הלך ומצא אותן וחרגן שנאמר (ט"ז) ויבם דוד מהגשף ועד הערב למחרתו. אסא לא עשה כן. אלא אסא לפני הקב"ה רבנו של עולם אין בי כח לרדוף אחרי מלך הכושי מה עשה הקב"ה (ד"כ יד) ויגוף ה' את הכושים לפני אסא. עמר יהושפט ואמר רבנו של עולם אין בי כח לרדוף אחריהם ולעשות עמהם מלחמה אלא נהיה עובדים אנחנו ואתה רודף אותם וכן עשה הקב"ה שנאמר (ט"ז כ) ובעת החלו ברנה ותפלה נתן ה' כארבים. מה עשה הקב"ה הלבישן איספקלריא המאירה ורואין אלו את אלו עמר חזקיה בשעה שבא סנחריב ואמר אין בי כח לרדוף ולא לראות מלחמה אלא בשעה שאני ישן על מטתי אתה נלחם בעדינו. אמר הקב"ה אני עושה כן אתה ישן על מסתך ואני עושה מלחמה בשבילך. שנאמר (ט"ז יט) ויהי בלילה ההוא ויך ה' במחנה אשור והלכו מעליהן וככל אלו האוכלוסין באה ושמנום והמשה אלף וכולן דוכסין ואפרכים תוך מן אוכלוסיהן. אכרו רבותינו לא נשתתף מהם אלא אלו שנא' (יטע"ז מ) והיה מיטות כנפיו מלא רוחב ארצך עמנו אל. והמושה של הרנגול אחר מששים. בכנפיו. וכל אותן מתו וכמה נשתתרו מהן רב אמר עשרה שנא' (ט"ז י) ונער יכתבם וכמה נער כותב י' הוי עשרה נשתתרו מהן. ה' אליעזר אומר ששה נשתתרו מהן ומה נער כותב ו'. רבי יהודה אומר חמשה שנאמר (ט"ז י) וגשאר

בו

פירוש בהר"י הכהן

[השמילי]. פי' הכתוב הוה קאי על ציון אל על חרבו של הקב"ה דמיוני ציון. כיון שהוה לפני זה לדעת מדרש זה ולא דעת רש"י שם. והנה זכר על הכתוב אלו ד' פעולות בדרך התרגום שם. דהיינו ההאחדו היא השלישה. שהיא נלקח מחסרו. הימיני שפנס לימין. והשמיני שיהא נקדד וזמין ג"כ כהתרגום שם. השמילי שיעול לשמאל והרי לכל פעולה ופעולה ד' צדדין יש לו. הודו וגזו. וזמין לדדיו לכן היא סגרת ר' יחזקאל מרון דכילסו איתנהו ביה דהיינו שש עשרה צדדין דאל"כ למס ליה לקרא להאריך צד' לצונות אלו: [כ"ה הכוזבות]. פי' כל המקדשים ומשכנין כענין ולבון חוסף עליו כל היום והיום רבי פושט מקראי כי כלם היו בגבולו של בנימין אף המשכנין ואמר ר' חייא לר' שמעון בר רבי לפסוק ויטהר באהל וגו' שהקדש ממנו הוא הוא אדרבה סיוע לרבי אביו דכ"ה שמה שכתוב אחר כן ויבחר את שבע יהודה וגו' דמיוני ציון. אינה אלא בבנימין דירושלים לכולי עלמא בהלק' בנימין היה כן וכן: [רמ"ס מקדשו]. פי' עיין לעיל במוזמור כ"ב בפסוק ואחרי כ' אל תרחק מה שכתוב על ומקדני רמים עניתי וזכו לכן ויבן כמו רמים מקדשו שמכיים כאן המדרש כי שם נדר לבנות המקדש והסיוע כרוס ק' חמה עיין לעיל: [כולה אלו] פי' מונע ומוילאו: [ראשי משנים]. פי' היוסר קד וראוי להם לעולם וכ' לכל כיותר גדול כאכיל את היומר קשה כי הוא יכול לאכלו: [בבדק אהוזה]. עיין ברש"י פ' בהקדש חלל שדה אהוזה וחומרנו ככ"ף חלל לקלוסו של הקב"ה פי' שלכן סיים שם דוד לשון הכלת ה' אחרי שקלבו יס' במוזמור תכלה לדוד שהוא בכל קילוכי אל"ף בימא בלשון שהתחיל בו במוזמור שהוא מתחלת תכלה לדוד להורות כי כל הקילוכין שיכול פס האדם לדבר ולהכנות שכל כאשר לכל אינו אלא בהתלהב ומתלהב לקילוכו ופסקר דבר זה לכאן על וירעם בתום לבבו שכל כך היה דוד רומם את ישראל ומלמדם את זה וכענין סיום מוזמור באחר זה לאן מרעיתך וגו' נספר ההלך: [אזכוריהן]. עיין פ' הלק (דף ל"ה): [לא נשתתף]. פי' אלו שזכור אח"כ ויטעם כמה למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה רק שמצינו תכלה הוי שנאמר לראיה על רבוי אוכלוסין: [בכנפיו]. פי' כן כתב רש"י שם ישעיה כו' ה' שהפך קטן שכתב הפתגול נקרא מוע ומצינו שם בעם המנוחמה שהוא אחד מששים מכל סכף וא"כ ממילא יאמר הכתוב במלואו שכל כך יסיה רבוי אוכלוסין עד שאחד מששים שכתב יסיה מלא ארץ ישראל

בו עוללות כנוקף זית שנים שלשה נרגרים בראש אמיר הוי חמשה נשתיירו מהן . רבי תנחום בר חייה אמר חשעה שנאמר (ס"ו) ארבעה חמשה בסעיפיה הרי חשעה נשתיירו מהן . ר' תנחום אומר ארבעה עשר שנים שלשה הרי חמשה ארבעה חמשה הרי חשעה הרי ארבעה עשר . ונבוכדנצר היה אחד מהן כיון שהכעיסו אנשי ירושלים ביקש הקב"ה להעלות נבוכדנצר ויחריב את ירושלים ולהגלות את ישראל מן הארץ שנאמר הנני שולח את נבוכדנצר עבדי ואת כל עמו ירושלים :

אמר רבי לוי שמונה עשרה שנה היתה בת קול מכרזת לתוך ביתו של אותו רשע עבדא בישא . סק וחורב ביתא דמרך דבני מרך לא שמעין ליה . וודה מתירא לעלות שהיה יודע מה הגיע לסנחריב בימי חזקיה ולא היה מאמין שהקב"ה מחריב את ירושלים שנאמר (איכה ז') לא האמינו מלכי ארץ מה עשה עמר לו מקסם לידע אם לעלות אם לאו . שנאמר (יחזקאל כ"א) כי עמר מלך בבל על אם הדרך על ב' הדרכים לקסם קסם שהיה זורק את החץ לשם אנשויא או לשם צור או לשם לודקיא והיה החץ נשבר . וכשהיה זורק לשם ירושלים לא היה נשבר והיה יודע שהיא חריבה בידו . כיון שראה כן אסף התחיל אומר לפני הקב"ה רבני של עולם מי היה מאמין שיכנסו השונאים בירושלים ומחריבין אותה מקום שלא היתה שולט בו היר הרי אני רואה שנכנסו ושמאו את מקדשך ופיגרו את בניך באו גוים בנחלתך הוי כי לא האמינו מלכי ארץ :

מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך . וכי מזמור היה לו לומר אינו אלא בכיה וכיוצא בו אתה אומר (ס"ז טו) ודוד עולה במעלה הר היותים עולה ובוכה וכתוב מזמור . ושה (מסליכ"א) שמחה לצדיק עשות משפט הצדיקים פורעין חובו ומזמיר להקב"ה וכן אסף אומר מזמור לאסף אלהים . משל למלך שהיה לו בן והיה קשה ולא היה שומע לאביו מה עשה המלך כיון שכעס נכנס לחופתו של בנו והיה מחתך ומקרע ומשליך לאשפה עד שנקרע כולו והשליך הבן משם אסר המלך לא יפה עשיתי שקרעתי חופתו של בני שאני יכול לעשות יותר יפה הימנה ולא הרגתי בחמתי שאם הרגתי בהמתי בן אחי יורש אותי ומוטב שיירשני בני . כך אמר אסף לא יפה עשה הקב"ה שהפיג את חמתו בעצים ובאבנים ולא בבניו . וכה"א (איכה ז') בלה ה' חמתו במה ויצת אש בציון לכך אמר אסף הנחת איתם ליכנס ולא כתבת בתורה (במדבר ח') והור הקרב יוכת ולא הזר בלבד אלא בני אהרן קדושים נכנסו להקריב ונשרפו וכן עושה לא נכנס אלא לכבודך להקטיר קטרת לפניך ויצא מצורע ולא עוד אלא שרעשה הארץ ואלו הערלים הנחתם שיכנסו . אמר לו הקב"ה הללו נכנסו שלא ברשות לפיכך פגעתם בהם אבל אלו נכנסו ברשות ואני צויתי אותם שיכנסו שנאמר (ירמיה ח') הנני קורא לכל משפחות הארץ . אמר הקב"ה מה עשו שמו את ירושלים לעיים ואני מחדשה שנאמר (ישעיה ס') תחת הנחשת אביא זהב . אמר לפניו רבונו של עולם הרי את מחדש את אלו בניך שנהרגו מה תעשה שנא' נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים בשר חסידים . וכי חסידים היו והלא כתיב (ירמיה ה') סוסים מזוינים משכים היו איש אל רעהו וילצחו . אמר אסף כיון שנעשה בהן דין חסידים היו . וכן הוא אומר (דברים כ"ה) והיה אם בן הכות הרשע בהחלה נקרא רשע ואחר שנקלה נקרא אחיך שנאמר (ס"ט) ונקלה אחיך לעיניך :

שפכו דמם כמים כדם בהמה שנאמר (ס"ט יג) על הארץ תשפכו כמים . בשר חסידים לחיתו ארץ להודיע שאפילו העצמות לא היו מנחין לקבור . אם חייב אדם לחבירו מאה מנה אומר לו תן לי מעותי אמר לו אין לי מה יש לו עליו לעשות הואיל ואין לו ממה לפרוע אבל הקב"ה אינו כן גובה מן הנפש יצאה הנפש גובה מן הבשר וכן הוא אומר (ישעיה י') מנפש ועד בשר יכלה . אין לו נפש ובשר גובה מן העצמות וכן הוא אומר (ירמיה ה') בעת ההוא נאם ה' יוציא את עצמות מלך יהודה . ולא עוד אלא שמחרשים אותנו שנאמר היינו חרפה לשכנינו . ולא עוד אלא שהם אומרים אין אנו אשמים עליהם . שנאמר (ס"ג) אמרו לא נאשם . וכתוב (ס"ז) ומוכריהם יאמר ברוך ה' ואעשיר :

למנצח

פירוש מהר"י הכהן

ישראל . עיין ברש"י וזילקוט ישעיה רמז ת"כ ג"כ הוא עיין ס"ט : [וכתיב מזמור] : פי' מזמור לדוד כנחתו מלפני אכזריו כנו מזמור ג' : [תשפכו כמים] . פי' מדנקט כמים יורה על הנאמר בו על הארץ תשפכו כמים דהיינו דם בהמה שאין לדין ככיון עד לא נחכסה דמם ואומרו אח"כ להודיע שאפי' וכו' מיתורא דואין קוטר דסיפא דקרא קדוש דאם נאמר כשר חסידים לחיתו ארץ שסיפא דלא נקבר אלא להודיע אף על העצמות שלא נאכלו לחיתו ארץ : [ברוך ה'] . עיין זכריה י"א ה' וברש"י ס"ט : רעיתי

למנצח אל שושנים: רועה ישראל האזינה. וזש"ה (סיר ז) בשושנה בין ההוחים כן רעיתי בין הבנות. אמר רבי אחא אמר הקב"ה הרמיבו מעשיכם בשושנה הזאת. אמרו רבותינו הפרשה הזאת בימי יואל בן פתואל נתקיימה. ורבנן אמרי למה נקרא שמו פתואל שהיה מסלסל בשערו כבתולה. ר' יהושע הכהן בר נחמיה בשם רבי יצחק אמר אמר הנביא כלום אהה דין את האדם אלא שהוא אוסר לא חטאתי שנאמר (ירמיה ז) הנני נשפט אותך על אמריך לא חטאתי (ס"א ז) ויאמרו שם חטאנו לה'. (ס"א ח) ויהי שם הבכור יואל וכתוב אחד אוסר (ד"א ו) שם הבכור אביה ר' יהודה בר סימון ורבנן אמרי מה זה היה רשע אף זה היה רשע. ר' יהודה אומר משנהו בלאב ששינה את מעשיו. אמר רבי אחא הוא יואל הוא אביה: **רועה** ישראל האזינה מה שנת הגאולה. פרנסה אף שנת הפרנסה גאולה. ומה הפרנסה בכל יום אף הגאולה בכל יום. ומה הגאולה פלאים אף הפרנסה פלאים. א"ר שמואל בר נחמני ואף הפרנסה גדולה מן הגאולה ע"י מלאך שנאמר (בראשית מח) המלאך הגואל אותי מכל רע והפרנסה ע"י עצמו שנאמר (שם) האלהים הרועה אותי. הוי רועה ישראל האזינה נוהג כצאן יוסף מה יוסף כינס משנת השיבע לשנת הרעב אף אתה כינס אותנו סחיי העולם הזה לחיי העולם הבא. מה יוסף כלכל את אחיו לפי מעשיהם שנאמר (שם טו) לחם לפי הטף אף אתה כלכל אותנו לפי מעשינו. אמר ר' תנחומא בשם ר' אבין מה יוסף גמלו אותו אחיו רעות והוא גמלם טובה אף אנו גמלנו אותך רעות כביכול שעברנו על מצותיך אתה גמול לנו טובות הוי נוהג כצאן יוסף.

לפני אפרים ובנימין ומנשה. חמשה דברים ישנים בעולם. הגבורה שנאמר עוררה את גבורתך. והקשת שנא' (מקוק ג) עריה תעור קשתך. והחרב שנא' (זכריה יג) חרב עורר על רועי. והזרוע שנאמר (ישעיה נז) עורי לבשי עז זרוע ה'. והקנאה (שם מז) באיש מלחמות יעיר קנאה הוי לפני אפרים ומנשה וגו'. ולכה לישועתה לנו. א"ר חלקיה בשם ר' אבהו ולכה מלא כתיב שכל הישועה שלך היא. אלהים השיבנו והאר פניך ונושעה. א"ר אין לנו אלא הארת פניך. האכלתם להם דמעה וגו'. ר' אלעזר אומר שלש דמעות הוריד עשו הרשע מעינו א' מעינו הימין וא' מעינו השמאל והשלישית קשורה בעינו שנאמר ותשקמו בדמעות שליש שלש אינו אומר אלא שליש. ר' ברכיה אומר שליש דמעה הוריד לכך בדמעות שליש אחד משליש דמעה. רבי אבין אמר ואית דאמרי משמיה דרבי שמלאי אמרה כנסת ישראל רבון העולמים בזכות שלש דמעות שהוריד אותו רשע השלמה אותו בכל העולם ונתת לו שלוח בעולם הזה לכשתבא לראות עלבון בניך שענייהם זולגות בבל יום ודמעתם תדירה כלחם בענין שנא' (תהלים מז) היתה לי דמעותי לחם וגו' על אחת כמה וכמה שתמלא עליהם רחמים:

גפן מסצרים חסיע מה הגפן הזה בוצרין אותה והיא שותקת דורכין אותה והיא שותקת ובסוף היין שלה משהתה לאדם ומפלת אותו. כך ישראל לאומות העכו"ם. ומה הגפן הזה משליכין עליו גולגוליות וארנוניות וכוף משהיין עולה על ראשו הוא לוקה על ראשו כך ישראל שנאמר (ירמיה ז) קדש ישראל לה' ראשית תבואתו וגו'. למה פרצת גדריה בשם שהכרם הזה שנפרץ

פירוש מהר"י הכהן

[רעיתי]. פי' כשם שפסוק בהוא יקרא את ישראל שושנה על חיקון מעשיהם. כדמפרש ר' אהא ואזיל כך כהן אמר אל שושנים נגד ישראל על מה ששינו מעשיהם לטובה ושבכיל זה פרנסה וכלכלם כדעב כמאמרו שזכרנו וישראל וי' כד' פי' שהטיבו מעשיהם ונפיקוהו כדמפרש ר' אהא אמר אל שושנים רועה ישראל וגו' זה נהקיים בימי יואל כדכתיב מיני הארבע והוא היה בן שמואל הנביא כדכתיב ס"א ח' וד"ה ח' ו' ע"ש כד' ורד"ק ושמאל נקרא שמואל כדכתיב תחלת ספר יואל דבר ה' אשר היה אל יואל בן פתואל ונקט המדרש שמו זה כי כוונתו שגם הכתוב קראו בן לטובה על שהתגלל על ישראל לפי שהטיבו מעשיהם כמו שיבאר וכדעת רש"י שם שמואל שיתם לאל בתפלתו וכאלו אמר המדרש שגם בימי האב של יואל הטיבו מעשיהם כשזכרנו ומייתי' אח"ז ורבנן אמרי וכו' ר"ל דפליגי וסברי כי שם שמואל לגרועותא הוא ושוב מייתי רבי יוסף הכהן וכו' לסתור דעת רבנן ולפרש אגב מהות תפלתו ונחמם פיתם לאל בה וזהו אמרו הנביא וכו' פי' כדכתיב טען הנביא שמואל נגד הקב"ה כלום אתה דן וכו' כלומר כלום כי אם כשמצאם ששעו ואומר לא חטאתי וכו' אלו החודו על חטאתם כדכתיב שם (ס"א ז) ואספול בעדכם וגו' ויאמרו שם חטאנו וגו' כרי שהטיבו ושינו מעשיהם וזה שיתם לאל בתפלתו זאת כענין נחמם: [מסלסל] פי' ואותיות כומ"ץ מחלסין: [הבכור חביב] פי' פסוק זה בכל המקרא רק שמואל ח' כתיב שמואל הראשון. ויהי שם הבכור יואל וגו' ע"ש. אלא שכוונת המדרש שמה שכתוב (ד"ה ח' ו') וצני שמואל הבכור ושי' חביב פירוש שמתם הבכור קאי אשניהם ושי' ואחיהם ושני השמות האלו היו לו לבכור וא"כ הכתובים כותרים זה לזה כי ש"ח' כהוב בפירוש שיואל הבכור ומשנהו חביב כלומר בשני יואל נקרא חביב. ומבאר ר"י בר סימון שנאמח בן הוא יקרא לשניהם בכור להורות ששניהם שוים לרעה ככתוב ש"ח' ולא הלכו בניו בדרכיו וגו' רבי יודא אומר וכו' פי' כשם שמסנהו בלאב בן דוד היה לטובה שנשחנה למעשים טובים וע"כ נקרא כלכל כלו אב בדכרי רש"י והמפרשים שם (ס"א ז) כן ומשנהו חביב דכן שמואל זה פירושו ולכן נחמיהו קראו ג"כ בכור רבי אחא אומר הוא יואל וכו' ושלשת השמות הכל אחד העל שם זה ג"כ נקרא ושני שנשחנה לטובה: [משנהו כלכל] פי' ויין תחלת ילקוט שמואל סימן ע"ז ונמדרש רותדף ל"ג ע"ג וכד' מדרש שמואל: [לפי מעשינו] פי' לשי לרכנו: [ושנים בעולם] פי' ולריכוס לעורר משנתם: [שליך היא] פי' שלא יפרש המלה כהליכה לבד רק כמו לק ג"כ דאל"כ לכתוב ולק לישועה וגו': [הארת פניך] פי' אין אנו לריכוס כי אם אותה והיא כל השועה לנו: [הוא לוקה] פי' פירוש שאתה

שנפרץ הבל עולין בו ובוזין אותו כך ישראל בכל מדי יון אדום בא שלטון בוזו בא שר צבא בוזו שנאמר וארוה כל עוברי דרך :

יכרסמנה חזיר מיער . זה המלך . וזו שדי ירענה זה איסרמקולין . ד"א יכרסמנה חזיר מיער העי"ן תלוייה אם זכית מיאור מה דגים שביאור אין עין הרע שולטת בהן שנאמר (בראשית מט) וידנו לרוב כך ישראל . ואם לאו מיער מן חזרתא דחורשא . כיוצא בדבר אתה אומר (ישעיה כה) משא מדבר ים' אם ים למה מדבר ואם מדבר למה ים אלא אם זכיתם הרי הם כחיות הים שהן עולות ליבשה מיד כמות . ואם לאי הרי הם כחיות מדבר ים . ד"א מדבר ים אלו העכו"ם שנמשלו כחיות הים . הה"ד (ויחל ז) ארבע חיון רברבן סלקן מן ימא . ר' פנחס ור' חלקיה בשם ר' סימון אמר לא פירש נביא בשביל מלכות רביעית אלא משה ואסף . משה אמר (ויקרא יא) את החזיר כי כפרים פרסה הוא מה החזיר פורס מדפיו כלומר ראו שאני טהור כך עשו הרשע גונב וגזול וחוסם ומראה כאילו הם דינים של אמת . אסף אמר יכרסמנה חזיר מיער . רבי פנחס ורבי חלקיה בשם רבי סימון אמרי מעשה היה בשלטון אחד שדן ביום אחד מבשפין וגואפים ורוצחין ואמר לסנקלית שלו שלשתן עשיתי בלילה אחת הוי יכרסמנה חזיר מיער :

אלהים צבאות שוב נא הבט משמים וראה ופקוד גפן זאת וכנה אשר נטעה ימינך . ר"ג בשם ר' יעקב דקסרין אמר אותו שאמר לאברהם (בראשית יח) שוב אשוב אליך . תהי ירך על איש שאמרת הבט נא השמימה . וראה ופקוד (ס"ס כה) וה' פקד את שרה . שרופה באש כסוחה . ר' שילה ורבנן חד אמר שרופה כסוחה . ואחריו אמר אינו אומר עקורה אלא כסוחה וכל דבר שנכסת מחליף . וכנה אשר נטעה ימינך . תהי ירך על איש ימינך . תהי ירך מנגת על איש ימינך . רבי יצחק אמר תהי ירך מצויה להפרע מעשו הרשע אותה שבועה שנשבעת לו בימינך "שנא" (בראשית כז) משמני הארץ יהיה מושבך . על בן אמצת לך ולא נסוג סמך שנאמר (ט"ז יג) לא ימוש ה' את עמו . ה' אלהים צבאות השיבני . אמר ר' יוחנן אנו אין לנו אלא הארת פניך הושיענו ונושע :

מזמור פא

למנצח על הגתית לאסף הרנינו לאלהים עזנו . ושה' (כמדבר כג) לא הביט און ביעקב . מה ראה בלעם להזכיר ליעקב ולא לאברהם ולא ליצחק ראה שיצא פסולת מאברהם ישמעאל וכל בני קטורה . וראה שיצא מיצחק עשו ואלופיו אבל יעקב כולו בקדושה שנאמר (בראשית מט) כל אלה שבמי ישראל שנים עשר הה"ד (סיר ד) כולך יפה רעיתי ופוס אין כך לפיכך לא הזכיר אלא יעקב לבדו הוי (כמדבר כג) לא הביט און ביעקב . אמר אסף הואיל וכל האבות יש בהן פסולת ויעקב אין בו פסולת איני מזכיר אלא יעקב לבדו . הריעו לאלהי יעקב . ד"א למה הזכיר יעקב מכל האבות שנו רבותינו במדה שאדם מורד בה מורדין לו שנאמר (ישעיה כז) בסאסאה בשלחה תריבנה אין לי אלא סאה תרקב וחצי תרקב מנין שנא' (ס"ט ט) כל סאון סואן ברעש . אין לי אלא דבר שבמדה שבמנין מנין שאפי' פרופות מצטרפות להשבון גדול ת"ל (קהלת ז) אחת לאחת למצוא חשבון . משל לטלך שהיה לו ג' אוהבין ובקש לעשאח פלמין א' קרא לאוהביו הביא הראשון אמר לו ראה המקום הזה שאני רוצה לבנות פלמין אמר לו אוהבו זכור אני שהיה פה הר תחלה . הניח אותו ובא אצל השני ואמר לו מבקש אני לבנות לי פלמין אחד במקום הזה . אמר

17

פירוש מהר"י הבהן

שאהר רוב הוללות וארנוניות בלתי כין להוליא עליו לפעמים הוא לוקה ונפסד כאמרס ז"ל המרה הכפשה דגמרא בזור כך אחר שכלומות לוקחין מאתו ממון הרבה כלומות רבים אח"כ לוקין על כך בסופה דהא קרא כל חוללו יאשמו : [איסרטיקולין] פי' חבורת כמון עם : [העי"ן תלוייה] . פי' אות הע' של מיער תלוייה ועומדת למעלה גבוה משאר ארצות . התיבס כי הוא אחת מד' אותיות תלוייה שנמסרו במסרה . וזה להורות דרוב זה שפעמים פירושם כלי עי"ן כלומר מילור : לא פירש נביא . כלומר טוב נביא לא דיבר בסוב אדום לפרסה ולפרכמס כי אם שנים האלו : [לסנקלית] . פי' כמו סנקליתין שנמלא הרבה במדרשים שפירשו ויען וכן מדרש זה עלמו כוא ג"כ בויקרא דכח וליחא הסס לסנקליתון שלו ולפעמים פירשו בית דין בכל כפי הענין ולמקום אחד בכל הולך : [כלילה אחת] . פי' כלילה אחת פירשתי חטי בעלמי על ג' עבירות אלו . ואני דן וממית את האנשים האלו שעברו עליהן : [כסוחה] . פי' כסוחה קאי כי כסוחה קאי אכרושה וסנה א"כ הוא לגרועותא שברוסה מאד מאד ואחריו סוכר כי כסוחה לאו אכרושה רק לעלמו קאי וא"כ היא לטיבותא לומר לאזקי עקורה לגמרי רק נהנה ועמד פרסה בלחן כדי להחליף כלומר לחזור ולהבנות ומסיים וכנה אשר נטעה ימינך לומר דהפחל בפי' הוי הא' כסוחה דומיה דוכנס אשר נטעה וגו' דהוי שבוט למעלותא ואח"כ כל לפרס גם כהי ירך וגו' לטיבותא : [מורדין לו] . פי' שחלית הדברים והיה שנכסיל יעקב קרא למקום מקדשנו מרום מראשון כשם בית לכן סרע לו הס"י במדתו וקראו על שמו בית אלהי יעקב א"כ וכו' ג"כ כוונת כלעס באמרו לא הביט און ביעקב דוקא שמרד לו במדתו זו וק"ל : [סואן ברעש] . פי' שאילו מעט זכות ורשע האדם נדרע ג"כ במדע כנגד מדע שגמרו וכו' ודומה הא' קרא דסואן סואן ברעש דישעיה (ט ד) ג"כ מלשון מדע דבריר רש"י ז"ל שם כהלה לשם ים מדרשים ויורה הכתוב שם לפי זה לכל מיני מדע בין קטנה בין גדולה

מדרש מזמור פא פב תהלים סג 125

לו זכורני שהיה פה מתחלה שדה. הניחו גם הוא ובא אצל השלישי ואמר לו אני רוצה לבנות פלטין במקום הזה. אמר לו זכור אני שהיה פלטין מתחלה אמר לו חייך על שמך אני קורא אותו כך אברהם יצחק ויעקב היו אוהביו של הקב"ה אברהם קראו הר שנאמר (בראשית כג) בהר ה' יראה. יצחק קראו שדה שנאמר (ס"ג כז) ראה ריח בני ברית שדה. יעקב קרא אותו פלטין שנאמר (ס"ג כח) אין זה כי אם בית אלהים. אמר לו הקב"ה חייך אתה קראת אותו בית עד שלא נבנה על שמך אני קורא אותו שנאמר (י"ז כ) לכו ונעלה אל הר ה' ואל בית אלהי יעקב. וכן ירמיה אומר (ירמיה ל) כה אמר ה' הנני שב שבות אהלי יעקב. ועוד אסף קישט את דבריו ולא הכיר בתרועה אלא ליעקב שנאמר הריעו לאלהי יעקב:

שאו זמרה ותנו תוף ר' חייא בר אבא אמר הוא נבל הוא כנור. ר' שמעון אמר נבל לעצמו כנור לעצמו נימין ויתדות בין זה לזה. אמר רב הונא בשם רבי אסי על ידי עור שאינו עובר ועל ידי נימין ויתדות ולמה נקרא שמו נבל שהוא מנבל כל מיני זמר. א"ר יהודה ברבי אלעי בעיה על ידי נימין ויתדות (וכמה נימין ביתדות) שבעה נימין בכנור שנא' (תהלים קיט) שבע ביום הללתיך ולימות המשיח שמינה שנא' (ס"ג יג) למנצח על השמינית. ולעתיד לבא עשר (ס"ג יג) שנאמר עלי עשור ועלי נבל:

תקעו בחרש שופר. וז"ל (ס"ג פ"ג) אשרי העם יודעי תרועה ה' באור פניך יהלכך. יודעי תרועה זה דור המדבר שהיו חונקין בתרועה ונוסעין בתרועה שנאמר (נחמיה י) ואם באחת יתקעו. ה' באור פניך יהלכך שנאמר (שמות יד) וזה הולך לפניכם יוםם. דבר אחר אשרי העם אלו הזקנים שמעברין את השנה וקובעים את החדשים. באור פניך ר' אבהו אמר זה הקב"ה שמסכים עמהם: א"ר יוסי בן יעקב בשם רבי אחא (בראשית מט) נפתלי אילה שלוחה הנותן אמרי שפר אלו דברי תורה שנתנו על ידי שופר שנאמר (שמות כ) את קול השופר לכך תקעו בחרש שופר. אמר רבי יאשיה והלא אומות העולם יש להם ספק ידים אלא ישראל הם יודעים לרצות להקב"ה בשופר:

דבר אחר אשרי העם: אלו ישראל שידעין לרצות להקב"ה בראש השנה. באור פניך יהלכך זה יום הכפורים שהקב"ה מוחל להם ומאיר להם. תקעו בחרש שופר. בא ה' חרש בכסא שהחדש כתבכה בו ואי זה הוא זה ראש השנה. תקעו בחרש שופר רבנן אמרי חרשו מעשיכם ושפרו מעשיכם ואני מכסה על עונותיכם שנאמר (תהלים פ"ה) נשאת עון עמך כסית כל חטאתם. אמר ר' ברכיה בשם רבי אבא שפרו מעשיכם וחדשו מעשיכם ומה שופר זה חוקע מזה ומוציא מזה כך כל קטיגורין שבעולם מקטרגין לפני אני שומע מזה ומוציא מזה הוי תקעו בחרש שופר:

מזמור פב

מזמור לאסף אלהים נצב בעדת אל. זהו שאמר הכתוב (דברים א') לא תכירו פנים במשפט וכן יהושפט אומר (ד"ה כ"ט) כי לא לאדם תשפטו כי לה' ועמכם בדבר המשפט זה הקב"ה שלא יאחרו הדיינים לעצמנו אנו יושבין אמה להם הקב"ה הוי יודעין כי עמכם אני יושב שנא' אלהים נצב בעדת אל ונאמר (י"ז כ) לכו ונעלה אל הר ה' אוהב משפט ואם הטיתם אותו אני אמה אתכם שנאמר (מלאכי ג') וקרבתיו אליכם למשפט הוי בקרב אלהים ישפוט:

עד סתי תשפטו. עול. ואתם נושאים פנים לרשעים שנאמר פני רשעים תשאו סלה. רצוני לעשות משפט. שפטו דל ויתום והצדיקו עליו את הדין לא בשביל שהוא עני תנולו משל עשיר (תהלים כד) ולכה לה' הארץ ומלואה. שלי הוא העולם ואני אמרתי להעשירו ואתם נוטלין את שלו. לא ידעו ולא יבינו בחשבה יתהלכו. אין יודעין לרון את הדין ועל כך העולם מתמוטט שנאמר ימוטו כל מוסדי ארץ:

פירוש מהר"י הבהן

גדול שמורד כה נמרד ג"כ כה טוב מביא שבתו שלענין אלה אף לא נחמלאה סאתו נפרע כשימדה שמורד כה אף אס שיה קטנס כך לענין מנין כל פרוטרוט קטן מלטרף ועולה למנין להפרע: [אלשיך] פי' שקרא ג"כ שם המקדש בשם אהל יעקב: [אלשיך] פי' כדי לזכור גם שבתו של מקדש שפולס בחרועה שמרעין במקדש כדכתיב עלה אלהים כתרועה ג"כ על שם יעקב: [וייתדות בין זה לזה]. בירושלמי דפוסה דף נה סוף עמוד ג' יש נימין ויתדות בין זה לזה ופירושו שכנור ונבל כל א' הוא כלי זמר לעצמו ובהפך שנייהם הוא בנימין ויתדות שלל אחד מהם יש נימין ויתדות מלכודו וכן הכייל בלחוט וכן הוא בירושלמי עוד אה"כ ח"ל א"ר חייא בר אבהו אמר נקרא שמו נבל וכו' ר' הונא בשם ר' יוסף ט"ז עור שאינו עובר וע"י נימין ויתדות והוא מנבל וכו': [ועלי נבל]. פי' ועל כרחי עלי עשור כנור הוא שברי כסוק הוא מוכר גבי נבל תחת כנור שוכה גבי נבל כסוק שאלו זמרה ותנו תוף וגו' שהתחלנו בו: [בחדש שופר]. פי' ולמדו חורג וקשה רבי יאשיה והלא ידם הקיפה ונזרע שלא ללמוד אלא וכו' פי' ותקעו וגו' כששמו: [בקרנ אלהים ישפוט] פי' מלשון וקרנתי וגו' דרש ליה עשה אלהים יקרבם למשפט ויפוט אותם אס סטו אס דיין: [אם דיין]. פיין בילקוט: תמוסון

אני אמרתי אלהים אתם וגו' מצוה אחת צויתי לאדם ולא עמד בה גרשתי סיד שנאמר (כרמית ג) ויגרש את האדם. אכן כאדם תמוהון וכאחד השרים תפולו. אלו שרים של מעלה שנאמר (ישעיה כד) יפקוד ה' על צבא סרום בסרום. קומה אלהים שפטה הארץ כי אתה הנחל. העבר את אלו ותהא אתה מולך במשפט ושופט עליהם שנאמר (תהלים ט) וה' לעולם יושב כונן למשפט כסאו:

מוזמור פג

שיר מוזמור לאסף אלהים אל דמי לך ושה' (קהלת ח) שומר מצוה לא יעדר דבר רע. באשר דבר סלך שלטון. הצדיקים אומרים להקב"ה מה תעשה אומר לו קים והוא קם שנאמר (נחמיה י) קומה ה'. שוב והוא שב שנאמר (סס י) שובה ה'. אומרים לו אל תישן והוא מתעורר שנאמר (תהלים מד) עורה למה תישן והוא מתעורר שנאמר (סס עח) ויקץ כישן ה'. אומר לו אל דמי והוא שומע שנאמר (ישעיה מ) מקים דבר עברו ועצת מלאכיו ישרים וכן ישעיה אומר (סס סג) על תומותיך ירושלים הפקדתי שומרים אל תתני דמי לו עד יכונן וישים הו' אלהים אל דמי לך. אתה דומם ואנו דוממים שנאמר (איכה ח) ישבו לארץ ידמו החרשתנו (שמות יד) ה' ילחם לכם וגו' לכך אל תחרש. אל תחרש ואל תשקוט אל עד שאתה רואה בעלבון בניך. וכן הוא אומר (תהלים לז) כי הנה אויביך יהמיון. (ישעיה יז) הו' המון עמים רבים כהמות ימים יהמיון:

על עמך יערימו סוד. באין על עמך בשביל שאנו בקיימין את התורה שנאמר (תהלים כה) סוד ה' ליראיו. יתיעצו על צפוניך. נוטלין עצה על מזבחך לעקרו הה"ד (ויקרא ח) על ירך המזבח צפונה שלא נקריב קרבנות לפניך:

אמרו לכו ונכחידם וגו' כגוי כל זמן שישראל קיימין הוא נקרא אלהי ישראל ואם נעקר ישראל אלהי מי נקרא? כי נועצו לב יחדו. כל מה שהם עושים ומרגישים עלינו בשבילך הוא שנאמר (תהלים ז) על ה' ועל משיחיו:

מוזמור פד

למנצח על הגתית לבני קרח ושה' (ישעיה סג) ואבוס עמים באפי. מה עלינו לומר (סס) חסרי ה' אזכיר וכל מי שהוא רואה את הגת. הוא נותן נצחון. ישעיה ראה אותו ואמר חסרי ה' אזכיר. ראה אותו דוד ואמר עליה מוזמור על הגתית. ראה אותו אסף ואמר עליה (תהלים סא) על הגתית לאסף. ראו אותה בני קרח ואמרו על הגתית לבני קרח: **מה** ידידות משכנותיך. מה ידידות הן שבשבילן אתה עושה את הגת הזו שכל מי שפושט ידו בבית המקדש עתיד ליחננו בתוך הגת וכן הוא אומר (ישעיה סו) קול שאון מעיר ממה שעשו בעירך. קול שאון מהיכל ממה שעשו בהיכלך הו' מה ידידות משכנותיך. בית המקדש נקרא יריד ומי שבנאו נקרא יריד שנאמר (ש"נ יב) ויקרא שמו ירידה ומי שנבנה בחלקו נקרא יריד וכן הוא אומר (דברים לג) לבנימין אמר יריד ה' ישכון לבמח עליו. וכן דוד אמר (תהלים ס) לכען יחלצני ירידיך:

נכספה וגם כלתה נפשי. ולא כשל עכשיו אלא משהיו ישראל בים נתאוו לבית המקדש שנאמר (שמות טו) נחית בחסדך עם זו גאלת וגו' תביאמו וחמטכו. אמרו ישראל עד מתי יהו' שונאין אותנו ואומרים (משלי כז) כצפור נודדת מקנה וגו' ואין איש אלא הקב"ה שנאמר (שמות טו) ה' איש מלחמה ואומרים שאין הקב"ה חוזר לביתו שנאמר (משלי כח) כן איש נודד ממקומו. וכן הוא אומר (תהלים יח) נודו הרבם צפור. ולא אמר כיונה אלא כצפור. היונה הזו נוטלין גוזליה והיא חוזרת למקומה שנאמר (יוסע ז) כיונה חזרה אין לב. אבל הצפור הזו אינו כן אלא ילדה במקומה ונוטלין את גוזליה אינה חוזרת למקומה. וכך משלו הרשעים הקב"ה וישראל אומר להם גם צפור מצאה בית ודרור קן לה:

אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה אשרי אדם עוז לו בכך יכול לכל תלמיד לומר מסלות בלבבם

פירוש מהר"י הכהן

[סמותון]. וסי' וכשכיל כך סמותון כי לולי גירסאין אלו כוס הי לעולם נגן עדן. [נמרוס]. פי' בע"י כחטא אדם נגזר נפילה גם עליהם מעט יפקוד על נכח המרוס וגו'. [מי נקרא]. פי' זהו ולא יזכר שם ישראל עוד שלא יזכר שם אלהים עוד אלא אין ישראל: [גלותון]. פי' שנת לכבד' [תניאמו וחמטכו]. פי' שזכר לשון עמר כל ונכספה וגם כלתה נפשי כיונה חזרה משבת בים נכספה לחרות ה'. [מקום וגו']. פי' מעתה צירף גם נפשי מלאה בים וגו' הכתוב חת"כ:

בלבבם. עוברי בעמק הבכא מעין ישיבתו עמק הבכא. זה גהינם אמר רבי אלעזר
דהוא קטלא להון מעין ישיבתו שהרמעות שלהן נמשכות כמעין. גם ברכות יעשה מורה אמר
ר' יוחנן כלמר שקילוסו של הקב"ה עולה מגהינם יותר מן ערן שכל מי שרואה את עצמו
למעלה מחבירו מקלם להקב"ה ואומר אשראי שאני למעלה מזה וכן כל אחד ואחד מקלם
להקב"ה שהוא למעלה מחבירו שנאמר גם ברכות יעשה מורה. אמר ר' יוחנן מה הן אומרים
יפה למדת ויפה הורית ולא שמעין:

ילכו מחיל אל חיל. אמר רבי יונה בשם רבי לוי אין נחת רוח לחברים לעתיד לבא עד
היכן אמר רבי פנחס עד יראה אל אלהים בציון. ה' אלהים צבאות שמעה תפילתי.
אמר ר' לוי אניסמרון זה נתן משה ליהודה שנאמר (דברים לג) שמע ה' קול יהודה לפיכך
אמר ה' אלהים צבאות שמעה תפילתי. וכה"א (תהלים פו) הטה ה' אוזן ענני כי עני ואביון אני:

מזמור פה

למנצח לבני קרח מזמור. רצית ה' ארצך. זש"ה (דברים יא) ארץ אשר ה' אלהיך דורש
אותה. הקב"ה הופך ומהפך ומסתכל ונותן עניו בה עד שתמצא מעשיה להקב"ה
והמצות שנצטוו ישראל על הן אם הוציאו את המעשרות ועשו את השמיטים וכל המצות
שנצטוו בהן אותה שעה היא כרצה מעשיה להקב"ה וכן הוא אומר (ויקרא כו) אז תרצה הארץ
את שבתותיה לכך רצית ה' ארצך נשאת עון עבך כסית כל חמאתם סלה מי נושא עונם.
הארץ אשר הם יושבים עליה שנאמר העם היושב בה נשוא עון. הרי החיים. מנין
אף המתים שנא' (דברים לז) ובפר אדמתו עמו. מי ככפר על עמו אדמתו. אשריהם יושבי ארץ
ישראל שאין להם לא חטא ולא עון לא בחיים ולא במתים וכה"א נשאת עון עבך (מיכה ז)
מי אל כמך נושא עון ועובר על פשע. אספת כל עברתך. וכן יחזקאל אומר (יחזקאל כ)
והנחתי חמתי. וכן הושע אומר (סוסי יד) ארפא משובתם. אמרו בני קרח עד מתי אתה אומר
(ירמיה ג) שובו בנים שובבים והן אומרים לך שוב אתה תחלה שנאמר (תהלים ז) שובה ה' עד
מתי והנחם ואתה אומר לא כי אלא ישראל תחלה לא אתה תשוב לעצמך ולא אנו נשוב
לעצמנו אלא שנינו כאחד שנאמר (תהלים ז) שובנו אלהי ישענו. כה"א אתה אומר הלעולם תאנף
בנו אם אנו עושים תשובה אין אתה מקבלנו הלא אתה תשוב תחיינו בשם שאמר יחזקאל
(יחזקאל לו) הגני פותח את קברותיכם ונתתי רוחי בכם וחיייתם:

מזמור פה

תפלה לדוד הטה ה' אוזן. אמר ר' לוי אניסמרון זה נתן משה ליהודה בשעה שביקש ליפטר
מן העולם שנאמר (דברים לג) וזאת ליהודה ויאמר. לפיכך הטה ה' אוזן ענני. שמרה
נפשי כי חסיד אני. הקב"ה נקרא חסיד שנאמר (ירמיה ג) חסיד אני נאם ה' ודוד קרא עצמו
חסיד. אמר רבי אבא בשם רבי אלכסנדר כל מי ששומע קולתו ושותק וספק בידו למחות
נעשה שותף להקב"ה שכן הוא שומע לאומות העכו"ם שמחרפין אותו לפניו והיה יכול לאבדן
בשעה אחת ושותק אף דוד כן היה שומע קולתו ושותק לפיכך שמרה נפשי כי חסיד אני:
חנני ה' כי אליך אקרא כל היום. וכי איפשר לו לאדם להתפלל כל היום אלא העולם הזה
שהוא יום לאומות העכו"ם ולילה לישראל הוי כי אליך אקרא כל היום. שמח נפש
עבדך כי אליך ה' נפשי אשא. בר קפרא אומר אם יש לו לאדם עבד אם יאמר לו אני לוקח
לך בנך מיד כשמתו מה אם בשר ודם אומר לו לעבדו כך משמחו אנו על אחת כמה וכמה
שאנו עבדיך הוי שמח נפש עבדך:

כי אתה ה' טוב וסלח. אמר רבי פנחס הכהן כף מאונים מעויין באן עונות וכאן זכיות.
מה הקב"ה עושה חוטף שטור אחר מהחובות ומיד הוא מטה לכף זכות שנאמר (צדק לט)
ויס אליו חסד. ורבנן אמרי כסייע לכף עונות ומעלהו ומיד הזכיות מכריעות שנאמר (מיכה
ז) מי אל כמך נושא עון ועובר על פשע. אין כמך באלהים ה'. מלך ב'ו בונה את
התחתונים.

פירוש כהר"י הכהן

[קטלא להון] פי' הנקרא עמק הבכא מפני שהוא ממוקם מיהם נאסיה ועל זה נזכר: [ויספס כורית] פי' וזהו מלת מורס: [ולא
שמעין] פי' לא היינו צריכים לך ולא סרנו למשמעתך: [לעמוד לנא] פי' שזכו ולכו מחיל ונו' שילכו נדוד: [אניסמרון] פי'
שולטנות וטכסים זה שובמס' כלהו: [שמעה תפילתי] פי' כי דוד מבטל יהודה הוא: [אין חטה] פי' בתמים: [אניסמרון]
זה פי' כדלעיל קודם שיתחיל מזמור פה: [אליך אקרא] פי' אליך אקרא על זה הדבר דהיינו על עוסי' שזכר לו ויס לאוס' ולא
שיאמר שיקרא כל היום: [מעויין] פי' כשכפף מאונים מכונת זכיות ומחכות בשוה ואין לאחד מהם מכריע:

התתונים ואח"כ בונה העליונים אבל הקב"ה אינו בן בנה אה העליונים ואח"כ בנה את התתונים שנאמר (זר'כ"ט א) בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ. בשר ודם אין צורתו עושה צורה אבל הקב"ה צורתו עושה צורה שנאמר (ס"ט) ישרצו המים שרץ נפש חיה ואדם בצורתו של הקב"ה ועושה צורה ושמים וארץ צורתו של הקב"ה שנאמר (ס"ט ב) אלה תולדות השמים והארץ היו אין כמות באלהים ה'. כל גוים אשר עשית יבואו וישתחוו לפניך ה' בעון ולא בעון תבירי קרל. ויכבדו לשמך. למה כי גדול אתה ועושה נפלאות וגו'. אמר רבי תנחום בשר ודם מקלסין אותו בגניו ומקלסין אפרכיו עמו למה שהם מקלסין עמו בקלוסו והם נוטלין עמו במשאו אבל הקב"ה אין אדם נושא עמו במשאו. תדע לך שכן. רבי חנינא ורבי יוחנן אמרי בשני או בחמישי נבראו המלאכים במזמור למעלה. הורני ה' דרכך. אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע אם ראית אותי יוצא מן הדרך השמני בשבילך הוי הורני ה' דרכך. אמר ר' יצחק אית דאמרי לה בשם ר' חנינא בר אבהו משל למה הרבר דלמה לאדם אחד שהיו לו שתי פרות אחת חורשת ואחת שאינה חורשת מה הוא עושה נוטל העול מעליה ונותן על שתיהן ועושה לאותה שאינה חורשת שתחרוש. מה דבר שאינו מבקשת לקבל עול את עושה לה לקבל העול בעל כרחא ומדריך אותה להיכן הוא מבקש כך הוא ליצר הרע אין אתה מדריכו ליצר טוב שנאמר (תהלים כו) הורני ה' דרכך. אורך ה' אלהי בכל לבבי ביצר טוב וביצר רע שלא יהא בהם עקף. א"ר חייא מהו והצלת נפשי משאול תחתיה. רבי יודן אמר דרכו של מנאפים היא נתונה בעמקה של שאול הוי כי חסוך גדול עלי והצלת נפשי משאול תחתיה. אלהים זדים קמו עלי וגו' ואתה ה' אל רחום וחנון. אמר רבי שמואל בר נחמני מאריך רוהו עב הרשעים ותזוז וגובה מהם מאריך רוהו עם הצדיקים וחוזר וכשפיע להם טובה ושלוח. אמר רבי אחא בשם רבי תנחום בר חייה מאריך רוהו תחלה אבל התחיל לגבות גובה וכשמאריך רוהו הוא מרחיק את האף שנאמר (ישעיה יג) באים מארץ כרחק ה' וכלי זעמו. משל למך שהיה לו לגיונות רעים. וכל מדינה שמורדת בו שולח אותן והולכין ומחריבין אותה. מה עשה אותו המלך הרחיק אותן ממדינתו שלא יחבלו המדינה. א"ר ברכיה בשם רבי לוי סגאך שהוא ממונה על האף רחוק הוא שנאמר באים מארץ כרחק אמר הקב"ה שאם אכעס על בני עד שיבא האף לכלות הן באין בכנופיא ואני מקבלן ותוהא כביכוד הוי ארך אפים :

פנה אלי וחנני. אמר דוד רבש"ע תפנה סבל עסקך ופנה אלי וחנני. עשה עמי אות לטובה באחיתופל. כי אתה עזרתני בחושי הארכי. ונחמתני בנתן הנביא שאמר (ט"ז יב) גם ה' העביר הפאתך :

דבר אחר עשה עמי אות לטובה. ביעקב נאמר הפסיק הזה. עשה עמי בעשו ואלופיו. כי אתה ה' עזרתני ברהל. ונחמתני בלבן. ד"א מדבר בישראל בשעה שהיתה לשון של זהורית נתלה על פתח ההיכל מתלבן היו יודעים שנשמעה תפלתם הוי עשה עמי אות לטובה ויראו שונאי ויבושו שהיו אוסות העכו"ם אומרים אינו נמחל להם. ד"א עזרתני בראש השנה ונחמתני ביום הכפורים שנאמר (ויקרא טו) כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם סבל חטאתיכם :

מזמור פז

לבני קרח מזמור שיר יסודתו בהררי קרש אוהב ה' שערי ציון. אמר הקב"ה אוהב אני שערים המצויינין בהלכה מכל בתי כנסיות ובמ"ד. ד"א מדבר בישראל בשעה שהיתה לשון לא נחמה. אמר ר' יצחק עניה ממעשים. סוערה מטולטלת שטלטלתי אותם בעולם הזה כענין שנאמר (יונה א) ויהי סער גדול בים. לא נחמה. אמר הקב"ה לישראל בעולם הזה אני מייסר אותך (ישעיה נד) ויסדתיך בספירים מרביץ בסוף אבני כחלא. מעשה באדם אחר שלקח אבן של סנפיריגון על מנת לבדוקה הניחה על הסדן והיה ככה בפטיש על הסדן נחלק הפטיש ונשבר הסדן וסנפיריגון לא נשבר. (ס"ט) ושמתי כדכר שמשותך. אמר רבי ברכיה בשם רבי אבא

פירוש מהר"י הכהן

[נוטלין עמו]. פי' שהם נהמם ג"כ מחוללין בלוחם כלול וככה שומעין לו על-כי הם נוטלין עמו וכו' ופוזרין לו כפעולתו מה בלין בן הקב"ה כחל נכדו צדק אה עולמו ונחלם חמם מהק חלו. ד' חובות מקולסין עמו בקילוכו נהם ונהגם מהקו כמו שפירשנו וכו' ונצטוו רבס עיין כלן בילקוט : [דכני] פי' של סכוק לס' סאדן ופל חמם כוא כ' לנדן ופלגי נה חמם ננדהו זכ למר דכני זכ חמר נהמיו וכלולי עלמא נדחשון לא נבראו שלא יאמרו שפיעו עמו עיין בילקוט כלן וכסכר זה לעיל מזמור כ"ד : [כורני ה' דרכך] פי' כסיוני ורסס אוהי לכניל ודך שלך. לשון אל יסט אל דכניס לנד כסס נגליו וענור ודומיכס : [לין להם מדריכו] פי' נהמיו כלומר כל שכן בלחה ה' הוכל לטוט ולכדריך : [אני מקבלן]. פי' לשון כנופיא וקנון : [אבני כחלא]. פי' לכניס ועיין בערוך בערך כחל דכניסי : [כדכר שמשותך]. כדכר דריס

בר כהנא פליגי בה תרו מלאכי ברקיע מיכאל וזכריאל ואמרי לה תרי אמוראי במערבא יהודה וחזקיה בני רבי חייא חד אמר שוהם וחד אמר ישפה אמר הקב"ה ליהוי כרין וכרין הוי ושפתיו כדבר שמשותף ושעריך לאבני אקרה. אמר רבני יהודה בשם ר' שמאל שער הגדול של ירושלים שתי כוזוות ושתי פשפשים של אבן אחת. רבי יוחנן הוי קא דריש ושעריך לאבני אקרה עתיד הקב"ה להביא אבנים גדולות טובות ומרגליות חקוקות עשר ברום עשרים ומעמירן בשערי ירושלים לגלג עליו אותו תלמיד ואמר השתא כביעתא רצוצילתא לא משכחינן כולי האי משכחינן לימים הפליגה ספינתו לים ראה מלאכי השרת מנסרים אבנים טובות וחוקקים אותם עשר ברום עשרים אמר להן הללו למי אמרו לו עתיד הקב"ה להעמידן בשערי ירושלים. כי אתא חזיה דהוה קא דריש אמר לו רבי דרוש כי לך נאה לדרוש כדרך שאמרת כך ראיתי. אמר לו ריקה אילכלא לא ראית לא האמנה מלגלג על דברי חכמים אתה נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות. אמר רבי פנחס הכהן בר חמא מעשה היה בחסיד אחד דהוה כטייל והיה תסה על הדבר הזה אפשר שער גדול שתי כוזוות ופשפשים של אבן אחת והוא ראה אבן אחת עורה מן היס עשר ברום עשרים הוי ושעריך לאבני אקרה. (ס) וכל גבולך לאבני חפץ. אמר רבי בנימן בר לוי לפי שבעולם הזה הם כהמין שדותיהן בחצובות אבל לעתיד לבא כל גבולך לאבני חפץ של אבנים גדולות טובות וכרגליות טובות. אמר רבי יודן לעתיד לבא אדם יש לו שנים ושלשה זהובים חוב על חבירו והוא אוכר לו גלך אצל מלך המשיח והם הולכים אצלו והוא אוכר לו מה אני חייב לך שנים ושלשה זהובים טול מכאן שהכסף והזהב לפני מלך המשיח הוא כעפר שנאמר (תהלים קמו) השם גבולך שלום. אמרו לו בני קרח אימתי תעביד כרין אני אומר לך שירין וזמירין הוי לבני קרח שיר מוזמר יסודתו בהררי קדש. ד"א יסודתו בהררי קדש יסודתו של עולם בזכות שני הרים של קדושה הר סיני והר המוריה. א"ר פנחס בשם רבי ראובן עתיד הקב"ה להביא לפניו ולתבור ולכרמל וליתן ירושלים בראשן שנאמר (שעיה נ) נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים אמר רבי חנינא ולא עוד אלא שעתיד להיות מוזמר והן עונין אחריו שירין וזמירין שנאמר (ס) ונשא מגבעות אין ונשא אלא לשון שירה כסו שנא' (ד"א טו) וכנגיהו שר הלויים במשא וגו'. אוהב ה' שערי ציון בכל כרינה וכרינה יש למלך פלסין אחר למי אוהב יותר מכולן פלסין שהוא בחוך כרינתו כך אמר הקב"ה אני מחבב שערי כנסיות ובתי מדרשות ולמי אני מחבב מן הכל לציון שהוא פלסין שלי. נכבדות מדובר בך. זה חזקיה שנא' (מ נ כ) ואשר עשה את הברכה ואת התעלה ויבא את המים הוא חזקיה שסתם מי גיתון שנאמר ויבא את המים העירה שהוא סודרן לפי שאינו מדבר אלא בדברי תורה שנמשלו למים שנאמר (שעיה נה) הוי כל צמא לכו למים מה היה חזקיה עושה חמי סדרן סב מייתי ליה חמי תנאי סב מייתי ליה הוי נכבדות מדובר בך. רבי חנינא בר אירי אבר למה אופרים ישראל את השם במקדש בפירוש ובמדינה בכניו (דברים כא) ליראה את השם הנכבד שנאמר נכבדות מדובר בך. ואן איחמר בקרייתיה שנאמר עיר האלהים מרה :

אזכיר רהב ובבל. א"ר יוסי בר סימן עתידין כל האוכות להביא דורונות למלך המשיח שנאמר

פירוש מהר"י הכהן

דריש לשון כרין וכרין : [אקרה] : סי' כי בעובי שער זה ב' סתמים קטנים משני לדיו ועיון במשנה ו' ד"א דמס' תמיד ונסי' רמב"ם שם גם נמנחת יהודה דף ק"ד : [בער הגדול] : סי' סתם כהיכל : [דלולתה] : סי' הערוך מין עוף קטן ממין תורים : [גבולך שלום] גם נזה"ע"ג גילקוט ישעיה : [יכודתו] : סי' כשהעבד בן ליכד כשעבדו וכל הגבול לאבני חפץ כנזכר אן אומר לך שירין : [כראש ההרים] סי' ירושלים ע"ס בית מושבו שהוא הר המוריה ומייתי ליה על נכון ראיה מקרא דכתיב בר בית ה' שהוא הר המוריה כדברי הר"ק וזולתו ועליו ג"כ קאמר רמב"ם נכון כראש ההרים ודקאמר כהנים נה"א הידיעה הוא ראיה על שכיב כראש אלו דוקא סיני והבור וכרמל שכן הן הידועים במקום אחר לעילוי וחשיבות רב כל אחד למלחיה סיני לעינו וכן תרי לעינו שענו בשעם מחן חורב על הים וכלו לכינוי כמו שדרשו מקרא דכי כחור ככרים וככרמל בים יבא פ' בני כפיר (דף כט) ונמדרשים שונים דאל"כ כראש ההרים מצע ליה בלי ה"א הידיעה : [נמשא יסיר] : סי' כר ככית יומר ופנך ג' יענו אחריו וליף מדכתיב מיכה ד' עליו לשון ונשא דדרשין ליה לשון ביר כמו נכניחו שהוא שר הלויים בשיר וקרי ליה נשא פ"ס מיכה ד' כ"ב ונרש"י ומדכתיב ונשא הוא מנבעות דמשמע שהוא יסיר יומר או קודם להכין נבעות הנזכרים לפני זה שם דכינוי כבור וכרמל מוכרע שם הם יענו אחריו ומדלא נקטינכו כזכ"ל כמחוס אלא נקט כהם גבעות מוכרע דקאי אכלהו שלש כנכלים לפני זה כמלת כהרים דכינוי גם סיני והנה מתחלה לענון לכיבא רפיה שעתיד ליהן ירושלים כראש נקט קרא דנסון יכיה וגו' הכהוב כישעיה (כ ז) כמחליל נכון יהיה שמוכן בו מחלת מה שמיני ואין לרין להאריך ולכניא רישא דקרא והיה בלחריה סימנים. ולא הביא קרא דמיכה (ד' ה') דהם המסך הכהוב השון יהיה הר בית ה' נכון ואין מוכן מחליל ככלהו ויהי לרין להאריך ולכניא קרא מהחליל והיה בלחריה סימנים כדי שיהא הכהוב מוכן בתחלה ואחר כך לענון ראיה שעתיד להיות מוזמר מייתי קרא דמיכה (ד' ה') שכהוב ונשא הוא וגו' שמוכן בו יומר שהוא יומר מחליל וכס יענו אחריו משא"ל כישעיה (כ ז) דכתיב רק ונשא מנבעות שאין הדבר הזה נמשעוהו כל כך ופשוט הוא : [ואם כהעלם] : סי' מ"ב ב' : [מי גיתון] : סי' ככהוב כד"ה ב' סי' ל"ה : [חמי סדרן טב] : סי' כשראה לאזהר בעל מקרא טוב אבר כל המקרא מסודר לו יסה כפיו ושגורה על לשונו כניאו לירושלים ללמד שם לבריות ולהינוקות וכשראה בעל משנה טוב כמשיחית סדורות כפיו וסה כניאו ג"כ כך נכח תמיד עד שכיב ממלא חם כעיר ממימי החורב וכו' ויבא את המים ספירם :

שנאמר (ט"ז ד) תשורי מראש אכנה. אמר ר' סימון למה נקרא דורון תשורה דבר נש כסתכל בה ומוכר יאי כענין שנא' (ז' יז) לא תשורני עין רואי. וכיון שהן באין אצל מלך המשיח הוא אומר להם יש ביניכם ישראל הביאו אותם לי שנאמר (תהלים ל) הבולח' משפחות עמי. עמים הביאו לי משפחותיהם של ישראל. אמר ר' אחא ואומר להם הביאו אותם דרך כבוד ולא דרך בזיון. (ט"ז) הביאו לה' כבוד שמו אותן שכיבדו אותו בעולם הזה ונתנו כבוד לשמו. אבר'ר' ברכיה בשם רבי יהודה (יטעיה יט) בעת ההיא יוב"ל שי גימטריא' בה"ם שהם מביאין אותן דורונות למלך המשיח שנאמר (ט"ז סו) והביאו את כל אחיכם מכל הגוים מנחה לה'. אמר ר' ברכיה הזקנים שבהן אינן יכולין להשען מה הם עושין מביאין אותן ושוענין אותן בדיהן. מהו נכבדות שהן מביאין אותן בכבוד. וכשהן מביאין אותם והם באים לילך להם והוא אומר זה כהן זה לוי זה ישראל כגון אם נמכרו לעבדים ונשתכחו ונעשו גוים על יד האונסים. אני מקבלם הוי' (ט"ז) וגם כהם אקח וגו' אמר ה'. והיכן אמר (דברים כט) הנסתרות לה' אלהינו:

ה' יספור בכתוב עמים. מאותן העמים שהם מביאין את ישראל שהוא כותב אותן עם ישראל זה יולד שם כאילו נולדים באותה שעה הוי' זה יולד שם סלה. ושרים כחוללים כל מעיני בך. אמר ר' יהודה ברבי סימון בשם ר' מאיר כשם שהבאר גובע מים חדשים בכל שעה כך ישראל אומרים שירה חדשה בכל שעה. הרא הוא דכתיב ושרים כחוללים כל מעיני בך. רבנן אמרי כשם שאומרים האנשים שירה כך אומרים הנשים שירה שנא' (תהלים מו) כל מעיני בך. ואומר (ט"ז ד) גן נעול אחותי כלה גל נעול מעין חתום:

מזמור פת

שיר מזמור לבני קרח למנצח על מחלת לענות. מהו מחלת. אמר ר' ברכיה אמר הקב"ה לדוד קלם אותי היאך אתה מבקש ואני מוחל לך בקילוסך שאין אדם יכול למצוא אחד מכמה מיני שבחין של הקב"ה. וכן הוא אומר (ז' יז) היסופר לו כי אדבר אם אמר איש כי יבולע ולמי נתן רשות לדוד שנאמר למנצח על מחלת שסחל לו הקב"ה. לענות (תהלים קל"ב) זכור ה' לדוד את כל ענותו. ה' אלהי ישועתי אמרה כנ"י לפני הקב"ה אין לי ישועה אלא בך ואין עיני מיחלות אלא לך. אמר לה הקב"ה הואיל וכך הוא אני כושיעך שוא' (יטעיה מ"ב) ישראל גושע בה' השועת עולמים. נחשבתי עם יורדי בור הייתי כגבר אין איל. דלית ליה פטרון. בכתים חפשי כמו חללים שוכבי קבר. רבי חלבו אמר שוכבי קבר כמו חללים אלו דוד המבול אמר ר' אחא אמר הקב"ה הן קראו עכו"ם בשכי אף אני קורא לבי אוקינום והוא פורע להם בשמי שנאמר (עמוס ה) הקורא לבי הים וישפכם על פני הארץ ה' שמו. דרש רבי אבהו אוקינום גבוה מכל העולם. אמר לו ר' אלעזר ברבי מנחם ולא קרא הוא שנאמר וישפכם על פני הארץ. ואני אליך ה' שועתי. אמר רבי שמואל בר נחמני המלאך הכסונה על התפלה הוא מקדים אותה שנאמר ובבקר תפילתי הקדמך. רבי פנחס אומר מלאך שהוא כסונה על התפלה מסתין עד שהתפלל כנסיה אחרונה של ישראל ונופל כל התפלות ועושה אותן עטרה ונותנה בראשו של הקב"ה שנא' (משלי כה) ברכות לראש צדיק הי' העולמים הוי בבקר תפילתי תקדמך:

מזמור פט

משכיל לאיתן האזרחי חסדי ה' עולם אשירה לדוד ודוד אודיע אמונהך בפי. וז"ה (ירמיה ה) כי אם בואת יתהלל המתהלל השכל וגו' אמר איתן האזרחי אני השכלתי משכיל לאיתן וגו' אמר לו הקב"ה השכלת (ט"ז) כי באלה הפצתי כל מי שבקלסני לא יקלסני אלא באלה. וכן הוא אומר (יושע ו) כי הסר הפצתי ולא זבח. אמר לדוד חסד הפצת בהסר אני מקלסך לכך נאמר (תהלים ס"ג) ולך ה' חסד ולא חסד אחד בלבד אלא חסדים הרבה. וכן ישעיה אומר

פירוש מהר"י הכהן

[יזבל סי]. פי' יוב"ל עולה מספר כה"ס רק שאלה יחד ואחד אינו מעלה ומוריד במנין להורות שבהם עולם הדי' יכמנה כל' שהאומות נותנים את ישראל עולם לדורונות: [מכאן הקה וגו']. פי' גימטריא' ס"ו אחר פסוק כל וכיבאו להם כל אחיכם וגו' כתיב כן: [מעין החוס]. פי' שנאמר כס מעין על הנקבות: [לענות]. פי' עניות קול שירי בנתינו וכן יפרש הוא לה כל ענותו פי' קל"ב ודלא כרש"י ושאר מפרשים ועיין צילקוט תהלים אשר כס נקט זה גלסון דבר אחר: [פטרון]. פי' איך הוא פטרון מלשון אילי הארץ: [דוד המבול]. עיין צילקוט תהלים רמז תת"ס ועל כס אופו מאמר ג"כ קורא להם דוד המבול אפי"ס שדוד אנוש מיירי: [בן קראו]. עיין בב"ר וברש"י ו"ל כס: [וישפכם]. פי' ואין שפיכה אלא מלמעלה למטה: [תקדמך]. פי' מקדים וממחר להעלותם לפניו ית' וצילקוט מאמר זה אינו ושללמך זה הוא כשם רבי במעון בר נכמני כס: [אלה כאלה]. פי' נעשיתי חסד משפט ודק דסיפא דפאי קרא ירמיה' ע' [חסדים הרבה]. פי' ככתוב כאן הסדי ה' עולם אשירה ל' רבים

אומר (ישעיה סג) חסדי ה' אכיר: לכך אמר אותן חסדי ה' אמרו לאיתן על מה העולם - עומר
אמר להם כי אמרתי עולם חסד יבנה אף שמים תכין ולא השמים בלבד אלא אף הכסא אינו
עומר אלא בחסד שנאמר (שם טו) והוכן בחסד כסא. משל למה הדבר דומה לכסא שיש לו
ארבע רגלים והיה אחד ממוסמך נשל צרור וסמכו כך היה הכסא של מעלה כביכול מתמוסמך
עד שסמכו הקב"ה ובמה סמכו בחסד. הוי עולם חסד יבנה. וכן דור אומר (תהלים קלו) לעושה
השמים בתבונה ועל ידי מי הם עומדים על החסד שנאמר (שם) כי לעולם חסדו וכן כל המזמור.
ואחר כן אומר נותן לחם לכל בשר ללמדך שקשים מזונותיו של אדם כנגד כל מעשה בראשית.
א"ר אלעזר למה נמשלה הפרנסה לנאולה. מה הנאולה פלאים אף הפרנסה פלאים מה הפרנסה
בכל יום אף הנאולה בכל יום. א"ר שמואל בר נחמני הפרנסה גדולה מן הנאולה הוי אמרתי
עולם חסד יבנה. משל למה העולם דומה (וכבודו של הקב"ה) למלך שהיה לו אוצרות מלאות
כל טוב ואמר על מה אלו מנחין לוקח אני עבדים ומאכילן ומשקן והן מקלסין אותי כך היה
העילם תהו ובהו עמד וביא את העולם וברא את האדם. והשליטו בכל טוב כרי לקלסו ועלינו
מה לעשות לקלס ולברך וכן הוא אומר (תהלים קג) כל הנשמה תהלל יה. ואומר (שם מח) ברוך
ה' לעולם אמן ואמן. אמר רבי אלעזר בשם רבי יוסי בן זיסרא אמן אמנה אמן שבועה אמן
קבלה. אמן אמנה שנאמר (בראשית מב) ויאמנו דבריהם. אמן שבועה שנאמר (במדבר ה)
ואמרה האשה אמן. אמן קבלה שנא' (נחמיה ח) ויענו כל העם אמן. אמן בעוה"ז ואמן לעוה"ב.

מזמור צ

תפלה למשה איש האלהים. וז"ל (מסלי כא) זבח רשעים תועבת ה'. זה בלעם ובלק אימתי
בשעה שאמר לו בלעם לבלק (במדבר כג) בנה לי בזה שבעה מזבחות. א"ל הקב"ה
רשע מסך אני מקבל קרבנות (קללת ו) טוב מלא כף נחת. ר"ל הקיסץ של סילת שבני מקריבין
לפני עם החמיר טוב עלי מכל הקרבנות שאתה מקריב לי למה כי תועבת הם לפני שנא' זבח רשעים
תועבת ה' ובמה אני חפץ בתפלת הצדיקים שנאמר (מסלי עו) ותפלת ישרים רצונו אלו ישראל הוי
תפלה למשה. רבנן ז"ל ברבי סימון רבנן אמרו ארבעה סדרו תפלה וקנצו דברים לפני המקום.
ירמיה אמר (ירמיה לג) ואתפלל לפני ה' (ואומר) אחרי תתי את ספר המקנה (ועל ידי) שקנצו דברים
מה כתיב למעלן (שם) הנה הסיללות באו העיר. וחבקים סדר תפלה שנא' (חבקוק ג) תפלה לחבקים
הנביא מה כתיב למעלה למה תראני עמל ואון תביט. ודוד אמר דכתיב תפלה לדוד שמעה ה' צדק
מה כתיב למעלה מן הענין כי אתה עמל ובעם תביט. וכן משה סדר תפלה (דברים ט)
ואתפלל אל ה' ואומר ה' אלהים מה כתיב למעלה (שמות לג) למה ה' יחדה אפך בעמך. רבי
יהודה ברבי סימון אמר בתוך תפלתן שם קנצו דברים. ירמיה אמר (ירמיה לג) ואתפלל אל ה' ומהו
אומר (שם לג) צדיק אתה ה' כי אריב אליך שאני היום ומחר אינני ואני אריב עמך וכל כך
למה שאתה צדיק כי אריב אליך. חבקים אמר (חבקוק ג) תפלה לחבקים הנביא ומהו אומר
שמעתי שמעך יראתי. דוד סדר תפלה שנאמר תפלה לדוד מהו אומר (תהלים יו) ממתי ידך ה'
ממתי מחלד. ומשה אמר ואתפלל אל ה' ומהו אומר (שם) אל תשחת עמך ונחלתך פתח
בהשתתף אמר לו הקב"ה איני ששחית (שמות לג) סלחתי בדברך. אמר דוד (תהלים נה) למנצח
אל תשחת הוי תפלה למשה איש האלהים. אמר רבי חלבו שלש עשרה ספרי תורות כתב משה
באותו היום שיצא מן העולם אחד לכל שבט ושבט ואחר שהיה מונח בארון שאם יבקשו ישראל
לזייף מתוכה לא היו יכולין. ואחר עשר שבטים בירך ולשבט שמעון לא בירך שהיה בלבו עליו
על מה שעשה בשמים. אמר ר' יהושע דסיכנץ בשם רבי לוי אף על פי בן מפלו עם יהודה
שנאמר

פירוש מהר"י הבהן

רבים: [כל המזמור]. פי' מזמור קל"ו אשר בו כתובים מקראות אלו לרוקע וגו' ועיין ע"ז בילקוט במזמור פ"ט הנה שאנחנו בו עתה:
[לגאולה]. פי' דכתיב האלהים הרוקע וגו' המלאך וגו': [גדולה מן הגאולה]. ע' דכ"ר פ' לו וזילקוט ויחי: [אמן לעו"ב]. פי' כפל
המלה הוא דורש עתה: [זה בלעם ובלק]. קרא דמשלי ט"ו הוא ולא דורש משלי כ"א כדמסיק עליה בסמוך ובמה אני חפץ וכו' שגא' ותפלת
ישרים וגו' שהוא סיפא דמשלי ט"ו וכו' כהוב תועבת ה' ולא סתם תועבת: [ישרים רענו]. סיפא דקרא: [וקנצו דברים]. פי' כפעם שזולת
התפלה קודם לה או אחרי כן: [מה כתיב שם]. פי' אחר כך: [כאן העיר]. פי' ולמה לי א"כ לקנות שדה וכסי' רש"י דענין שם:
[שם קנצו]. פי' תיכף כחך תפלה עלמה הם מתרעמין על מדותיו וי' ומקנצו לא לבד כפעם שזולת מוקדם או מאוחר
דדברי רבנן ומייתי ראיה על זה בירמיה דנסימן י"ב תיכף בדבר תפלה לזיק אתה ה' מקנצר לומר כי אריב אליך ולא מייתי
קרא דואתפלל וגו' דנסימן ל"ב רק לעורר בו על לזיק אתה שהוא ג"כ ענין תפלה: [ומחר אינני]. פי' אע"פ שאני היום וכו'
ודרים מלה כי אריב כלשון אע"פ אריב: [יוראתי]. פי' תיכף תפלת התפלה שמעתי וגו' שעיניו כלו תרעומות וקנצו כפרש"י
שם עיין תפלת סי' ג': [מחלד]. פי' וספק זה הוא כלו קנצו על שלות וכללית נכונת על ישראל כדדריש ליה מדרש וס'
לחיו קרא במקומו לעיל מזמור ו"ז ע"פ בזה הסדר: [אל תשחת]. פי' ואין לך קנצו גדול מזה שקרא לו כביכול משמים
כמו

שנאמר (יהושע ט) מחבל בני יהודה נחלת בני שמעון. למה שמעון דומה לשור אחד שהיו עסקיו רעים מה עשו קשרו לו ארי על אבוסו. והוא רואה אותו ותש כחו. כך נמשל יהודה כארי שנאמר (נחמיה ט) גור ארית יהודה לכך מפלו עמו. אמר רבי יודן לא העמיד שופט. כיוצא בו אתה אומר (סופטים ג) ואחריו שמגר בן ענת שלא העמיד מלך. כיוצא בדבר אתה אומר (מ"א טז) וזמרי מלך שבעת ימים בתרצה. ואחר עשר מומרים אמר משה כנגד אחד עשר שבטים:

תפלה למשה איש האלהים בטרם הרים יולדו ותחולל תשב אנוש עד דבא. כנגד ראובן (דברים לג) יחי ראובן. (תהלים נא) יושב בסתר עליון כנגד שבטו של לוי שהיה יושב בצל העזרות. (סס נב) מוזמור שיר ליום השבת מוב להודות כנגד שבטו של יהודה שנא' (נחמיה ט) הפעם אודה את ה'. (סס נג) ה' מלך גאות לבש כנגד שבטו של בנימין שהוא יושב בצלו של הקב"ה. (סס נד) אל נקמות ה' כנגד שבטו של גד'שאליהו זכור לטוב עומד ממנו שהוא עתיד לגדע משתיחו של עכו"ם. (סס נה) לכו נרננה לה' כנגד שבטו של יששכר שהוא עומק ברננה של תורה. א"ר יהושע בן לוי עד כאן שמעתי מכאן ואילך אתה מחשב לעצמך. אבר רבי אלעזר בשם רבי יוסי בן זמרא כל הנביאים היו מתנבאין ולא היו יודעין מה היו מתנבאין אלא משה וישעיה בלבד. משה אמר (דברים לג) יערוף כסתר לקחי. וישעיה אמר (ישעיה ס) הנה אנכי והילדים אשר נתן לי ה'. אמר רבי יהושע הכהן אף אליהו היה מתנבא ולא היה יודע שנאמר (חגיגה לג) ודעת שפתי ברור מללו. אמר ר' אלעזר בשם רבי יוסי אף שמואל רבן של נביאים היה מתנבא ולא היה יודע שנאמר (ס"ז יב) וישלח ה' את ירובעל ואת בן ואת יפתח ואותי לא נאמר אלא ואת שמואל שלא היה יודע מה היה מתנבא. א"ר לוי בשם רבי חנינא אחד עשר מומרים שאמר משה בטכסים של נבואה אמרן. ולמה לא נכתבו בתורה. אלו דברי תורה ואלו דברי נבואה ואין ספסיקין בין דברי תורה לדברי נבואה:

תפלה למשה איש האלהים. אם איש למה אלהים ואם אלהים למה איש. אלא בשעה שהיה עומד לפני פרעה נקרא אלהים שנאמר (שמות יז) ראה נתתיך אלהים לפרעה בשעה שברח מפניו. נקרא איש. דבר אחר בשעה שהושלך ליאור נקרא איש וכשהפך אותו לדם נקרא אלהים. דבר אחר כשעלה למעלה נקרא איש מה בוצין מב קוסמי מה סוסבק מב קוסמי. משה בשר ודם עולה לפני הקב"ה שכולו אש ומשרתיו אש כשעלה אצלו נקרא איש וכשירד נקרא אלהים. דבר אחר כשעלה וראה שאין אוכלין ושותין וגם הוא לא אכל ושתה נקרא אלהים וכשירד ואכל ושתה נקרא איש. א"ר אבין ממחציתו ולכמה נקרא איש. א"ר אלעזר מן סטרופולין היה משה שנאמר (צמדכ יב) לא בן עברי משה. ד"א איש האלהים גברא דיינא שנאמר (דברים יג) צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל שהיה אומר יקוב הדין את ההר. דבר אחר שהטית דברים כלפי מרת הדין שנאמר (צמדכ טז) אם בריאה יברא ה' אמר משה אם בריאה מוטב ואם לאו יברא בשביל קרת ועדתו ואין איש שהטית כנגד מרת הדין כמשה שהקב"ה אמר (סס יד) אכנו בדבר ואורישנו. ומשה אמר (סס) סלח נא. ומה השיבו (סס) ויאמר ה' סלחתי בדברך:

דבר אחר א"ר יהודה בר' סימון בשם ריש לקיש למה נקרא שמו איש האלהים מה האיש אם מבקש להפך נדרי אשתו ספר ואם מבקש מקיים שנא' (צמדכ ל) אישה יפירנו וגו' כך כביכול משה אומר להקב"ה (סס י) קומה ה' שובה ה'. דבר אחר תפלה למה זה שאמר הכהוב (דברים ט) ואחנפל לפני ה' כבראשונה. רבי ברכיה ורבי חלבו בשם רבי שמואל בר נחמני אמרו לא הניח משה זוית ברקיע שלא נתנפל עליו שנא' ואתנפל לפני ה'. את מוצא שיהרבה

פירוש סדר"י הכהן

כמו שמנאח שאמר ליה הקב"ה איני משחית ככתוב פרשת סלח לך בדברך: [וחש כחו]. בילקוט וזאת הנכבה כתוב לזכור לזכר ארי וכו' וע"כ ענין לא העמיד שופט וכו' שאמר כחן כסמוך וכל זה הענין של י"א מומרים י"א שבטים ותכין: [יחי ראובן]. פי' שעשה תשובה וכמו שדרשו על וזאת ליהודה וגו' מי גרם לראובן לעשות תשובה וכו' וכמו שדרשו שיר ליום השבת וגו' כל טוב לכבודת הכתוב אחריו קדריש ליה נגד שבעו של יהודה כלל העולה עיין בילקוט וזאת הנכבה וגם איזה טעיות נמלטים שם: [כלל הקב"ה]. פי' לביית גלות קדריש על בנימין כנגד מה שביט המקדש היה בנוי בחלקו: [משתיקן]. פי' יחדותיהם ור"ל עת הגאולה: [נתן לי ה' וגו']. פי' שאמר בסוף הנבואה שהם ניפנו לאותות וע"כ כרש"י: [כרור מללו]. פי' דדריש האי ודעת כמו ולדעת כלומר שאמר הוא חושק לדעת כרור מה ששפטו מללו א"כ הרי לך כפירוש שלא היה יודע כן נ"ל, או יסבור המדרש סירובו שהיה אומר כן שפתי מללו כלומר כאלו השפחים מעצמם מדברים ומללים ואין לכו יודע מזה מאומה: [ואין מפסיקין]. פי' ואין מפסיקין ומעריבין דברי נבואה לחוד דברי תורה: [אלהים לפרעה]. עיין כל זה בילקוט וזאת הנכבה וילקוט תהלים וזוה"ל הנכבה רבה: [מה צולין]. כן הוא בילקוט תהלים ופי' מה מה נחשב קטן לפני וקן מלמד ומה עוכה יש בו וכאשר מנאח וסולק שנין שפסה כשר ודס כשעלה אליו יתברך לא נחשב רק איש בעלמא: [מטרוולין]. פי' מעיר ואם של

מדרש מזמור צ תהלים סז 133

שהרבה נביאים והרבה צדיקים נתפללו לפני הקב"ה ולא בא הכתוב לייחס אלא למשה בלבד ולמה בן לפי שהיו מעשיו משונים מכל הבריות. כיצד אדם עומד ומתפלל שעה אחת או שתי שעות וכשהוא מתפלל הרבה מתפלל יום אחד אבל משה רבינו (עס) ארבעים יום וארבעים לילה. אמר הקב"ה למלאכי השרת ראיתם גבורתו שנאמר (תהלים קג) ברכו ה' מלאכיו גבורי כח זה משה שהיה מגיד להן לישראל דבריו של הקב"ה שנאמר (שמות כ) דבר אתה עמנו וגשפעה מה שלא היו יכולין לשמוע ששים רבוא ומגיד להן. הווי תפלה למשה. משל למה הדבר דומה לשלשה בני אדם שבאו ליטול דרור מאת המלך. בא הראשון וכיבדו ואמר לו מה אתה מבקש ואמר לו בשביל המרד שמרדתי אני מבקש שתתן לי דרור. נתן לו. בא השני ונתן לו. בא השלישי ואמר לו מה אתה מבקש. א"ל אדני המלך איני מבקש על עצמי דבר אלא מדינת פלונית שהיא חרבה והיא שלך גזור שאבנה אותה. אמר לו המלך וזו עמרה גדולה היא לך. כך בא דוד להתפלל. אמר לו הקב"ה מה אתה מבקש אמר לפניו שתשמע תפילתי שנאמר (תהלים יו) שמעה ה' צדק. בא חבקוק ואמר לו מה אתה מבקש אמר לפניו מה שאמרתי לפניך בשגגה שראת חנניה וחבריו נשלכין לבבשן האש ונמלטין וראה רבי חנניא בן תרדיון וחבריו נשרפין כיון שראה בן קרא תגר ואמר רבון כל העולם אלו צדיקים ואלו צדיקים אלו פהרים ואלו קדושים מפני מה אלו ניצולין ואלו נשרפין (חבקוק ה) על כן תפוג תורה ולא יצא לנצח משפט. כי רשע מכתיר את הצדיק על כן יצא משפט מעוקל (ועל כן תפוג תורה). אלא נבוכדנצר ערל וטמא ודניאל קדוש וטהור והוא מלביש לדניאל ארגונא. אחשורוש ערל וטמא ומרדכי קדוש וטהור והוא ממליך את מרדכי. פרעה ערל וטמא ויוסף קדוש וטהור והוא ממליך את יוסף. (עס) כי רשע מכתיר את הצדיק על כן יצא משפט מעוקל. אותה שעה נגלה עליו הקב"ה ואמר אחרי אתה קורא תגר. לא כך כתיב (דברים לב) אל אמונה ואין עול. אותה שעה התחיל אומר בשגגה אמרתי (חבקוק ג) תפלה לחבקוק הנביא על שגיונות. בא משה ואמר לו מה אתה מבקש אמר לו (נמנדר יד) סלח נא לעון העם הזה. אמר לו וזו עמרה גדולה היא לך שאני מעביר רצוני מפניך שנאמר תפלה למשה איש האלהים. לא היה צריך לומר אלא למשה מהו איש האלהים משל למה הדבר דומה למלך שכעס על בנו ובקש להרגו. אמר לו אוהבו בבקשה ממך מחול לו ואל יהרג וכן עשה. למחר התחיל המלך ואומר אילו הרגתי את בני לעצמי הייתי מכשיל אלא זכור אוהבי לשוב שבקש עליו רחמים ומה אני עושה לו אני עושה אותו אב למלכים כך אמר הקב"ה (דברים ט) הרף ממני ואשמידם אמר לו משה (נמנדר יח) אם ככה את עושה לי הרגני נא הרוג. מהו הרוג. הרוג נא את ההרוג אם אדבר כנגדן הורגין אותי ואם לא אעשה שליחותך נתחייבתי הריגה לפניך מכאן ומכאן הרוג אני. הרוג נא את ההרוג הוי הרגני נא הרוג. מה כתיב (עס יד) ויאמר ה' סלחתי כדברך. אחר כך אמר הקב"ה אילו הרגתי את ישראל הייתי מכשיל לעצמי מחזיק אני טובה למשה שביקש עליהם רחמים שנאמר (שמות לב) ויחל משה. מה אני עושה אותו אב לנביאים הוי תפלה למשה איש האלהים. כיון שיצאו ישראל ממצרים עמד לו ומתפלל ואומר איני מכיר את הדרך. אמר לו הקב"ה (עס כג) הנה אנכי שולח מלאך לפניך. אמר לו משה אפילו אתה שולח כמה מלאכים איני מניח אותך אם אין פניך הולכים. אמר לו חייך אני עושה גזירתך (עס לג) פני ילכו והגיתותי לך. ה' מעון אתה היית לנו. אמר רבי אין אנו יודעים אם הקב"ה מעוני של עולם ואם העולם מעוני. בא משה ופירש (דברים לג) מעונה אלהי קדם. אמר רבי יוסי בר חלפתא ואין אנו יודעים אם הקב"ה מפל לעולמו אם עולמו מפל לו בא משה ופירש (שמות לג) הנה מקום אתי הוי עולמו מפל לו ואין הוא מפל לעולמו. אמר רב הונא בשם רבי אמי ולמה סבגין שמו של הקב"ה מקום שהוא מקומו של עולם שנאמר הנה מקום אתי. דבר אחר למה נקרא שמו מקום שבכל מקום שצדיקים עומדים שם הוא נמצא עמהם שנא' (עס כ) בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתך. וכן הוא אומר (בראשית כ') ויפגע במקום וילן שם. בשרם הרים

פירוש מהר"י הכהן

של מטלה לכן נקרא אלהים: [שהיה מגיד להן]. פי' שנמצא בו עוד באופן אחד כח וגבורה יסוד מכל דמיונים מה שלא היו יכולין וכו' וזהו אמרו אח"כ הוי תפלה למשה כלומר שאליו לבדו ראוי ליחסה לרוב התגברותו גם כן: [דבורים]. לשון קראו דרור פי' שמבקשים ומתחננים חירות והנחה על מה שעושה על המלך: [והוא שכן]. פי' שהמלך החריבם בעלמנו לרצונו על שפרחה עליו: [מעוקל]. פי' כיבדו כבודו וראוי לסבב לו גדולתו ע"י כבוד והגון: [איש האלהים]. זהו עוד ענין דרוש אחר לעלמו הוא: [איש האלהים]. פי' שהנביאים נקראים אלהים: [והנחותי לך]. פי' וא"כ גם זה מעטן תפלה למשה איש האלהים הוא כדלעיל שאנו מעביר רצוני מפניך אכל צילקוט על ה' מעון וגו' דרוש לוי: [מעונה אלהי קדם]. פי' שהוא הוא ית' מעון לעולם ופי' שאומרו כאן ה' מעון הוא הוא בעלמנו דבר זה שיאמר איך שכבר ביאר הוא מעונה אלהי קדם שהוא ית' מעון לנו: [וילן שם]. פי' זהו ראיה שהוא ית' נקרא מקום ושנמצא עם הצדיקים כאשר הם שם וקדושים ויפגע במקום

הרים יולדו. וכתוב אחר אומר (תשלי ח) בטרם הרים הטבעו שהיו מסין כצינורות של מים והיכן שהיה רואה הקב"ה מקום עמ"ק היה נותן בתוכו הר גדול ומלא אותו והיכן שהיה רואה מקום מטוב היה נותן הר קל שנאמר בטרם הרים יולדו:

תשב אנוש עד דכא. אמר רבי אבהו גדולה תשובה שקדמה לבריאת עולם שנאמר בטרם הרים יולדו תשב אנוש עד דכא. א"ר הונא בשם ר"ל אלפים שנה קדמה תורה לברייתו של עולם שנא' (ס) ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים יום יום ויומו של הקב"ה אלף שנה שנאמר כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול. זרמיתם שינה יהיו ר' יוחנן אמר זרו סתו חכו שנחם. רשב"ל אמר זרו סתורתך רסה נגעה בהם. ורבנן אמרי זריתם לשעה היתה. בבקר יציץ וחלף. רבנן ורבי אבא בר כהנא. רבנן אמרי בבקר יציץ וחלף אלו ישראל למה שלערב יסולל ויבש אלו עכו"ם רבי אבא בר כהנא אמר כלו של ישראל בבקר יציץ וחלף לעוה"ב למה שלערב יסולל ויבש לעולם הזה. שמה עונותינו לנגדך. בכל שעה שמה עונותינו ואם מבקש אתה להחיותנו עלוסינו למאור פניך. אותה שעה אנו הולכים למאור פניך:

כי כל ימינו פנו בעברהך וגו'. רבי יהודה אמר זו מרידה. ורבנן אמרי זה נער שהוא היגה. כליו שנינו וגו'. ימי שנותינו בהם וגו' ורהבם עכל ואון. אמר רבי חנינא בר יצחק אפילו מלכותו עמל ואון שנאמר (תהלים פו) אזכיר רהב ובבל. כי גו חיש רבנן אמרי גזין חשין ומסין ר' יודן אמר אעפ"כ היו בו מעשים טובים. מי יודע עוז אפך אמר רבי אבא בר כהנא שמא סתמלא עברה על ידך. מי יודע עוז אפך. אמר רבי חנינא בר יצחק כל מי שקדמו יום דין בעוה"ז. וכיראתך עברתך לסנות ימינו כן הודע. אם אנו יודעין שנותינו אימתי אנו סתים היינו עושים תשובה. אמר רבי אליעזר שוב יום אחד לפני מיתתך. אמרו לו תלמידיו וכי אדם יודע אימתי הוא ימות. אמר להם כל שבן שהוא עושה תשובה ויאמר שמא למחר אני מת ונסצא כל ימי הם בתשובה הוי לסנות ימינו כן הודע. שובה ה' עד מתי. שפחנו כימות עניתנו כימים שעניתנו בבבל במדי בארם דבר אחר כימות המשיח וכמה ימות המשיח רבי אליעזר אומר אלף שנה שנאמר ביום אתמול. רבי יהושע אומר אלפים שנה שנאמר כימות עניתנו שני ימים ויומו של הקב"ה אלף שנה. רבי ברכיה אומר שש מאות שנה שנא' (ישעיה סה) כימי העץ ימי עמי וגמירי דהאי סדנא עביד בארעא שית מאה שנין. רבי יוסי אמר ששים שנה שנאמר (תהלים עג) ולפני ירח דור דורים. דור כ' שנה דורים מ' שנה הרי ס'. רבי עקיבא אומר ארבעים שנה שנאמר כימות עניתנו כארבעים שנה שעשו אבותינו במדבר שנא' (דברים ת) ויענך וירעיבך. ורבנן אמרי שלש מאות וחמשים וארבע כסנין ימות שנה הלבנה שישראל סוגין בהן שנאמר (ישעיה סג) ושנת גאולי בא. רבי אבהו אמר שבעת אלפים כימי החתן שנאמר

פירוש סהר"י הכהן

במקום כינוי להקב"ה ביאמר הכתוב שפנע בו ית' וילן שם הכי שפנע נמלא אהו או כזה כמין אדכתיב בפרס חכמי עמך וגו' ככל וגו': [מקום מטונס]. פי' ובוה בל לשון הטבעו הנופל על שטבעו לעומק, ומקום מטונס פי' מקום מקושש לשון בלשלי מטכסין בחרגוס אכסר עיין במחורגמן כשורש פרס וכו' ר"ל כלן מקום מיסור וכו' שבוה נוי וקישוט דשמה היה נוחן בר קל וקטן כדי שלא יחגנה קישוט ויוסי מרחב ומיפור המקום בבר גבוה ונשא מאור וא"כ הוא ממש ההפך ממקום שהיה לרין בר גדול וגבוה למלאותו ועל הרים נמוכים וקטנים כאלה כתוב בטרם הרים יולדו לקטנותם גלשון כקטן שגולד דמי שהקטנות גלדיה והתהלת המליאות הוא מלוי: [לשעה אחת]. פי' וכו' זרמיתם שנה יהיו שזרייתם כשינה אחת: [עלומינו למאור פניך]. פי' אז אחת נותן בנו העילום וההעדר מיתה שאלו חנו באים למאור פניך: [מרירה]. פי' לפי הענין שג' יחודה משרש כנה שם וכינוי למרה ירוקס שנה המרירות ולדעתו כמו כנה לא נאמר על הדמיון ואיכות כליון השנים רק על מהות הכליון כלומר כאלו כמו כאלו נכתב כמו נבי"ת ביאמר ששנותיו כלום במרירות ולרה כלם. וענינו א"כ כמו כי כל ימינו פנו בעברהך שלפניו. ולרבנן הוי כמו כשעטי על הדמיון שהם כלים מהרה כדבור ולשון הנער הקטן שיכלה בהרף עין ועיין בפסוק במשפטים על פי' כמו כנה. כזה ענינו לדעת כולם. והוא ממש כעצמו כמה שאמר חכ"כ על כי גז חיש ונעושה גזין הכין ועסין. פי' ששנה האדם יוצאין וממחרין ללאם ופורתין ומטושפין לכלות: [מלכותו עמל ואון]. פי' מלכותו של אדם, ומייתו ראה מאזכיר רהב ובבל שפירות ורכס מלכות: [אע"פ כן]. פי' רבי יודן פליג ארבנן בפירושא דכי גז חיש ונעושה ומשרשו לטיבותא. ומלת כי פירושא אע"פ כלומר אע"פ שהאדם הוטא ומכלה ימיו בלילה כמו שאמר הכתוב שמה עונותינו וגו' כי כל ימינו וגו' וכל הטוב אע"פ כן חיש וגו' שנמשך מהר לעוף וללאת מהטונות והטאים ופונה אחר מעשים טובים: [מתמלא עברה]. פי' שכיאור מי יודע וגו' הוא זה מי הוא שידע וטון לב ליראה ממי עוז אפך ולהוש שמה תמלא מדס עברה בו מאתך ועל ידך. כלומר אין אים משים על לב. ורבי חנינא יפרש בניחוסא כלומר מי שידע ככר עוז אפך כמה שקדמוהו יכגדין כעו"ז וכו' הירא מלפניך שמד עברתך שפנעה בו אחת יראוי אללו וכו' שמקיים וכיראתך עברתך: [כיינו עושין תשובה]. פי' כתמים וכי היינו עושין תשובה לכן על נכון אמר ר"ל במהכח אבות שוב יום אחד וכו': [שנה ה' עד מתי]. בילקוט כתוב כן שיבה ה' עד מתי אמר רבי לעולם תבא תשובה מלוי לנניך. פי' אע"פ שראוי לאדם להיות בתשובה כל ימינו שמה ימות מחר ויום אחר כמזכר מ"מ שנה ה' וגו' כלומר אע"פ כן רכזו של עולם תקבל תשובה ותבא מלוי ומקונלת לפניך מתי שיעשה אף אס יאחרנה: [כימות המשיח]. פי' ודרש עניתנו מלשון עני ורובע על החמור כלומר כימות עני שלנו: [כימות עניתנו]. פי' כ' ימים ויומו של הקב"ה אלף שנה, שפירות הזה מוסב גם לדברי ר"ל שלפני זה: [סדנא]. פי' שורש האילן נשאר קיים בארץ כ"כ או שם מין אילן שגידולו כ"כ נקרא סדן. ועיין בערוך ערך סדן הראשון: [כ' שנה]. פי' כי סתם אדם לעשרים מילד:

שנאמר (סס סג) כי יבעל בחור בתולה וכמה ימי החתן שבעת ימים שנאמר (נראשית כט) מלא שבוע זאת יראה אל עבדיך פעלך. רבי ברכיה בשם רבי חייא אמר זה אברהם ושרה. והדרך על בניהם זה יצחק ורבקה שנא' (סס כד) ויצא יצחק לשוח בשדה. בשעה שעקרו על גבי המזבח והעריך את העצים ואת האש ונתן רגלו עליו בדרך שארם עושה בשעה ששוחט את הבהמה נצנץ עליו כויו השכינה וזהו. וכשהיתה רבקה באה עם אליעזר בדרך וראתה ליצחק כיון שראתה רבקה אותו ראתה אותו הדור ונכנס בלבה והיא שאומרת לאליעזר מי האיש הלזה הדור כמו (דניאל ח) להלז. הוי יראה אל עבדיך פעלך. דבר אחר והדרך זה תכלת שבציצית שישראל מתכסין בו שנקראו בנים למקום. ומפני מה תכלת מכל גוון. רבי חזקיה אמר ואית דאמר משום ר"ם תכלת דומה לעשבים ועשבים לאילנות ואילנות לרקיע ורקיע לנוגה ונוגה לקשת וקשת לדמות שנאמר (יחזקאל ח) כמראה הקשת וגו' כדמות. א"ר חזקיה אם לובשין ישראל ציצית ותכלת לא היו עכורין שאם היו מסתכלין באותן הציצית כאילו שכינה שרויה ביניהן שנאמר (נחמדנר טו) וראיתם אותו וזכרתם וכאילו עסוקין בכל המצות שנאמר את כל מצות ה'. ויהי נועם ה' אלהינו עלינו נפשי מן תכלתא עינא מן קרחתא. אמר לו נתת תורתך לנו וכבודך נתת בעליונים אתמהא. היכן שנתת תורתך ראוי שתתן כבודך ויהי נועם ה' אלהינו עלינו. אמר לו הקדוש ברוך הוא לשעבר על ידי שנבנה בית המקדש על ידי בשר ודם לסיכך חרב וסילקתי שכינתי אבל לעתיד לבא אני אבנה אותו ומשרה שכינתי בתוכו ואינו חרב לעולם :

מזמור צא

יושב בסתר עליון. זה שאמר הכתוב (מ"א ח) כי האמנם ישב אלהים על הארץ הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך. ר' הונא בשם ר' אידי פתח (תהלים לז) וחרם כראם קרני. בשעה שהיה רועה רוד כצא את הראם ישן בזמיר ב"ב. המזמור הזה סבירן לומר ששלמה אמרו ולא אמרו אלא משה על בית קדש הקדשים שעתידי שלמה לעשות עשרים אמה על עשרים אמה ובית קדש הקדשים שעשה משה עשר על עשר ואימתי אמרו בשעה שראה כל המלאכה שנאמר (שמות לט) וירא משה את כל המלאכה גו' ויברך אוהם ומה ברכה בירכן אמר להן תשרה שכינה על מעשה ידיכם והן אומרים (תהלים ז) ויהי נועם ה' אלהינו עלינו ומעשה ידינו ונאף על פי שאין כתוב בתורה מפורש הוא בכתובים. יראה אל עבדיך פעלך והדרך על בניהם. פתח משה ואמר יושב בסתר עליון בצל שדי יתלונן. אמר רבי יהודה ברבי סימון שלשה דברים שטע משה מפי הגבורה והרתיע לאחוריו כיון שאמר לו (שמות ל) ונתנו איש כופר נפשו. אמר משה (משלי יג) כופר נפש איש עשרו. מי יוכל לתת כופר נפשו. אמר רבי מאיר הראה לו הקב"ה לסשה כמין מטבע של אש אמר לו (שמות ל) זה יתנו. וכן כשאמר לו הקב"ה (נחמדנר כח) צו את בני ישראל את קרבני לחמי. אמר לו משה (ישעיה מ) ולבנון אין די בער וחיתו אין די עולה. ומי יוכל לספק אילים וקרבנות. אמר לו הקב"ה חייך לא כשאתה סבור אני מבקש מהם. אלא (נחמדנר כח) את הכבש אחד תעשה בבקר. וכן בשעה שאמר לו (שמות כח) ועשו לי מקדש. אמר מי יכול לעשות מקדש שכינתו בתוכו (מ"א ח) והן השמים ושמי השמים לא יכלכלוך. א"ל הקב"ה כשאני מבקש כל העולם אינו כחזיק כבודי וכשאני מבקש בכועט אני כחזיק ואני מבקש ממך אלא י אמות בצפון וי אמות בדרום וי אמות במערב. הוי יושב בסתר עליון רבי סימון אמר יושב בסתר עליון שרואה ואינו נראה ובצל שעשה בצלאל יתלונן שדי שיר של פגעים היה אומר משה בשעה שהיה עולה לרקיע ואומר יושב בסתר עליון אומר

פירוש כהר"י הבהן

[לשוח בשדה] פי' שלמנו מהשקוקים ההם רוצה סדר שיהיה לו ליצחק כדמכר וכולך מדכתיב הלום. רק שמקדים להניח מאין הים לו הסדר : [הלום כח] פי' וברי יוכף הדור. ויפס הים ונלמד הלום כדכתיב. מאלי דיוסף, או שמפרש הלום דיוסף הדור ומיניס מפרש גם זה כן : [תכלתא] פי' שעל מה שאמר והדרך על בניהם על תכלת שבציצית שכתבנו כזה וידמו כאילו שכינה וכו' אמר עוד דעדיף ליה עשי ויהי נועם וגו' שיחמיד בלחם שכינה כבודו ממש בניהם מכון שנתן להם התורה ולא יהיה בים המקדש נחרב לעולם וכלא ילטרבו להסתפק בדציון זה מהתכלת. ובמליץ רבי בונא בדבר נמשל כאילו התכלת מדבר אני בעצמי תכלת. אבל מראיתי כגידולי ירק ועשבים בעלמא. זהו ועינא לי עיין מראה שלי. וקודמיתא מלשון קדמי בים הלחי ודומיין. ובמשל על שאין השכינה בחוכם ממש והמקדש חרבו על זה קלי תשיבתו ית' רמזה בנמר כסוק ומעשה ידינו וגו' וקל להבין. על שלשעבר נעשה בידי אדם : [שמתן כבודך] פי' ולא יתיר המקדש לעולם : [זה שאמר הכתוב] : [לא יכלכלוך] : [תירן כדי לבאר שייכות פסוק יושב וגו' עם פסוק כי האמנם וגו' ושחם כזה שמדבר בכולל גם הוא. וכדמפרש אה"כ ועיין לעיל במזמור כ"ב : [כשר נפש] : פי' בתמים : [עשר אמות בצפון] : פי' לענין קדש הקדשים לבדו ידבר מן הסוכה ולפנים וכמבואר פרשת תרומה בענינו ונרש"י שם : [כסדר עליון] : פי' שמסתפק במועט : [כסדר עליון וגו'] : פי' לפי שנתירא לו ועיין בילקוט ונשאל רבם : אגמתי

אומר לה מחסי ומצודתי . מחסי אננתי . מצודתי קסמרי ידי . אלהי אבטח בו . ולא אמרת לי (שמות כה) ועשו לי מקדש ושכנתי . אם עשית כן אלהי אבטח בו . שבשמו אני צד את הרשעים ומורידן לג הנם . משיבה רוח הקדש ואומרת לו כי הוא יצילך כפח . מצודתא דציידא . כדבר היות שמביא הווה לעולם . באברתו יסך לך . אמר רשב"ל זיין אני עושה לכל מי שסוחר באמתתה של תורה . צנה וסוחרה אמתו . אמר רשב"ל כלי זיין היא אמתה של תורה לבעליה . חזין שנתן הקב"ה לישראל בסיני היה שם מפורש כתוב עליו . לא תירא מפחד לילה . אמר ר' ברכיה יש מי שהוא פורח כעוף הזה וקושט כחץ . ומי יצילך מסנו שלוח הקן . כי הוא יצילך מפח יקוש בענין שנאמר (עמוס ג) היעלה פח מן האדמה התפול צפור אל פח . וכתוב (דברים כג) כי יקרא קן צפור לפניך שלח תשלח :

מדבר באפל יהלוך . רבנן אמרי שר הוא רבי יהודה ברבי יוסי אמר רהוה קץ לה לשון שודד . רבי הונא בשם רבי יוסי אמר קטב מרירי עשוי כמין קליפין קליפין שעירות שעירות עינים עינים ובעין אחת הוא רואה ועינו לתוך לבו ואינו שולט לא בצל ולא בחמה אלא בין חמה לצל ומהגלגל ככדור ושולט מארבע שעות ועד תשע ושולט מי' בתמוז עד תשעה באב וכל מי שרואה אותו נופל על פניו . הוקיה ראה אותו ונפל על פניו . אמר רבי פנחס בר חמא מעשה היה באחד שראה אותו ונפל על פניו ונכפה . רבי שילא בר רבי יצחק מפקיד לספריא דיהון כפנין לסליא מארבע שעות ועד תשע . רבי יוחנן היה מפקיד לספריא דלא ליהוון מחין דמליא מן שבעה עשר בתמוז ועד תשעה באב . הוי מקטב ישוד צהרים :

יפול מצדך אלף . רבי יצחק אמר היר שהיא שולטת על מצוה אחת וואת תפילין של זרוע סמרו לה אלף מלאכים . אבל הימין שהיא שולטת על מצות הרבה רבבה מיטין ריבוא של מלאכים נמסרו לה . אמר רבי חנינא בר אבהו אינו אומר . נמכרו אלא יסול שאם באים אלף מויקין לפני היר שמאל הן נופלים לפני ואם ריבוא לפני הימין הן נופלין לפני שהיא שולטת במצות הרבה . בנוהג שבעולם אם נמסר לאדם אלף איש עליו לזון אותם שהן מסורים לטובתו ולשמרו אבל הקב"ה מסר לאדם הזה אלף מלאכים ששטאלו ורבוא לימינו לשמרו ואינו מפרנסן ואף על פי כן אליך לא יגש . רק בעיניך תביט . כי אתה ה' מחסי . אמר רבי חנינא נפשי מן תכלהא ועיינא מן קדחתא . נתת תורה בהתחוננים ועליון שמת מעונך . לא תאונה אליך רעה . אמר רבי יוחנן עד שלא היה המשכן היו המזיקין מתגרין לבריות משהוקם המשכן ונגע לא יקרב באהלך זה המשכן דבר אחר אמר ריש לקיש ממי נלמוד מספר תהלים . נלמוד מסקומו (נמנר) יברכך ה' וישמרך . ישמרך מכל דבר רע אימתי ביום שהוקם המשכן . (ריש לקיש אמר זה ספר תהלים . יברכך ה' מן המזיקים אימתי (סס ו) ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן) :

כי מלאכיו יצוה לך . רבי יהודה אומר מי גדול הפוטר או הנפטר הוי אומר הפוטר גדול מן הנפטר . אם כן גדול היה יעקב אבינו (סתפרש) מן המלאך . מה המלאך אומר לו (כראשית לב) שלחני כי עלה השתר הרי יעקב פוטר למלאך . רבי יוסי אומר מי גדול הנשוא או הנישוא הוי אומר הנישוא גדול הוא דכתיב על כפים ישאונך . רבי יהודה אומר בשעה שהיה יעקב מהרהר ואומר שנים עשר שבטים אני מעמיד מה עשה נפל שנים עשר אבנים ונתן תחת מראשותיו ואמר אם נעשו כולן אחת יודע אני שאני מעמיד שנים עשר שבטים ולבו היה מתכוין לבוראו שנאמר (סס כה) ויקח מאבני המקום וישם . שנעשו אבן אחת . רבי נחמיה אמר שלשה אבנים היו ואמר אם מיחד השם שמו עלי כשם שיחד שמו על אבותי יעשו כולן אחת . עמד ומצאן כולן אחת שנאמר (סס) ויקח את האבן מלמד שנעשו כולן אחת . ורבנן אמרי אבנים שנים והשכים יעקב ומצאן אחת והיה בפתח גדול ואמר ביהו של הקב"ה בכקום הזה ולא ידעתי שכינתו שנאמר (סס) ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלהים . וזה שער השמים . מכאן אמרו כי כל מי שהוא מתפלל בירושלים כאילו מתפלל לפני כסא הכבוד ששער השמים הוא שם ופתח פתוח לשמוע תפלה שנאמר וזה שער השמים . חזר יעקב ללקט את האבנים ומצאן אחת לקח יעקב את האבן ושם אותה מצבה בתוך המקום ויירד

פירוש מהר"י הבהן

[אגנטי] . פי' מגין שלי וקסמרה ענינו חומה וחוק ועיין בילקוט בערוך בערך גווסטר וערך קסטר : [מלודתא דליידא] פי' רשת סלילים שזודין בו עופות : [כווה] . פי' שכיר : [וקוסת] . פי' לשון קשת : [עד הוא] . פי' קטב הכתיב כאן הוא שר שזכו פירוש יסוד דקרא לרבנן לשון שד : [לשון שודד] . פי' לפי סגראס שבה לאסלוגי ארננן ואמר הוא לשון שודד שעינו כריסה . וזכו דכוא קן לוי פירוש שקולן וכורח אח כהכרים ועיין בנשא רבס פי' י"ב ואיכא רבס בפסוק ומרוב עבודה . ונודתי קטב שד הוא אלא שלר' יקודס פירושו של יסוד חינו כן : [וכעין אחת] . עיין באיכא רבס : [יסוד להכיר] . פי' שמשדד ומכלל כדנב : [כפוער] . פי' כמשלם : [אין אחת] . פי' שיהי לו לומר וישימם אלא ודאי רבנן שימם אחת שנעשו וכו' :

ויד: לו: שמן מן השמים ויצק עליה שנאמר ויצק שמן על ראשה. מה עשה הקב"ה נמל רגל ימינו וסבע אותה עד עומק תהומות ועשה אותה סניף לארץ באדם שהוא נותן סניף לכיפה: לפיכך נקראת אבן שתיה ששם טבור הארץ ומשם נפתחה כל הארץ ועליה היכל ה' שנאמר (ס"ט) והאבן הזאת אשר שפתי מצבה יהיה בית אלהים. נפל יעקב ארצה לפני אבן שתיה והיה מהפלל לפני השם ואומר רבונו של עולם אם תשיבני במקום הזה בשלום או אזבחה לפניך זבחי תודה ועולה שנאמר (ס"ט) וידר יעקב נדר לאמר: ונדר ושלם ומשם גשם רגליו ושם הגיה את הבאר שהיתה הבאר מהלכת לפניו ובהריפת עין בא לחזן שנאמר (ס"ט) ויצא יעקב סבאר שבע וילך חרנה. ועליו הכתוב אומר (משלי ז') בלכתך לא יצר צעדך ואם תרוץ לא תכשל. א"ר חנינא בשם רבי אבהו בשם רבי יוחנן המלאכים טענו אותו שנאמר על כפים ישאונך. ולא צרו צעדיו של יעקב ולא נכשל כחו וכגבור גלל את האבן מעל פי הבאר. והיתה הבאר עולה ושופעת מים חוצה לה וראו הרועים ותמהו: שכולם לא היו יכולין לגלול את האבן והוא לברו גלל אותה שנאמר (בראשית ס"ט) ויגש יעקב (לברו) ויגל את האבן:

על שחל ופתן תדרוך. כל י"ב חדש שהיה נח בתיבה היה מהלכו על הנחשים ולא היו מויקין אותו שנאמר על שחל ופתן תדרוך. כי בי חשק אמר רבי יהושע בן לוי בשם רבי פנחס בן יאיר ספני מה מהפללין ישראל בעולם הזה ואינן נענין על ידי שאינן יודעין בשם הספורש אבל לעתיד לבוא הקב"ה מודיען כמו שנאמר (ישעיה נ"ג) לכן ידע עמי שמי באותה שעה הם מתפללין ונענין שנאמר יקראני ואענהו. א"ר יצחק בשם ר' אחא אם מבקשים הם אותי בשעה שכיניע להם הצדה מיד אני עונה אותם שנא' יקראני ואענהו. אמר אסף לישראל כל מי שהוא מציל אותך תכבדהו בתפלה והוא מציל אותך וכוציאך מן הצרה והוא נותן לך כבוד (יציאה ויוציאך מן הצרה) הוי אחלצהו ואכבדהו. אורך ימים אשכיעהו זה אחד מן המקראות הקשין שישועתן של ישראל הוא ישועתו של הקב"ה:

מומור צב

מומור שיר ליום השבת. אמר ר' יצחק (שמות טו) ראו כי ה' נתן לכם השבת. מהו ראו אמר רבי יוסי מרגניתא דיהיבת לכון. אמר רבי יצחק כל עיסקא דשבתא כפול. עומר כפול (ס"ט) שני העומר לאחר. קרבנו כפול (נמנר כח) וביום השבת שני כבשים. עונשה כפול (שמות לא) מחלליה מות יומת. שכרה כפול (ישעיה נח) וקראת לשבת עונג ולקדוש ה' סבוכר. אוהרותיה כפולות זכור ושכור. מומורו כפול מומור שיר ליום השבת. וז"ה (קבלת א') הבל הבלים אמר קהלת הבל הבלים. שבעה הבלים אמר קהלת. הבל אחד. הבלים שנים. הבל הבלים ששה. הבל הבל הרי שבעה. למה כנגד שבעת ימי בראשית. אמר שלמה מה נברא ביום ראשון שמים וארץ ומה סופן (ישעיה לא) שמים בעשן נמלחו והארץ כבנדר תבלה. אמר הבל: ומה נברא ביום שני רקיע ומה סופו (ס"ט לד) ונגולו כספר השמים. אמר הבל. ומה נברא בשלישי יקו המים ומה סופן (ס"ט יא) והתרים ה' את לשון ים מצרים. אמר הבל. ומה נברא ברביעי מאורות שנאמר (בראשית א') ויתן אותם אלהים ברקיע השמים. ומה סופן (ישעיה כד) וחפרה הלבנה. אמר הבל. ומה נברא בחמישי (בראשית א') ושרצו המים. ומה סופן (לפניו א') אסוף אסף כל מעל פני האדמה. אמר הבל. ומה נברא בששי אדם ומה סופן (בראשית ז') כי עפר אתה ואל עפר תשוב. אמר הבל. ומה נברא בשביעי. שבת חזור ומסתכל לכאן ולכאן למצוא וליתן פגם בו ולא מצא אלא כולה קדושה ומנוחה. א"ר יצחק אחרי כן הסתכל וראה שאדם חושא בו ומתחייב בנפשו ואמר גם זה הבל. לכך אמר הבל הבל. הרי שבעה. לפי שברא יום שביעי שלא לעשות בו מלאכה לא נאמר בו ויהי ערב ויהי בקר. משל למה הדבר דומה למלך אחד שהיה לו כלי חמדה ולא רצה להנחילו אלא לבנו. כך יום שבת מנוחה וקדושה ולא רצה להנחילו אלא לישראל. חרע לך שכן הוא כשיצאו ישראל מצרים עד שלא נתן להם את התורה נתן להם את השבת ושתי שבתות שבתו עד שלא נתן להם את התורה שנא' (נחמיה ט) ואת שבת קדשך הודעת להם ביד משה עבדך. והקב"ה בירך וקידש את השבת וישראל חייבין לקדשו. חרע לך שכן הוא. שכל פירוש מהר"י הכהן

[ידע עמי שמי]. פי' שזה רמזו כלן בספוק אשגכנו וגו' כלן לעתיד אשגכנו במה כי ידע שמי: [תכבדו בתפלה]. פי' כל מי שגמל אדם שמלך כרו אהם מכבדו ומשכחו וכו' וכו' כלומר והוא מכבד אותך: [ישועתו של הקב"ה] פי' מסיבא דקרא ואחראו כיבועתו: [מומור שיר]. פי' ל' מומור ול' שיר: [שבת]. פי' שכיחה ומנוחה: [ויחי ערב]. פי' שסיים משמע שגם הוא כוונת נחמה לכל העולם ככל שאר הימים וכדמפרש וכו'. ולדעס זו לא הוה כליל שבת ג"כ אור נקר כדלקמן ודלא כדעת חז"ל חמת. דזה לא הוה מולס במה שאין עושין בו מלאכה: [כיד משע עבדך] פי' ואח לרכות עור אחר ואחר זה כתיב וחקים ומורכ לויס לכס כיד משע עבדך

ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר בששת ימי המעשה היה נותן להם את הסן. ובשבת לא היה יורד לא ספני שלא היה כח ליתן אלא ספני ששבת לפניו. כיון שראו העם כן שבתו גם הם שנא' (שמות טז) וישבתו העם. אמר הקב"ה השבת הזה נתתי לישראל אות ביני לבינם. בששת ימי המעשה פעלתי את העולם ובשבת נחתי לפיכך נאמר (שם לא) ביני ובין בני ישראל. שבעה רקיעים בראתי ומכולם לא בחרתי למכון שבתתי אלא ערבות שנאמר (תהלים סח) סולו לרוכב בערבות. שבע ארצות בראתי ומכולם לא בחרתי אלא ארץ ישראל שנאמר (דברים יא) תמיד עיני ה' אלהיך בה. שבעה ימים בראתי ומכולם לא בחרתי אלא יום כנרת והנחלתיו לשבט נפתלי שנאמר (שם לג) נפתלי שבע רצון (מהו) ומלא ברכת ה' ים ודרום ירשה. שבעה עולמות בראתי ומכולם לא בחרתי אלא שביעי. ששה לצאת ולבא ואחת שכולו שבת ומנוחה לחיי העולם. שבעה ימים בראתי ומכולם לא בחרתי אלא יום שביעי שנאמר (נחמיה ג) ויברך אלהים את יום השביעי. שבע שנים בראתי ומכולם לא בחרתי אלא שנת השמיטה שנאמר (דברים טו) מקץ שבע שנים תעשה שמיטה. וכל מי ששומר את השבת הקב"ה מוחל לו על כל עונותיו שנאמר (ישעיה נז) כל שומר שבת מחללו כחול לו.

מומור שיר ליום השבת (תהלים סט) ה' יתן אומר הסבשרות צבא רב. בלשון מרובה היה הדבור יוצא ונהלק לשבעה קולות והשבעה קולות לע' לשון. ריב"ל אמר כאדם שהוא מכה על הסדן וניצוצות יוצאות לכאן ולכאן. רבי יוסי בר חנינא אמר כאדם שהוא מכה בפטיש על האבן וניצוצות ניתזות לכאן ולכאן כך הסבשרות צבא רב. (שמות כ) זכור את יום השבת. והן מכבדין אותו במאכל ומשתה ובכסות נקיה שנאמר (ישעיה נח) וקראת לשבת עונג. ולא עוד אלא כשהוא נכנס אנו מקבלין אותו בשירין ובזימרים שנאמר מומור שיר ליום השבת. בשש שעות בערב שבת נכנס אדם בגן עדן והיו מלאכי השרת מקלסין לפניו ומכניסים אותו. א"ר לוי כשעבר אדם על צווי של מקום ישב לו בדין למסק לו. כיצד את מוצא בערב שבת נברא אדם הראשון. שעה ראשונה עלה במחשבה. שניה נמלך עם מלאכי השרת. שלישית כנס עפרו. ברביעית נבלו. חמישית עשאו גולם. ששית רקמו. שביעית נפח בו נשמה. שמינית העמידו על רגליו. תשיעית צוהו. עשירית חמא. אחת עשרה נידון. שתיים עשרה נתגרש. בא ליתן לו איפופסין נכנס השבת פינהו משם והיו מלאכי השרת קוראין לו (תהלים מט) אדם ביקר בל ילין גמל כבהמות גרמו. גרמו שניהם. בא יום שבת נעשה לו סניגור ואמר לפני הקב"ה רבון העולמים בששת ימי המעשה לא נענש אדם בעולם ובי אתה כתחיל זו היא קדושתו וזו היא מנוחתו ובשכיל השבת ניצל מדינה של גהינם כיון שראה אדם כחה של שבת בא אדם לומר היסנן לשבת מומור שיר ליום השבת. אמר לו השבת לי אתה אומר היסנן אני ואתה נאמר היסנן להקב"ה שנא' טוב להודות לוי.

דבר אחר אמר רבי לוי מומור שיר ליום השבת שלא שמש בו אפלה. את מוצא בכל יום ויום כתיב (נחמיה ח) ויהי ערב ויהי בקר. ובשבת לא כתיב בו ערב. אמר רבי לוי בר גורא שלשים ושש שעות היה יום ערב שבת ולילו שהיה בקר ושבת עצמה כיון שראה אדם סת"ש עם דמדומי חמה ומתחיל החשך לבוא התחיל אדם מופח על פניו ואומר אוי לי שטא זה שאמר הקב"ה (שם ג) הוא ישופך ראש הוא מביאו עכשיו. שנא' (תהלים קלט) ואומר אך חשך ישופני. והיה יושב ומהרהר בלבו שכא יבא הנחש שהטעה אותי בערב שבת וישופני עקב. נשתלח לו עמוד אש להאיר לו ולשמרו מכל דבר רע. ראה לעמוד האש ושכח בלבו. ואמר עכשיו אני יודע שהמקום עמי ובירך בורא כאורי האש וכשהרהיק ידו מן האש אמר עכשיו אני יודע שנברל יום הקדש מן החול שאין לבער אש בשבת. ואמר ברוך המבדיל בין קדש לחול. ויש אוסרים שזימן לו הקב"ה שתי אבנים אחת של אופל ואחת של צלמות שנאמר (איוב כח) קץ שם לחשך אבן אופל וצלמות ונטל אדם הראשון את שתי האבנים והקישן זו לזו ויצא מהן אש

פירוש מהר"י הכהן

[אות כיני לבינם] סי' לאות שחמיר חנו מתכבד אס כשניטי וכמוכרה אס כן פולס שניטי שכולו שנה ומנוחה כדמנאר כסמך : [מחול לו] סי' משני כמחמין בעוב"ב פולס כשניטי למנוחה ועונג הוא מוחל לו ומנהילו לחוה : [בלשון מרובס] סי' כתיב יתן אומר דכוי לשון יהוד ומשמע שכל דבור ודבור לבד קאמר מדלל כתיב אמירות לכלול כל עשרת הדברות ואח"כ כתיב המצוות שהוא לשון רבים מדלל קאמר כמנשר כמו שחמר אומר לשון יהוד חלל הים הדבור נחלק וכו' וכו' לשון רבים כל המצוות ומטות נפל בנוסחה שהיה כהוב מריבס לכן לא עמד בעל אות אחת על מובנו ע"ש בדבריו : [לספק לו] סי' ליתן לו די עכשו : [איפופוסין] סי' דינו ופונשו : [שניהם] סי' הוא וחיה לכן כתיב גרמו לשון רבים ולא נדמה לשון יהוד כמו נמשל : [סימנן לשבת] סי' שנה על חסד ואמונה כענין כסחוב כלן לכגיד כנקר הסדן ואמונתן : [לסודות לס'] סי' וגו' לכגיד כנקר חסדן ואמונתן : [בו חסילס] סי' שיר על שכולו יום : [ולילו] : [ענין בילקוט] : [ושבת ענמס] סי' כשדרס פלס

אש משתי האבנים והבדיל. ולפיכך אנו מבדילין על האור במוצאי שבת: א"ר הונא אף ביום"ב מבדילין ששבת האור באותו היום: ד"ר: **דבר** אחר ליום השבת ליום ששבתו המזיקין מן העולם ליום שישבו עמו בשלום שנאמר (ישעיה ג' לנ) וישב עמי בנה שלום. דבר אחר ליום ששבת מן המלחמות: גירש אדם ויצא מן עדן וישב לו בהר המוריה ששערי גן עדן סמוכין להר המוריה משם לקחו ולשם החזירו במקום שנלקח משם שנאמר (בראשית ג) ויקח ה' אלהים את האדם מאי זה מקום לקחו ממקום בהמ"ק וישב חוץ לגן עדן בהר המוריה שנאמר (ס) לעבוד את האדמה אשר לוקח משם. רבי יהודה אומר הקב"ה שמר את השבת בעליונים ואדם שמר אותו ראשון בתחתונים. והיה יום השבת משמרו מכל רע ומכל שרעפי לב שנאמר (תהלים נד) ברוב שרעפי בקרבי תנחומיך ישעשעו נפשי. רבי יהושע בן קרחא אומר מן האילן שנחבאו תחתיו לקחו עלים ותפרו שנאמר (בראשית ג) ויתפרו עלה תאנה. רבי אליעזר אומר מן העור שנפשו הנחש עשה הקב"ה כתנות כבוד לו וילעזרו שנאמר (ס) ויעשה ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם:

מזמור להודות לה'. אדם הראשון אמר כרי שילמדו כל הדורות שכל מי שמודה על פשעים ועוונות ניצל מדינה של גהינם שנאמר טוב להודות לה'. להניח בבקרה חסדך לכל באי עולם הבא שהן דומין לבקר. ואמנתך בלילות לכל באי העולם הזה שהן דומין ללילה יגידו ויאמרו אמנתו וחסדו שעשה עמי והצילני מדינה של גהינם. עלי עשור כל עדות נאמנות לישראל בעשרה. הכנור שהיה דוד מנגן בו היה בעשרה. עדות המת בעשרה. ברית מילה בעשרה. עדות ברבת השם בעשרה. עדות תליצה בעשרה שנא' (רות ד) ויקח בועז עשרה אנשים. אמר הקב"ה אני רוצה מישראל זמר בכנור אלא הנגן פיהם שנא' עלי הנגן בכנור. כי שמחתני ה' בפעלך. אמר רבי הוסיא ברבי ירמיה מעשה בתלמיד אחר של ה' שמעון בן יוחאי ראוי להודקי ואויל מעין ובא עשיר כי אתה לגבי ר"ש בן יוחאי והיו התלמידים רואין את הריות היו מצירין על עצמן. מה עשה רבי שמעון בן יוחאי נסב לתלמידיו ונפץ עמהן בבקעתא חדא. אמר בקעה בקעה התמלאי דיגרי זהב ונתמלאה. מיד אמר לתלמידיו ישול כל אחד ואחד חלקו כל מה שאתם רוצים. אבל תהיו יודעים שכל מי שהוא נוטל ממתן שכרו של עולם הבא הוא נוטל כיון ששמעו כך משכו יריהם התחילו אושרים כי שמחתני ה' בפעלך. כי שמחתני ה' בפעלך. אמר אדם שמחתני הקב"ה והבניסני בגן עדן והראני מקום שכינת הצדיקים בגן עדן והראני ארבע מלכיות מושלן ואובדן והראני בן ישי מושל לעתיד לבא ולקחתי כסותי שבעים שנה והוספתי על ימיו שנאמר (תהלים סא) ימים על ימי מלך חוסף שנותיו כסודור ודור ונתן לאל רגן ושבת **מה** גרלו מעשיך ה'. התחיל אומר ומהלל לשם הגדול ואומר מה גדלו מעשיך ה' אבל לעומק מחשבותיך תהום רבה. איש בער לא ידע. אדם שהוא בער מישראל חכמי ישראל ילמדוהו דברי תורה שנאמר (תהלים נד) בינו בוערים בעם. אבל אדם בקי בעבודים הוא כסיל שאינו יודע דברי תורה שנאמר (ס) וכסיל לא יבין את זאת. בפרוח רשעים בושן שאתה רואה רשעים שרבו כמו עשב והציצו כל עוברי כו"ם ולא אמר הללויה עד שהן עתידין להשמד שנאמר (ס) להשמדם עדי עד. וכן הוא אומר (סס קד) יתמו חסאים מן הארץ ורשעים עוד אינם

פירוש מהר"י הכהן

מלת ליום השבת שיהיה אף לילו כולו יום ולא שמש בו חלקו וחשך כלל: [והבדיל] סי' לומר כורא מחורי האש: [מן המלחמות] סי' השבת לשון ושבתו קדוש ואח"כ לשון ישיבה ואח"כ לשון שכינת ומנוחה. דהיינו ממלחמה ואין הפרש בין כולם אלא שירוש מלת השבת וזוהי הנכח לה קשית אות אמת ע"ש: [משם לקחו] סי' מתחלה כשנא להניחם בנ"ע: [וישב] סי' אחר שגרשו מג"ע: [אשר לוקח משם] סי' והיו שכינתו: [ממלחמה] סי' מגידו. ור' יהודה פליגי ואומר שכינת המלחמה הוא שלא כיה מקום להיות כמעשה בראשית קנאה ומלחמה דהיינו בין עלונוס ותחתונים עד שיתרעמו תחתונים על שבעליונים יש ביום זה שכינת ומנוחה ולא בתחתונים אלא אדם שמר אותו וכו' והיה גם בתחתונים שכינת ומנוחה. ועוד ענין. שכינת מלחמה שהיה יום השבת משמרו וכו' והיו ומכל פרעפי לב שלא יורכזו להריו ית' ויקרא חגר עליו בלשם היום מעטשו שהגין עליו השבת. כל אלה סברת רבי יסודה. והיו שלומד מקרא דברוכ סרעפי וגו' כ'ומר תנחומיך שמתחתי בהגין עלי את יום השבת מעונש שעשעת נפשי מלסרכות פרעפי וסרכורי בקרבי אהר מדומיך. רבי יסושפ בן קרחא אומר זהו שכינת המלחמה האומר במלת ליום השבת שכינת שקלקלו נפקו שפן האילן שנחבאו וכו' שקלקלו וחשבו כאילו אפשר להחבא משני ית' קלקול זה שבת ונתקן כמה שממנו לקחו עלים להחבאות ודריש תאנה לשון תואנה. שחשבו עליו ית' תואנה זו כמה שנחבאו תחתיו ודריש לקרא הכי ויתפרו עליו האילן אשר בו חשבו תואנה. רבי אליעזר אומר שענין שכינת מלחמה פרמיו במלת ליום השבת הוא מלחמת נחש ואדם ועזרו ששקטס כמה שממנו נהנה עשס להם כתונות וכו' כאילו כסלימו יחד וכו' לשון פלוגתא שבדברי השלמים האלה פלוגי אומר אומר: [כעשרה] סי' לקברו ולפסות'לו נרכו נריך לפחות עשרה וכן לבית וכן לענין ברכת המזון לכרך כשס נכרך אלהינו ולדון דין חלילה: [ס' כשעליך] סי' בעולם הבא: [כמו דור ודור] סי' וס' ע' שנה קלכ שנה דור ודור: [ארכין] סי' אדם הראשון נפן לאל וכו' על כך: [הללויה] סי' כמו וככן כלומר ואלו הוא אומר וכו':

אינם ברכי נפשי את ה' הללויה. כי הנה אויבך ה' אמרו ישראל לפני הקב"ה רבן כל העולמים נתנו אויבך עלינו עול קשה על צוארנו אבל אנו יודעים שהן עתידין לאבדון שנאמר (ס"ז) כי הנה אויבך יאבדו וכל עובדי כו"ם יתפדו כסוף לפני רוח. שנאמר (ס"ט) יתפדו כל פועלי און. ואתה מרום לעולם ה' אמר רבי ברכיה לעולם מן עיליתא. (ס"ט) ותרם כראם קרני. מה ראם זה קרנותיו גבוהות והוא מנגח לארבע רוחות העולם כך מנחם בן עמיאל בן יוסף מנגח לארבע רוחות העולם ועליו אמר משה (דברים לג) בבור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו בהם עמים יגנח והם רבבות אפרים והם אלפי מנשה עמו רבבות אפרים והם אלפי מנשה ועליו יתיצבו מלכים להורגו שנאמר (תהלים נ) יתיצבו מלכי ארץ. וישראל שבארץ בצרה גדולה אבל בצרתם הם כזית רענן שנאמר בלתי בשמן רענן ותבט עיני בשורי בקמים עלי וישראל רואין במפלתן שנאמר ותבט עיני בשורי :

צדיק כחמר יפרח. מה התמרה הזאת נאה במראה וכל פירותיה מתוקין וטובים כך בן דוד נאה במראהו וכל מעשיו מתוקין וטובים לפני הקב"ה. אמר ר' יצחק בר אבא מה התמרה הזאת צלה רחוק סמנה כך מתן שכרן של צדיקים רחוק מהן עד עולם הבא שנא' (דברים ז) והיה עקב תשמעון וכתוב (ס"ט) לשומרי מצותיו לאלף דור. ד"א מה התמרה הזאת אינה חסרה משלש אוכלין כך ישראל אינן חסרין משלשה צדיקים כאברהם יצחק ויעקב וחנניה מישאל ועזריה. ד"א מה התמרה הזו יש בה לולב להלל וקורות לסוכה ואפי' הסיב שלה לחיזוק ועצה להדליק כך ישראל אינן חסרין צדיקים ישרים בני תורה וגומלי חסדים ואפילו בורים שבהם שנאמר (ס"ט ז) כפלה הרמון רקתך. ד"א מה התמרה הזאת עושה תמרים רטובים מקולסין ועושה סילין כך תלמידי חכמים היו זהיר בנחלתן שלא תכזה שכל מי שאינו גוהר מהם לוקה שנאמר (בראשית יב) וינגע ה' את פרעה נגעים. (כך ישראל יש בהם בעלי תורה ובעלי משנה בעלי תלמוד בעלי אנדה). ד"א מה התמרה הזאת לבה מכון למעלה כך ישראל לבם מכון לאביהם שבשמים. דבר אחר מה התמרה הזו יש לה תאוה כך ישראל תאותן להקב"ה. אמרו רבותינו מעשה היה בתמרה אחת שהיתה בחמתן ומרכיבין אותה ולא היה עושה פירות אמר דקלי אחד תמרה זו היא רואה מיריחו והיא מתאוה לה הלכו והביאהו סמנה ביד עשתה פירות כך תאותן של ישראל להקב"ה. אי מה התמרה הזו אין עושין סמנה כלים כך ישראל תלמוד לומר כארז בלבנון. אמר רבי תנחומא שאלתי אותה את רבי הונא ואמר לי ראינוה בבבל וממנה כלים ושלחנות וכנורות. אי מה ארז אין עושה פירות כך ישראל תלמוד לומר תמר מה תמר זו עושה פירות כך ישראל. אי מה תמר זה אין גזעו מחליף אף ישראל כן תלמוד לומר ארז מה ארז גזעו מחליף כך ישראל. ומה הארז שבלבנון שרשיו סרובין לסמנה בארץ ואפילו כל הרוחות שבעולם באות וגושבות בו אין מזיזות אותו מסקומו כן ישראל שתולים בבית ה'. ועתיד הקב"ה לקבץ אותם מארבע כנפות הארץ וכנן שהוא נפוע מערונה לערונה כך ישראל. וכך עתיד הקב"ה ליטע אותם מארץ סמאה אל ארץ טהורה שנאמר שתולים בבית ה'. וכעשב הזה יפריחו ויצבחו בבית המקדש שנאמר בתצרות אלהינו יפריחו. עוד יגובן בשיבה. מה השיבה הזאת הדר וכבוד לזקנים כך הם הדר וכבוד. רשנים ורעננים יהיו. גבורי כח במעשיהם הטובים שנאמר רשנים ורעננים :

להגיד כי ישר ה' כל אלו למה להגיד שמו של הקב"ה שהוא צדיק וישר ואין עול שנאמר צורי ולא עולתה בו. דבר אחר מה התמר והארז גדולים מכל האילנות כך ישראל שנא' (חסתר ט) כי גדול מדרגתו וגו' (ס"ז כ) וילך דוד הלוח וגדול. אי מה התמר והארז אם נעקרו ממקומן אין נחלפים כך ישראל תלמוד לומר שתולים בבית ה'. אמר רבי חנן בר פזי עד שהן שתולים בבית ה' אלו התינוקות שהם בבית הספר. בחצרות אלהינו יפריחו. אלו השירות. רבי נחמיה ורבי פינחס אמרי (במדבר ג) מבן חדש ומעלה תפקדם וכי מבן חדש משמר אלא כיון שהוא עתיד לשמר כאילו שמר. אמר רבי שמואל בר רב יצחק בן לוי עד שהוא במעי ראימיה נכתב באסרטיא של מעלה שנאמר (ס"ח ז) ויששום שמואל את ישראל כל ימי חייו וכי כל ימי חייו שפט והלא לא שפט אלא שלש עשרה שנה תרא אמרה בן לוי עד שהוא במעי אימיה נכתב

פירוש מהר"י כהן

מן עיליתא] פי' לעולם ידו על העליונה בין שהוא דן את עולמו כמדת הדין בין שזן אותו כמדת הרחמים ועיין בלוקוט : [אוכלין] פי' קשרים וזוהי לומר קיטין של קשרי ענפים וזוהי ועיין בערוך ערך ככלה וערך חמר העשירי : [לחזוק] פי' עבות ממנו חבלים ולקשור ולחזק מהם ועיין כל זה בלוקוט : [סילין] פי' קוצים העוקצין : [כך ישראל] פי' עיין בלוקוט : [נחמך] פי' שם מקום : [דקלי] פי' שותל אילנות אומן אחד : [נחמך מיריחו] פי' שתמרה זו נחמך ויודעת תמרם אחת שחולה בעיר יריחו והיא מחלוקה להרכיב אותה ממנה : [כלים] פי' שנכבד יש חמדות שעושין גם מהם כלים ככל חלה : [כולן וגדול] פי' כדוד המלך כתיב כן : [כאסרטיא של מעלה] פי' כחך חגורה וכת המשמשים ומשפטים לשני ימי ימיו

נכתב באימריא של מעלה. עוד ינובון בשיבה זה אברהם שנא' (בראשית כה) ויוסף אברהם ויקח אשה ותלד לו את זמרון שהיו מזמרים בהן לעכ"ם. יקשן שהיו מקישין בתוף לעכ"ם הוי עוד ינובון בשיבה ה' יהושע בן קרחא אומר העלה ניבין בן מאה שנים והוליד בן למאה שנה. להניד כ"י ש' ה' אמרו למשה מי עשה שלא תכנס לארץ אשר להם אני גרמתי לעצמי אמרו לו ולא הקב"ה עשה לך. אמר להם חם ושלום אפילו אתם רואים שהקב"ה מצדיק את הרשע ומחייב את הצדיק (דברים לז) אל אמונה ואין עול. אמרו לו לאדם הראשון מי גרם לך מיתה אמר להם אני גרמתי לעצמי. א"ל ולא עשה לך הקב"ה דבר זה אמר להם חם ושלום לא אבל אני גרמתי לעצמי. משל למה הדבר דומה לתילה שהיה מוטל במטה הלך הרופא וראה אותו התחיל סצות ואומר לו דבר פלוני לא תאכיל אותו שהוא רע לו. ומסוכן למות. לימים אבל סמה שאמר לו הרופא שלא לאכול אותו שהוא מסוכן למות אמרו שמה הרופא עשה לך דבר זה אמר להם לאו אני הוא שעשיתי לעצמי שעברתי על סה שצוה לי. וכן (בראשית כ) מעץ הדעת טוב ורע לא תאכל שהוא רע לך ומסוכן למות ואני הוא שעשיתי (כוסע יד) כי ישרים דרכי ה' הוי להניד כי ישר ה'. אמר רבי יוחנן הוא קולע על יראיו ויראיו קולעים אותו אתם אומרים כי ישר ה' ואף אני אומר (לפניה ג) שארית ישראל לא יעשו עולת :

מומור צנ

ה' מלך גאות לבש. זה שאמר הכתוב (ירמיה י) מי לא ייראך מלך הגוים. אמר לו הקב"ה לירמיה ולאו מלכיהון דישראל אנא אמר לו לפי שאמרת לי (סס ח) גביא לגוים נתתיך אף אני קורא אותך מלך הגוים. לך יאתה לך מלכותא יאה. ה' מלך גאות לבש. אמר רבי חנינא יש לך שהוא נאה ללבושו ולבושו אין נאה לו אבל הקב"ה הוא נאה ללבושו ולבושו נאה לו שנאמר ה' מלך גאות לבש. שבעה לבושין לבש הקב"ה אחד הסלחמת הים שנאמר ה' מלך גאות לבש זה כנגד מלחמת הים שנאמר (זמות טו) אשירה לה' כי גאה גאה. אחד בסיני שנאמר (תהלים כט) ה' עז לעמו יתן כנגד עוז שנתן לעמו בסיני. ואחד כנגד בבל שנאמר (ישעיה נט) וילבש בגדי נקם תלבושת. וכן הוא אומר (ירמיה כ) כי נקמת ה' הוא נקמת היכלו. ואחר כנגד מדי שנאמר (ישעיה נט) וילבש צדקה כשריון וכן הוא אומר (אסתר ח) ומרדכי יצא מלפני המלך. ואחר כנגד יון שנאמר (ישעיה נו) ויעש כמעיל קנאה. כך היו בני חשמונאי לבושי בגדים של קנאה. ואחד כנגד ארום שנאמר (סס סג) מי זה בא מארום חמוץ בגדים. שביעי לימות המשיח שנאמר (ויאל ט) לבושיה בתלג חזור :

אף תכון תבל כל תמוט. אמר ר' אבהו משל למה הדבר דומה למלך שסלך תחלה עמד לגיון אחד אמר לו הימנן נתן לו הסלך פרוקפי שאינה זוה מסנו. כך כשסלך הקב"ה בעולמו אמרה הארץ הימנן תחלה אלו מים העליונים שנאמר מקולות מים רבים אמר להם הקב"ה אני נותן לכם פרוקפי שנאמר (תהלים קד) יסר ארץ על סכוניה בל תמוט עולם ועד. (אף תכון תבל כל תמוט). גבון כסאך מאז זה אחר משבעה דברים שעלה במחשבה קודם בריאתו של עולם ואלו הן כסא הכבוד שנא' גבון כסאך מאז. ושמו של מלך המשיח שנא' (סס עב) לפני שמש ינון שמו ולמה נקרא שמו ינון שהוא עתיד לינון ישיני עפר. והתורה שנאמר (משלי ט) ה' קנני ראשית דרכו. וישראל שנאמר (תהלים עז) זכור עדתך קנית קדם. בית המקדש שנאמר (ירמיה יו) כסא כבוד מרום כראשון. החשובה שנאמר (תהלים ל) במרם הרים יולדו תשב: אנוש עד דבא. (נשאו נהרות ה') גיהנם שנאמר (ישעיה ל) כי ערוך סאתמול תפתה. אמר ריש לקיש בשעה ששבו פלשתים את הארון התחילו מתנאין ואומרים לא לארון בלבד שבינו אלא לארנו של ארון הה"ד נשאו נהרות ה' ואין נהרות אלא פלשתים שנאמר (מ"א ה) מן הנהר ארץ פלשתים. אמר הקב"ה ישאו נהרות רכים אני מרכאן ביסורין קשים. רכים א"ר שמואל בר נחמני כנה הפנימית שלהן נושרת רבי שמעון בן לקיש אמר כנה החיצונה נושרת הוי נשאו נהרות ה'. דבר אחר נשאו נהרות ה' אמר רבי ברכיה בשם בן עזאי המים היו עולין

פירוש מדר"י הכהן

[ינובון בשיבה] סי' שטשה פיר' פירוח ותנובה בשיבה וכוליד כל אלס : [ניבין] סי' נמחים : [ואין עול] . סי' כי אין לנו עומדים על משגטיו משפטיו אמת : [קולס על יראיו] . סי' מלשון שקלסס הקב"ה לחוס והביאם אלל אדם כראשון וכו' מעשה עבות חרמותו עובד קליעה וענינו כלן שהוא מקשט ומקלס חוסם והם מקשטים ומקלסים אותו : [מלכותו יאה] . סי' שזכו נ"כ ה' מלך גאות לבש שהמלוכה הוא לבושו כלו' יאתה והלמה לו : [כנגד עוז] . סי' כנגד זה נאמר כלן לבש ה' עוז וגו' : [נקמת הויכלו] . סי' שזמוס אלו רואים כנגדי נקם לבש כנגד כלל כי ססוק זה על כלל נאמר : [מלשני ההיך] . סי' זה היה במלכות פרס ומדי : [כני חשמונאי] . סי' שכימי יון : [פרוק] . סי' סלגיון נתן לו שנה וכלל כללסיל כענין אדם מומור שיר ליום כשנס : [פרוקסון] . סי' כבוד וסידור : [לימון] . סי' ליוון לסקין : [כנה כפנימית] .

ממד

פִּירוּשׁ מֵהַר"י הַכֹּהֵן

דרייט

מאד יוכל כשם שמאריך רוחו עם הרשעים כך מאריך עם הצדיקים תלמוד לומר אל נקמות ה' :
מוזמור צד

אל נקמות ה' . על זה אמר ישעיה הנביא (ישעיה מה) כה אמר ה' יגיע מצרים וסחר כוש וסבאים אנשי מדה אליך יעבורו אך בך אל ואין עוד אפס אלהים . מהו אך בך . אמר לו היכן . אתה מסתתר יש בך כחזמסתתר הופיע גבורתך . אל נקמות ה' . רבי ורבי יונתן רבי אומר בשד ודם החיסה כובשת אותו אבל הקב"ה הוא כובש את החיסה . שנאמר (נחום ח) נוקם ה' ובעל חימה . ר' יונתן אומר ובשר ודם קנאה כובשת אבל הקב"ה כובש את הקנאה שנאמר אל קנא ונוקם . רבי מאיר אומר (דברים ח) וידעת עם לבבך . את ולבך יודעים מעשים שעשית עמי ושעשיתי עמך וייסורין שהבאתי עליך שלא לפי מעשיך הבאתי עליך ייסורין . ורבי שמעון אומר חביבין יסורין ששלש כחנות טובות שנתן הקב"ה לישראל והעולם סתאווין להן לא נתן אלא בזכות הייסורין . ואלו הם התורה והעולם הבא וארץ ישראל . תורה שנא' (משלי ח) לדעת חכמה ומוסר וכתיב אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו . ארץ ישראל דכתיב (דברים ח) וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו . למה (סס) כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה . רבי נתן ברבי יוסי אומר חביבין ייסורין שבשבילן הברית ברוחה לישראל שנאמר כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה . (העולם הבא שנאמר (משלי כג) כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר) . צא וראה אי זה מהן מביאה לחיי העוה"ב הוי אומר היסורין שהקב"ה מיחל שמו על מי שייסורין באין עליו שנאמר (דברים ח) כי ה' אלהיך מיסרך . ר' אליעזר בן יעקב אומר הרי הוא אומר (משלי ג) את אשר יאהב ה' יוכיח וכאב את בן ירצה אל תהי קורא וכאב אלא וכאב בשעה שמכאיבו וסי גרם להם לרצות לאביהם שבשמים הוי אומר הייסורין . רבי נתן אומר חביבין יסורין שכשם שהקרבות כרצין כך הייסורין כרצין . בסרבות הוא אומר (ויקרא ח) וגרצה לו לכפר עליו . ובייסורין הוא אומר (סס כו) אז ירצו את עונם . ולא עוד אלא שייסורין חביבין מן הקרבות שהקרבתן בממון והייסורין בגוף שנאמר (איוב כ) וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו לפיכך אשרי הגבר אשר תיסרנו יה . למה ומתורתך תלמדנו להשקיע לו מימי רע עד יכרה לרשע שחת . א"ר לוי זה יום הדין ויום המיתה ורבנן אמרי זה ראש השנה ויום הכפורים . כי לא ישוב ה' את עמו . ר' איבו ורב שמואל בר' נחמני אמרו בשעה שישראל עושין רצונו של מקום הוא עושה בשביל עמו ונחלתו . ובשעה שאין להם מעשים טובים עושה למען שמו הגדול . ורבנן אמרי לאנשי חוצה לארץ בשביל עצמו לאנשי הארץ בעבור נחלתו .

כי עד צדק ישוב משפט ואחריו כל ישרי לב . אמרו לשמואל הקטן מהו ואחריו כל ישרי לב מהן שכרן של צדיקים באחוריהן . ושל רשעים נתון לפניהם שנאמר (דברים ז) ומשלם לשונאיו . א"ר שמעון בן יוחאי בשעה שאדם עובר עבירה באין המלאכים ומקמדין אותו ואומרים רבונו של עולם (תכלים קמד) המ' שמך וחרד גע בהרים ויעשנו והקב"ה אומר להם קשה הוא האדם הזה בשעתו ואם יעשה תשובה אני מקבלו . מי יקום לי עם מרעים מי יחיצב לי עם פועלי און לולי ה' עזרתה לי . "אריב"ל כל מקום שנאמר לולי בזכות אברהם שנא' (בראשית לח) לולי אלהי אבי אברהם . נענה וברי בן לוי ואמר והא כתיב (סס מג) כי לולא התמהמהנו אף היא בזכות אבות שאם לא היה זכות אבות לא היינו עולים משם לעולם . א"ר לוי כל מקום שנאמר לולי בזכות התורה נאמר שנאמר (תכלים קיט) לולי תורתך שעשועי . ובזכות אמנה שנאמר (סס כז) לולא האמנתי לראות בטוב ה' . אמר רבי יוחנן כל מקום שנאמר לולי בזכות שמו שנאמר (סס קכד) לולי ה' שהיה לנו :

וישב ויבן

פירוש מהר"י הבהן : דכינו כראשונה שכול שם כרחמים כראשון : [נאמנו אחד וגו'] . בילקוט נחלק לבתי חיות לדיסלי אכטווה וכל ענין אחד ופירשו לכל כנקטת בלתי פיר טכרים כי דפלי כול כל ואכטווה כול נקטת וזה מקום שם לפני העיר אוה מישור טכרים כן ונקרא על דרך מערת המכסלה ואמר ר' חגי ברא ובמע כל הילדים חינוקות של בית רבן שגזית הכנסת כיו משגהים פדומין וגו' : [כיוסע] . פי' באר וגלה גבורתך וקנאתך למה אהב כונס ומספיד כהן זכו אך כך כלומר רק כך לבדך אהב מחזיק כח ואיל בלן כאלו כניכול אפס אלהים כהנה כונל ומתריש לרשעים וא"כ זכו ג"כ אל נקמות ה' : [ונוקם ה'] . פי' ראיתו של רבי כול דכני אהר קרא עם בית נוקם ה' אעפ"כ ובעל חמה . כהנא פועל כה וגובר עליה מלכון בעלתו ככס שאינו נוקם כחמה גמורה רק כונסה . וכן ראיתו ר' יונתן כהנא בעל כה וגובר על הקנאה זכו אל קנא כהנא ונוצר על כהנא עם בית נוקם ה' : [הנחתי עליך יסורין] . פי' כיפא דקרא כל וידעת כי כאשר ייסר : [אלסין מייסרך] . פי' פיתח כמו עליו שיכס חל עליו כהנא אלסין : [וכאב] . פי' אף באוהב שעה כול מרנכו ככן : [למפן שמו הגדול] . פי' דקרא הפי מדרש על כל פנים לא יסוס , או ככיל כס ה' , או ככיל עמו ונחלתו , דכינו כחלוקה של אס יש ככס מעשים טובים אולא .

וישב עליהם את אונם . אר"י בן חלפתא אותו היום שחרב בהמ"ק מוצ"ש היה ומוצאי שמטה היה ומשמרתו של יהויריב היתה בראשונה ובשניה ובוה ובוה היו הדוים עומדין על דוכנן ואומרים וישב עליהם את אונם ולא המפיקו לומר יצמיתם ה' אלהינו עד שבאו אויבים ותפשו:

מומור צה

לבו נרננה לה' . וז"ה (לפניה ג) רני בת ציון הרעו וגו' בת ירושלים על איזה דבר הסיר משפטין פנה אויבך . הכל שומחין במפלתן של רשעים . וכן הוא אומר (ישעיה יד) שבר ה' מטה רשעים וגו' מכה עמים בעברה מה כתיב (סס) נחה שקמה כל הארץ פצתו רנה . ואומר (יחזקאל לז) כשמות כל הארץ שממה אעשה לך . איסתי הארץ שמחה כשאעשה אותך שממה . וכן הוא אומר וישב עליהם את אונם מיד לכו נרננה לה' . וכן הוא אומר (משלי יח) באבוד רשעים רנה . נקדמה פניו בתורה בזמרות גדול כח התורה וכן יונה אומר (יונה ג) ואני בקול תודה אזכרה לך :

כי אל גדול ה' ומלך גדול על כל אלהים . וכי יש אלהים אחרים והרי הוא אומר (דברים לג) ראו עתה כי אני אני הוא . אלא אוי להן לרשעים שיורדין לגיהנם הם ואלהיהם וכן הוא אומר כי כל אלהי העמים אלילים שמביאים אללה לעולם . אשר בידו מחקרי ארץ אשר לו הים . סלך בשר ודם אם אומרים לו הים שלך אינו יכול לומר כמה כדות יש בו . אבל הקב"ה נאה לו לומר אשר לו הים למה כי זהו עשהו והוא יודע כמה כדות יש בו . וכן הוא אומר (ישעיה מ) מי מרד בשעלז מים הוי אשר לו הים . ומהו מבקש מכם השתחויות שנאמר בואו נשתחוה ונכרעה כי הוא ה' אלהינו ואנחנו עמו וצאן מרעיתו . איסתי אנו עמו כשאנו צאן מרעיתו שנא' (יחזקאל לד) ואתנה צאני צאן כרעיתי אבל כשאנו אריות הוא שונא אותנו שנאמר (ירמיה יב) היתה לי גחלתי בארץ ביער :

היום אם בקולו תשמעו . אמר רבי לוי אם היו ישראל משמרים אפי' שבת א' בתקנה מיד היו נגאלין שנאמר היום אם בקולו תשמעו . וכתוב (דברים ה) שמור את יום השבת לקדשו . אל תקשו לבבכם כמריבה את מוצא עשר נסיונות ניסו ישראל להקב"ה שנאמר (נחמדנר יד) וינסו אותי זה עשר פעמים שנים בים וימרו על ים הרי על הים . בים סוף הרי בתוך הים . ושנים בשלו ואחד במן ואחד בעגל ואחד בפארן ואחד במרגלים והוא קשה מכולן . ועשר נסיונות נתנסה אברהם אבינו ואלו הן אחד באור כשרים . ולך לך סאדצך ויציאתו מחרן והי רעב ושנים בשורה בפרעה ובאבימלך ושל מילה ושל בין הבתרים ושל יצחק ושל ישמעאל . עשר נסיונות נסו אבותינו להקב"ה במדבר שנאמר (דברים ח) במדבר בערבה וגו' ואינן אלא שבע . והיכן עוד שלש בתבערה ובמסה ובקברות התאוו ולמה לא סמך אלו לאלו שאלו קשים משבעה ראשונים :

מומור צט

וי בציון גדול אמר רבי יוחנן כמה שעשה בציון על ביתו לא חס כשיבא ליפרע מן המטריבים על אחת כמה וכמה . אמר ר"ח וי' בציון גדול כשיחזיר שכינתו בציון אותה שעה גדול הוא . אמר רבי יוחנן וקרא מסייעא ליה לרבי חנינא (ישעיה מט) כי נחם יי ציון אותה שעה נראה בכבודו . ועזו סדך משפט אהב . אמר רבי אבין אף על פי שהעז שלו משפט אהב ותופש מיד בדין . אתה כוננת מישרים אמר רבי אלכסנדר אתה כוננת ישרות של עולם יש לו לאדם דין עם חבירו הוא נכנס עמו לדין והן מקבלין עליהם מה שהדין אומר וצאין ועושין שלום הוי אתה כוננת מישרים . אדם יוצא לדרך וראה חמורו של שונאו שהוא תחת משאו הולך ונותן לו יד והן נכנסין לפונדק ומסייעו והוא אומר כך פלוני הוא לי והייתי סבור שהוא שונאי מיד משונאין נעשו אוהבין וסי גרם להם על ידי ששמרו את התורה שכתוב בה (פסות כג) כי תראה חמור שונאך הוי (משלי ג) דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום . משפט וצדקה

פירוש מהר"י הבהן

וכן לדעת רבנן בחלוקת של חנני חנני לארץ ואנשי כהן : [כס' ואלכיהם] . פי' כוללי חן עוד חלבים רק שהרשעים עושים לכס' חלבים וכס' יורדים עמם : [לו כס'] . פי' בילקוט : [עשר פעמים] . פי' כרש"י ריש ס' דברים כדכור מול סוף וכרש"י שלח לך כדכור זכ עשר פעמים : [ושכר נכיונות] . פיין כפירוש המשנה סדך בעשרה מאמרות : [ויזילתו מחרן] . פי' עמס בני כי כ' פעמים ינא כדליתא בפוסט פ"ק דפסודס זכ . ופ"ק דכור עולם רכס אמר פירוש שאר שנדכר עמו נכרית בין כפסודס חזר וירד לחן ועש כס' ח' שנים , ובאמס על כפס' ככני חמר קרא ואחרם בן חמש ושמעם שנס . דלילו פעם ראשון של לך כן שפסם שנס כס' ופיין נלמח דוד : [אלה שנס] . פי' כרש"י וחשוב :

וצדקה ביעקב אתה עשית. (שמות כח) אלה המשפטים אשר תשים לפניך :
משה ואהרן בכהניו. רבי יודן בשם רבי יוסי ברבי יהודה ורבי ברכיה בשם רבי יהושע בן
 קרחא אמר כל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא נמנע משה מלשמש בכהונה
 גדולה שנאמר משה ואהרן בכהניו. אמר רבי ברכיה בשם רבי סימון פקרא מלא הוא (ד"ה א'
 כג) ובני עטרם משה ואהרן ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים ומשה איש האלהים. אמר רבי
 יהושע ברבי יוסי בחלוק לבן שימש משה בכהונה גדולה כל שבעת ימי המלוואים שנאמר משה
 ואהרן בכהניו :

מוזמור ק

מוזמור לתודה. אמר רבי יעקב אמר רבי אבהו בשם רבי אחא מוזמור לתודה יודן בי כל
 האומות ואני מקבלן שנאמר (ישעיה מה) כי לי תכרע כל ברך תשבע כל לשון (לפניך).
 אם לי תכרע כל ברך ותשבע כל לשון אני מקבלן. מוזמור לתודה זהו שאמר הכתוב (תשלי כח)
 מכסה פשעיו לא יצליח. מכסה פשעיו זה אדם הראשון שאמר להקב"ה (בראשית ג) האשה אשר
 נתת עמדי לא ביקש לעשות תשובה שנאמר (סס) ועתה פן יצליח ידו. אמר רבי אבהו בר
 כהנא היה הקב"ה אומר לו עשה תשובה והוא היה אומר פן ואין עתה אלא תשובה שנאמר
 (דברים י) ועתה ישראל מה יי' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה. ואין פן אלא לאו הו
 מכסה פשעיו לא יצליח. ומורה ועוזב ירוחם. זה קין שנאמר (בראשית ד) ויצא קין כלפני יי'.
 אמר רבי הונא בשם רבי חנינא בר יצחק יצא שמה בענין שנאמר (חסתר ה) ויצא הסן ביום
 ההוא שמה. פגע בו אדם הראשון אמר לו מה נעשה בדינך אמר לו עשיתי תשובה ונתפשרתי.
 אמר לו אדם הראשון וכך התשובה טובה אמר (תהלים לז) טוב להודות ליי. דבר אחר מכסה
 פשעיו זה שאול שנא' (ש"א טו) ומה קול הצאן הזה באזני. ויאמר שאול מעללי הביאום.
 ומורה ועוזב ירוחם זה הוד שנאמר (ש"כ כד) ויאמר הוד לאלהים הלא אנכי חסאתי חחי נא
 ידך בי. מיד אמר לו (ש"כ יב) גם יי' העביר חסאתך. דבר אחר מכסה פשעיו. אמר רבי סימון
 ורבי יהושע בן לוי בשם רבי חלפתא מלך בשר ודם בשעה שהוא מודה הוא נותן לו ספקו
 ובשעה שאינו מודה אינו נותן לו ספקו אבל הקב"ה אינו כן (אפילו) בשעה שאינו מודה נותן
 לו ספקו ומשהורה נוסל דימוס הו ומורה ועוזב ירוחם :

כתוב אחד אומר עבדו את יי' בשמחה וכתוב אחד אומר (תהלים ז) עבדו את יי' ביראה.
 אמר רבי איבו בשעה שאתה עומד ומתפלל יהא לבך שמח כי לאלהים עליון אתה
 עובד. דבר אחר עבדו את יי' בשמחה. יכול שלא ביראה תלמוד לומר ביראה. אמר רבי
 אחא בעולם הזה ביראה אבל לעתיד לבא (ישעיה לג) אחזה רעדה חנפים ויהיו הצדיקים גילים
 ברעדה שדברתי על העכו"ם. בואו שערי בתורה הודו לו ברכו שמו. אמר רבי פנחס בשם
 רבי לוי כל הקרבנות במלים וקרבת תודה אינו במל לעולם שנאמר (סס נו) אשלם תודות לך
 שתים אחד כנגד התפלה ואחד כנגד הקרבן. וכן הוא אומר (ירמיה לג) קול ששון וקול שמחה
 וגו' קול אומר הודו את יי' הרי תפלת ההודיה (סס) ומביאים תודה בית יי' הרי קרבן תודה. הודו
 לו ברכו שמו הרי תפלת ההודיה מה כתיב ביה כי טוב יי' לעולם חסדו :

מוזמור קא

לדוד מוזמור חסד ומשפט אשירה. ושה"ב (ישעיה כ) וינבה יי' צבאות במשפט. אם במשפט
 וינבה יי' צבאות במשפט אם בצדקה האל הקדוש נקדש בצדקה. א"ר הונא בשם ר'
 אחא אם בהסד אשירה. אם במשפט אשירה. לך יי' אומרה. אמר ר' יהודה בר שילא (איוג א')
 יי' נתן ויי' לקח בין לקח בין נתן יהי שם יי' מבורך בין כך ובין כך לך יי' אומרה. אמר ר'
 ברכיה בשם רבי לוי אתה מרום לעולם יי'. לעולם ידך מן עליהא. על הטובה ברוך הטוב
 והמטיב. ועל הרעה אומר ברוך דיין האמת. אמר רבי תנחומא ברבי יודן כתוב אחד אומר
 (תהלים נו) באלהים אהלל דבר. וכתוב אחד אומר (סס) ביי' אהלל דבר. אם בא עלי ברך
 אהלל

פירוש מהר"י הכהן

[מקרא מלא] : פיין בילקוט : [כל לשון] . ישעיה מ"ב כ"ג ועיין כנשי" סס ברישא דקרא : [ספקו] . פי' עונשו וזילקוט איתא
 פרקול"ס ופירושו סדון כלומר משיב לו גמולו כראשו וככל אחד . ובעל אות חמס כגיס ספקולא אשר ג"כ פירושו קן פיין
 כפרון נערך דמס כששי : [דימוס] . פי' פסוק וכללס ועיין נערך דמס כנ"ל : [לעולם חסדו] . פי' שקיימין לעולם :
 [נלדקס] . פי' בין שכול יס' עושה משפט בין שכול עושה נדקס פמיד מתקדש ומשתבח כו כך חסד ומשפט תמיד אשירס
 ואמן לו שנת בין שיפסס לו חסד בין שיפסס במשפט וכדמפרש רב כונא : [מן עליהא] . פי' על סעלינוס כדלפיל בספקו
 סס

אהלל דבר. אם בא עלי במדת רחמים אהלל דבר בין כך ובין כך אהלל דבר. רבנן אמרי (תהלים קיו) צרה ויגון אמצא ובשם יי' אקרא. כוס ישועות אשא ובשם יי' אקרא. בין כך ובין כך לך יי' (אזמרה) אקרא :

אשכילה בדרך תמים ר' יהודה ורבי נחמיה. ר' יהודה אומר אמר הקב"ה למשה מנה לי כהן אמר לפניו מאי זה שבט משבט ראובן א"ל לאו לא אשית לנגד עיני מי שעשה דבר בליעל. שנא' (נחשית לז) וישכב את בלחה פילגש אביו. אמר לו משבט שמעון. אמר לו עשה שמים שנאתי. כמה שעשה בשמים לכך לא ידבק בי. אמר לו אמנה לך משבט דן. אמר לו דבר עקש יסור ממני שהן עוברי עבודה זרה שנאמר (זכרי' י) ועבר בים צרה זה צלמו של מיכה. הוא שמשוה אומר לישראל (דברים כט) פן יש בכב איש או אשה או משפחה או שבט. ואומר (זופטים ג) ויעשו להם בני דן. את הפסל. אמר לו אמנה לך משבטו של יוסף אמר לו מלשני בכתר רעהו שדבר לשון הרע על אחיו שנאמר (נחשית ז) ויבא יוסף את דבהם רעה. אמר לו אמנה לך משבטו של יהודה אמר לו גבה עינים ורחב לבב. (סס לח) ויראה יהודה ויחשבה לזונה. אלא ממי אמנה. אמר לו תמנה לך משבטך. עיני בנאמני ארץ שנאמר (נחמדנר יג) בכל ביתי נאמן הוא. רבי נחמיה אמר ואית דאמר לה בשם ריש לקיש. אמר הקב"ה מי שמשרתני בעולם הזה הוא ישרתני לעולם הבא. לא ישב בקרב ביתי. אמר רבי יהושע בן לוי צריך אדם להיות ע"ז בתוך ביתו ואין צריך לו סר בביתו של חבירו : **דובר** שקרים לא יבון לבקרים אצמית. אמר רבי יוחנן לשני בקרים הביאו ישראל גרבת המשכן שנאמר (שמות לו) בבקר בבקר. בזכות זה לבקרים אצמית כל רשעי ארץ. (סס כה) ויקחו לי תרומה מהו לאמר אמר רבי הושעיה אמר הקב"ה צא אמר להם דברי כבושין מעלה אני עליכם כאילו הייתי צריך למען עולמי ואי זה דבר שימנען עולמי זה המשכן כיון שהביאו הנשיאים את העגלות ואת הבקר אמר לו הקב"ה קח מאתם אמר לו משה שמא נביא אחר חידש להם דבר זה אמר לו יהיו לעבודה המשכן. וככה היו קיימות רבי חנינא בשם בר קפרא ורבי יוחנן בשם רבי שמואל בר נחמני עד הנלגל שנאמר (יוסע יג) בגלגל שורים זבחו. אבא בר כהנא אמר עד נוב היו קיימות. רבי אבהו אמר עד נרעון. רבי חמא בר חנינא אומר עד שנבנה בית המקדש וקרנן שלמה. אמר רבי לוי מאי מעמא (דכ"ז ז) ויזבח שלמה את זבח הבקר זבח בקר לא נאמר אלא זבח הבקר אותן הבקר שהביאו הנשיאים למען את המשכן. רבי איבו בשם רבי מאיר אומר עד לעתיד לבוא הן מתוקנות להפרע מן הרשעים בהם שנאמר לבקרים אצמית כל רשעי ארץ :

מזמור קב

תפלה לעני כי יעטוף. זהו שאמר הכתוב (משלי טו) זבח רשעים תועבת ה' ותפלת ישרים רצונו. אין הקב"ה מבקש מן הרשעים לא זבח ולא עולה. ומהו מבקש תפלת ישרים שנאמר ותפלת ישרים רצונו כן הוא אומר (תהלים נט) כי לא תחפוץ זבח ואהנה. דבר אחר זבח רשעים תועבה מדבר בבלעם ובבלק שנאמר (נחמדנר כג) ויעל פר ואיל. ומהו מבקש תפלת הישרים שנאמר (תהלים ז) תפלה למשה איש האלהים. דבר אחר תפלה לעני כי יעטוף. אמר רבי פנחס בשם רבי ראובן איני יכול לעמוד על דעתו של דוד פעמים קורא את עצמו עני ופעמים הוא קורא עצמו דוד אלא בשעה שהוא רואה הצדיקים עומדין ממנו כגון אסא וחזקיה יאשיהו קורא עצמו דוד ובשעה שהיה רואה הרשעים עומדין ממנו כגון אחז אסון וכנשה קורא עצמו עני : **אמר** רבי שמואל בשם רבי נחמן כלפי כנשה אמרו תפלה לעני כי יעטוף שהוא עני כמעשים טובים. רבי אלכסנדר אומר כלפי התפלה אמרו. ר' ברכיה אומר דהוא אתי ומלקש לה כענין

פירוש מהר"י הכהן

מכ גדלו מעטין : [משנע ראונו]. פי' כל זכ דברי משכ בדרך שאלה : [נשטים]. פטים דריש לשון שטים : [נאמן הוא]. פי' וזכו אשכילה בדרך חמים שרין לכשכיל ולמנות את שכולך בדרך חמים וכדמקיים גס' אח"כ הולך בדרך חמים הוא ישרתני. ורבי נחמיה דריש כפי כולך בדרך חמים ככוס בעולם כוס הוא ישרתני גס' נעקיד לעולם הבא : [פלוך]. פי' לנוע והולך בתמימות : [של חגרו]. פי' וכל שכן וקל וחומר צדו של הקב"ה. ויולקוט כתוב של הקב"ה : [סכו לימר]. פי' כענין נדחת הנשיאים עגלות לז' וי"ב בקר כס' נשא : [וכדנר]. מקור על לבקרים חלוצים שביאר על מלאכת המשכן והנס כתיב שם ש' נשא ויאמר ה' אל משה לאמר קח מאתם וגו' וקמהמה מה שייך לאמר על קח מאתם : [לעבודת המשכן]. פי' ולא כיון מכונן א"כ לנאמס על כך כי דבר מכתבה ומושג מעלמו הוא. ומדעת עצמו עשאוהו כלי שום חמירה וכו' : [לבקרים]. פי' ודריש לבקרים על שם שורים : [קורא עלמו דוד]. פי' באמור מזמור לדוד : [ומלקש לה]. פי' רבי אלכסנדר אמר שלענין כפלה קרא לעלמו עני כלומר שפוש תפלתו בדרך כעני, וזא ר' ברכיה ומסרש ליה באיזה אופן ידמה בתפלתו לעני וקאמר דהוא אתי וס' שדרך כעני שמאמר ומעכב תפלתו מעני דוחקו לפרנסתו וזכו ומלקש פי' מאחר כפרש' על וכעטיף כאלן פ"ש, חסו שמקיים

בענין שנאמר (בראשית ל) והיה העשויים ואין יעשוף אלא תפלה שנאמר בהתעטף עלי נפשי. רבי מאיר ורבי יוסי חד מנהון אמר אימתי צריך אדם לתבוע צרכיו קודם שיהפיל שנאמר תפלה לעני אימתי כי יעשוף ואחריו אמר תחלה הוא מתפלל ואחר כך יתבע צרכיו שנאמר (תהלים קמז) אשפוך לפניו שיחי ואחר כך צדתי לפניו אניד. ואין שיחה אלא תפלה שנאמר (בראשית כד) ויצא יצחק לשוח בשדה לפניו ערב. אמר רבי זעירא בשם רב הונא הכל מודים שהוא תובע צרכיו בשומע תפלה שנא' שמעה תפילתי. אל תתן יי' מאויי. רשע. אל תתן אכסיומא שלי בתוכה שלא תעלה ותעשה פירות. ושוועתי אליך תבא. אל תסתך פניך מסני. הטה אלי אוזן אמר רבי יוחנן לכל השבט הזה של יהודה ניתנה. הסתנה שנאמר (דברים לג) שמע יי' קול יהודה דרבי חנינא אומר לביתו של דוד ניתנה רבי יהודה ברבי סימון אמר אין אדם אומר הטה אלא אם כן. אחרים מקטרגין אותו. רבי לוי אמר אניסמורין זה נתן משה ליהודה בשעת יציאתו מן העולם שנאמר (ס) וזאת ליהודה ויאמר:

כי כלו בעשן יסי. כהדין מצוצא דתננא. פנה אל תפלת הערער. רבי שמואל בר נחמני בשם רבי אבא אמר לא היה צריך לומר אלא פנה אל תפלת הערערים ולא בזה את תפלתם. או הערער ולא בזה את תפלתו. אלא תפלת הערער זה מנשה שערער מסעשים טובים. ולא בזה את תפלתם זה חזקיה ורוד: שנא' (מ"ב יט) ויחפלו חזקיהו. אמר רבי אחא בשם רבי אלכסנדר אשדרי אדם שיש לו על מי להתלות. דבר אחר פנה אל תפלת הערער אמר רבי יצחק כלפי דורות אמרו שאין להם לא נביא ולא כהן ולא בית המקדש שיבשר עליהם אלא עוד תפלה אחת שנשתייר להם שהם מתפללין בראש השנה ויום הכפורים ולא תבזה אותם מהם הוי ולא בזה את תפלתם. תכתב זאת לדור אחרון ועם נברא וכי עדיין אומה עתידה להבראות שהוא אומר ועם נברא. אמר רבי יוסי ברבי שמעון זה דורו של מרדכי שנברא בריה חדשה ורבנן אמרי אלו הדורות שהן כמתים במעשיהם וכאין ומתפללין לפניך בראש השנה וביום הכפורים ואתה בורא אותן בריה חדשה ומה להם לעשות ליקח הדם ולולב ולהלל אותך שנאמר ועם נברא יהלל יי':

מוסור קג

לדוד ברכי נפשי את יי'. ושי' (תהלים קלט) אודך על כי נוראות נפילתי ונפשי יודעת מאד. רבי אבדימי ברבי נחוניא אמר יש דבר רע לכבד ויפה לקנה. ויש דבר רע לקנה ויפה לכבד. עשרה דברים יש באדם. הקנה לקול. הושע למזון. הכבד לכעוס. הריאה לשחות. המרה לקנאה. הקיבה לשינה. המסס לשחון. השחול לשחוק. הכליות יועצות. הלב נוכח. לפיכך היה מקלם דוד ואמר אודך על כי נוראות נפילתי. לכך ברכי נפשי את יי'. דבר אחר ברכי נפשי. א"ר לוי בשם רבי הונא הצייר הזה צר איקונין הצייר סת וצורתו קיימת. אבל הקב"ה אינו כך. אלא יצר את האדם הזה האדם סת והוא חי וקיים לעולם ועד. דבר אחר הצייר הזה אינו צר צורתו בבית אחת אלא מתחיל מראשו או מרגלו. אבל הקב"ה אינו כן שנאמר (ירמיה י) יוצר הכל הוא סת שאין הצייר יכול לעשות כן. דבר אחר בשר ודם הוא אוכל וצורתו אינה אוכלת אבל הקב"ה אינו כן צורתו אוכלת והוא אינו אוכל שנא' (תהלים ט) אתה הוא יי' לבודך. ואחיה מתייה את כלם. ד"א הצייר הזה צר צורה אינו יכול לצור בו נפש ומעים.

פירוש מהר"י הכהן

שמעיה בענין שנאמר ויהי העשויים לכאן הפעל של אחי ומלקש שחננו כל ובעטוף הוא כלקטותא. ואז אולי למיין העני סוף שמאריך מהמא הכנס בתפלתו לברך על עניו וכו' האופן קרא גם דוד את עצמו עני לענין התפלה וכו' ג"כ נכון דאחי ומלקש לה. פי' מאחר לה כלומר מאריך זה זמן רב עד שסם זה בזה הכנס והוא ואלו ואלו יעשוף אלא תפלה וכו'. לכאן באר היטב שכנגד התפלה קרא עצמו עני: [עלי נפשי וגו']. פי' וביפא דקרא וחכא חלוק הפלתי (יונה ב): [כי יעשוף]. פי' כי יתעטף עליו נפשו על צדו מקודם: [שמעה תפילתי]. פי' ככרת שמעה יהיה הפלתי כלומר מה שלכתי: [אכסיומא]. פי' אכסיומא סוכתא ומוסר כנראה כערך ערך כס. השלישי והמורגמן ערך כס. השני וביאור הדבר כי הלי רשע דבר דוד נגד מלכות אדום כדאיתא בפ"ק דמגלה (דף ו) וזו גרממיה של אדום וכו' ומארג המדרש הוא הפסוק הזה שהתפלל דוד ואמר אל תתן חוכמתו בחוכמה של מלכותו וזו להגלותו ולהוכיחו בזה כפאליס כדי שלא תתגלה בכך וזהו שלא תעלה ותעשה פירות והוא הצירוף של ירמיה סלח כשרש"י במקומו ק"מ ע"ס. וקישור הענין לכאן לומר כי מלך גלות אומה זו קרא עצמו עני כי במזמור הזה ילכר הכנס פה כנראה מפשטי הכתובים שקדתי וגו' תרחם ליון וגו' ועיין בכל המזמור בזה וברש"י, ובעל אית אחת נשמות ונשתתק בדבר זה: [מקטרגין אופו]. פי' לכן אינה אלא לדוד שהיו לו מקטרגים חסדיב תמיד: [אכסיומא]. פי' חסדיוס זה שימעה הקב"ה תפלתו, ויחל נראה לי לפרש מלשון אכסיומא בלגיונא וכו' ועל שם זה נקט המאמר בלגיונא וזו לכן אכסיומא המשמיע קול בלגיונא כיון שהענין נשמיעת קול יהודה מדבר. והמליץ הדבר בכך לומר כי מנבע זו של תפלה להיוותה נשמיעת נשן משה מתנה ליהודה נשפת ויצאת משה מן העולם ככתוב וזאת הברכה וגו' שמע ה' וגו': [מנולא דהנאל]. פי' מנולא וכליון הפעל: [שנתערער]. פי' נחוקק: [ויחפלו חזקיהו]. פי' ורוד פשוט מבלי ראיה: [להתלות]. פי' כאלו השנים לסמוך על כי לא כזה נודא: [את כלם]. פי' שאתה נותן לכולם מחיה ומזון ואחיה הוא ה' לכך כלומר שאתה איך נריך מחיה:

ומעים אבל הקב"ה אינו כן צר את האדם הזה וצר בו נפש ובני מעים לכך דוד מקלס להקב"ה ברכי נפשי את יי'. א"ר יהושע בן לוי חמשה פעמים כתיב כאן ברכי נפשי כנגד חמשה חומשי תורה ואלו הן. ברכי נפשי את יי' וכל קרבי. ברכי נפשי את יי' ואל תשכחי כל גמוליו בכל מקומות מסשלתו. ברכי נפשי את יי'. ברכי נפשי את יי' אלהי גדלת מאד. יתמו חסאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את יי' הללויה :

רבי יוחנן אמר כנגד חמשה עולמות שהוא רואה. אחד שרואה במעי אמו. ברכי נפשי את יי' וכל קרבי. ואחר כשהוא נולד. ברכי נפשי את יי' ואל תשכחי כל גמוליו. ומהו כל גמוליו. אמר רבי אבהו שעשה לו דדין במקום בינה. מאי טעמא רב אמר שלא יסתכל בערוה רב מתנה אמר שלא יינק ממקום המנופת. ואחר כשהוא יוצא לאויר העולם והולך לכאן ולכאן שנא' בכל מקומות מסשלתו ברכי נפשי. ואחר כשהוא מסתלק מן העולם שרואה את השכינה. ברכי נפשי את יי' אלהי גדלת מאד. ואחר לעתיד לבא. יתמו חסאים מן הארץ לפיכך ברכי נפשי את יי' :

דבר אחר ברכי נפשי את יי'. למה מקלס דוד להקב"ה בנפש. אמר מה הנפש מסלאת את הגוף כך הקב"ה ממלא את עולמו. ומה הנפש סובלת את הגוף כך הקב"ה סובל את העולם. ומה הנפש יחידה בגוף כך הקב"ה יחיד בעולמו. ומה הנפש אינה אוכלת ואינה שותה כך הקב"ה אינו אוכל ואינו שותה. ומה הנפש מהורה כך הקב"ה מהור שהוא למעלה מעולמו. ומה הנפש רואה ואינה נראית כך הקב"ה רואה ואינו נראה. אמר דוד חבא הנפש שיש בה כל המדות הללו ותהלל להקב"ה שיש בו כל המדות הללו. ד"א ברכי נפשי את יי'. מה הנפש הזאת אין אדם יודע אי זהו מקומה ובאיזה מקום היא נתונה כך הקב"ה אין שום בריה יודעת אי זהו מקומו שאפילו חיות הקדש שהן טעונות בבסא הכבוד אינן יודעות אי זהו מקומו ובאיזה מקום הוא נתון. ומה הן אומרים (יחזקאל ג) ברוך כבוד יי' ממקומו. מעשה באדם אחד שאמר לרבן גמליאל באיזה מקום הוא נתון אמר לו איני יודע. אמר לו וזו היא תפלתכם ותביתכם שאחם מתפללין לפניו בכל יום ואין אתם יודעין אי זהו מקומו. א"ל שאלת דבר שהוא רחוק ממני מהלך חמש מאות שנה. הריני שואל מסך דבר אחד שהוא נתון אצלך ביום ובלילה ואמור לי באיזה מקום הוא נתון. א"ל מי הוא זה אמר לו זה הנפש שנתונה אצלך אמור לי באיזה מקום היא נתונה. אמר לו איני יודע. אמר ליה תיפת רוחיה דההוא גברא מה זאת שנתונה אצלך אין אתה יודע מקומה ואהה אומר לי דבר שהוא רחוק ממני מהלך חמש מאות שנה. אמר לו אם כן יפה הם עושין שמשתחוין למעשה ידיהן שהם מביטין בו בכל שעה. אמר לו מעשה ידיכם אתם רואים אותם והם אינם רואים אתכם. והקב"ה רואה למעשה ידיו ומעשה ידיו אינן רואין אותו שנא' (שמות לג) כי לא יראני האדם וחי. תרע לך שכן יחזקאל בשראה דמותו נשטטה נפשו ממנו הדא הוא דכתיב (יחזקאל ה) ואראה ואפול על פני :

ברכי נפשי את יי' ואל תשכחי כל גמוליו. אמר ר' אבא בר כהנא אם ישול אדם פונדא אחת ופיה למטה המעות נופלות. והאשה הזאת פיה למטה ומהלכת על שתי רגליה והולך שמור במעיה ואינו נופל כאדם שנתון [בספינה] בתוך הים. הבהמה הזאת שהיא מהלכת על ד' ולדה נתון במעיה שמור בתוכה ואשה הולכת על שתים ואעפ"כ הולך שמור הוי ואל תשכחי כל גמוליו. אמר רבי סימון האשה הזאת עשויה פוקין פוקין שאם היה נותר בה שעה אחת היתה מתה לכך אל תשכחי כל גמוליו. הסולח לכל עוניו. רבי ינאי היה לבוש תפלין בתר בישיה חלתא יומין דאמר מר תפלין צריכין גוף גמי כאלישע בעל כנפים ולמה נסרא בעל כנפים לפי שפעם אחת גזרה מלכות הרשעה שכל המניח תפלין יפצעו את מוחו והיה אלישע מניח תפלין ראהו קוזדור אחד ביד נטלן בידו ורץ מפניו רץ אחריו והגיעו אמר לו מה בידך אמר כנפי יונה ונעשה לו גם ונמצאו כנפי יונה. לפיכך קוראין אותו אלישע בעל כנפים. וביון שאדם עוסק בחוליו גופו נקי ואחר שלשה ימים היה מניח איתן. רבי יוחנן היה לבוש תפלין בכל יום ויום כרי שיאמר הסולח לכל עוניו. המשביע בטוב עדיך :

רבי יוחנן פתר קרייה בסיני בשעה שקבלו ישראל את התורה ירדו ששים רבוא של מלאכי השרת

פירוש מהר"י הכהן

[ממקומו]. סי' מזה עלמנו נשבע שחנים יודעים את מקומו כהרי אומרים בדרך כבודו ממקומו כל היכן שהוא : [חמש מאות שנה]. בילקוט יש ג"א וס"ק שנה והוא מרחק שבעה ריקעים כל אחד מהלך ת"ק ואף שם לא נזכר עדיין מרחק האוירים שנהיים : [פונדא]. סי' בל"א כיו נאחטל : [כל גמוליו]. עיין בחזקוני רכס : [כתר בישים]. אחר שעתיד מחוליו היה לנבטן ג' ימים בחמדות כי זמן כזה אחר חוליו גופו נקי : [קוזדור]. סי' שלש אחד מן הסליבים של מלך : [כעוב עדין]. סי' שהחזקין הס כעדי וספאר וישיבס סס' כעוב שיכיו עליו נמין ואף אם נפעמים לא יסיר לו כ"כ גוף נקי סלא סוא ית' ססולח לכל עונוכי לכן סיס לנבטן

מדרש מוטר קג תהלים עה 149

השרת ונתנו עפרות בראש כל אחד. רבי אבא בר כהנא בשם רבי יוחנן מאה ועשרים רבוא ירדו ואחד היה נותן עפרה בראשו ואחד חתרו זין. רבי יוחנן אמר הלבישן פורפיות שנא' (יחזקאל טו) ואלבישך רקסה. רבי הונא דצפורי אמר זונידאות חנן שנאמר (סס) ואתבשך בשש. רבי שמעון בן יוחאי אומר כלי זין נתן להם ושם המפורש כתוב עליו הוי המשיב במיב עדיך. רבי יודן פתר ליה באיוב (איוב לח) אזור נא כגבר חלצוך כאדם שיושב באשפה ומנער את עצמו. כך איוב ניער עצמו מן היסורין ונתחדש הוי המשיב במיב עדיך. עושה צדקות יי. ר' יצחק אמר הכל ברבוי. הצדקות ברבוי. עושה צדקות יי. וסליחה ברבוי (ישעיה נה) ואל אלהינו כי ירבה לסלות הפדות ברבוי (מקלים קל) והרבה עמו פדות. רבי שמואל בר נחמן אמר אף הישועה שנאמר (סס כח) האל לנו אל למשעות:

יודיע דרכיו למשה. אמר רבי ברכיה בשם רבי אבא בר כהנא אמר משה לפני הקב"ה רבונו של עולם (שמות לג) הודיעני נא את דרכיך. אמר לו הקב"ה משה דרכי אתה מבקש לידע חייך שאני מודיעך הוי יודיע דרכיו למשה ולבני ישראל עלילותיו לא בשם שנאמר (דברים כב) ושם לה עלילות דברים. אמר רבי שמואל בר נחמן כאריך רוחו עם הרשעים ונותן להם שכר מיעוט מעשים טובים שעשו בעולם הזה כדי לאבדם ומאריך רוחו עם הצדיקים וגובה מהם מיעוט מעשים רעים שעשו בעולם הזה ותור ונותן להם שלוח. רבי אבא בשם רבי תנחום אמר מאריך רוחו התחיל לגבות גובה. לא לנצח יריב ולא לעולם ישור. לא כבר עשיתי מריבה ונצחתי והפסדתי אותם. עם דור המבול עשיתי מריבה ועם המרומיים וכן עם אנשי דור הפלגה ונצחתי אותם והפסדתי אותם ובשעה שנצח אותי משה נשתכרתי בעולמי הוי כי לא לעולם אריב. כרחוק מורת ממערב הרחיק ממנו את פשעינו. א"ר ירמיה לא לימא איניש רחמנא ירחיקנא מן חמאה אלא ירחק חמאה מינן שנא' הרחיק ממנו את פשעינו:

כרחם אב על בנים. תני ר' חייא כרחמן שבאבות מי הוא זה אמר רבי יהודה בר' סימן זה אברהם שכן הוא אומר להקב"ה כשהיה מבקש על סדום (בראשית יח) האף תספה צדיק עם רשע. רבי ברכיה אמר כאבינו יעקב שכן כתיב (סס לג) והוא עבר לפניו אמר מוטב לי שיפגע בי ולא שיפגע בבני הוי כרחם אב על בנים. כי הוא ידע יצרנו. תני ר' חייא אוי לה לעיסה שהנחתום מעיד עליה שהיא רעה. כי רוח עברה בו ואיננו הרא אמרה לית סתין חיון. אלא זה יצר הרע שהוא הולך עמו ולא בא עמו. וכן הוא אומר (מקלים עח) כי רוח הולך ולא ישוב. ולא יכירנו עוד מקומו זה יצה"ר. חסד יי מעולם ועד עולם. אמר רבי יוחנן החסד מן העולם ועד העולם אבל הצדקה עד שלשה דורות שנאמר וצדקתו לבני בנים: **ולזכרי** פקודיו. אמר רבי תנחוםא משל לאלמנה אחת שהיה לה בן. כל זמן שלא נשא אשה היה נזקק לה כיון שנשא אשה אמרה ליה אימיה ידענא אנא לית את מודקק לי כמה דהוית לקרמאי אלא הוה רכיר לי. כך כל השנים שהיו ישראל במדבר היה הסן יורד להם והבאר עולה להם. לשומרי בריתו. שהיו זוקקים להם והיו יכולין להיות שוכרין את התורה ויגיעים בה אבל עכשיו שאדם מודקק לפרנסתו ולזכרי פקודיו:

יי בשמים הכין כסאו. רבי ברכיה בשם רבי אבין אמר את מוצא ארבע גיותנין בעולם ולפי שהן גאין הקב"ה מתגאה עליהן. כיצד בחיות אין גיותן מן הארץ ובבהמות מן השור ובעופות מן הנשר וגיותן מן הכל אדם שהוא שולט בכלם שנאמר (בראשית א) וירדו ברנת הים. מה עשה הקב"ה נתן כל הגיותנים הללו תחת כסא כבודו שנאמר (יחזקאל א) ודמות פניהם פני אדם אמר הקב"ה הואיל והם גאים אני מתגאה עליהם שנאמר (שמות טו) כי גאה גאה שהוא מתגאה על כל הגאים הוי ומלכותו בכל משלה:

ברכו ה' מלאכיו. במה הכתוב מדבר אם בעליונים הרי כבר נאמר כל צבאיו אינו מדבר אלא בתחתונים. וכנין שנקראו התחתונים מלאכים שנאמר (נחמד כ) וישלח מלאך ויוציאו:

פירוש מהר"י הכהן
לכשן כל יום ולא היה מושב: [כל אחד]. סי' לכל אחד מישראל מלאך אחד ולר' אבא שני מלאכים לכל אחד מישראל: [ר' יוחנן]. בולקוס יש ר' סימן: [זוניאיות]. סי' חיוורין: [ומנער]. סי' כסי' רסי' שס רמו לו ונתעורר מחליו ויסוריו ואולי פירשו אזור מלבן כשם זרה הלל: [עלילות דברים]. סי' רק ולבני ישראל עלילותיו הוא לטובה שמודיע להם פעולותיו ומדותיו מה הוא רחום וכו' וכיאלא כזה. והוא הוא קשור אמר רבי שמואל בר נחמן מאריך רוחו וכו' לשרש ולומר כי סאי עלילותיו דכסא ול מדותיו כאלה ידבר: [לעולם אריב]. סי' כשמתחלל עם ישראל בכל שחטאו ונתחייבו לו הייתי נשכר שלא חננתי אפ' ברואי ולא קיבלתי והפסדתי אותם: [סרחיק משנן]. סי' כי חלל או מעולם יוסר ויוסר שלא חטא הכסא לידיו כלל כי באומנו ירחיק אותנו מן החטא ח"כ כהכרת כגד החטא מלויה וכלה לידיו וקשה לשכוח: [עם רבע]. סי' והיזה דברים קשים כלפי מעלה כדי להללם: [מעיד עליהם]. סי' שהוא יס' מעיד ילך לב האדם רע וגו' שזהו כי הוא ידע יצרנו: [חיון]. סי' כחמיס: [שלא נשא אשכ]. סי' ואיננו עמוס בתלמוד עמנו הרי הוא עניי לעשות לרכי חמי, ומשנא וערוד ברכי עמנו

יוציאונו ממצרים וכי מלאך היה והלא משה היה אלא שנקראו הנביאים מלאכים וכן הוא אומר (חגי ה) ויען חגי המלאך. אמר רבי יהודה ברבי סימון (סופטים כ) ויעל מלאך יי' מן הגלגל זה פנחס. ורבנן אמרי אשתו של מנוח מה היתה אומרת לו (סופטים יג) הנה איש אלהים בא אלי ומראהו כמלאך. האלהים גורא מאד כסבורה בו שהוא נביא ואינו אלא מלאך הוי על כרחך אתה לסדר שהנביאים נקראו מלאכים. רבי הונא בשם רבי אחא פותרו בסיני גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו שהקרימו עשייה לשמיעה שנאמר (שמות כד) כל אשר דבר יי' נעשה ונשמע. רבי יצחק אמר מדבר בשומרי שביעית. בנוהג שבעולם אדם עושה מצוה לשעה או ליום אחד לשבת אחד או לחדש אחד שםא לשנה וישראל לשבע שנים. רבי תנחום בר חנילאי. אומר גבורי כח זה משה שאין גבור כח כמשה שישראל עמדו לפני הר סיני ולא יכלו לשמוע קול הדבור שנאמר (דברים ה) אם יוספים אנחנו. וכתוב (ספ) קרב אתה ושמע מה שלא יכלו ששים רבוא לשמוע שמע משה לעצמו וקרא לו הרבור שנא' (ויקרא ה) ויקרא אל משה ולא גיווק ללמדך שגדולים הצדיקים יותר ממלאכי השרת שהם אינן יכולים לשמוע קולו אלא עומדים ומזדעזעים ונבהלים והצדיקים יכולים לשמוע קולו שנאמר (ויחל כ) ויי' נתן קולו לפני חילו. כי רב מאד מחנהו. אלו המלאכים שנאמר (בראשית לז) מחנה אלהים זה. וכתוב (דניאל ז) ואלף אלפין ישמשוני ומי יכול לשמוע קולו כי עצום עושה דברו שהוא גדול ממלאכי השרת ומי הוא זה משה ששמע קול הרבור שנאמר ויקרא אל משה הוי גבורי כח זה משה:

מוזר קד

ברכי נפשי את יי' אלהי גדלת מאד הוד והדר לבשת. מלך בשר ודם אין לובשין את לבושו. אבל הקב"ה בני אדם לובשין את לבושו שנאמר הוד והדר תשוה עליו. והו שאמר הכתוב (ד"ה כט) לך יי' הגדולה והגבורה וגו' והכתנשא לכל לראש. אמר רב הונא מהו מתנשא לכל לראש את מוצא הכל מקלסין להקב"ה שנאמר (תהלים קיג) מהולל שם יי' ואין קילוס גדול להקב"ה אלא קילוסין של ישראל שנא' (ישעיה מו) עם זו יצרתי לי תהלתי יסערו. תדע לך שכן כתיב למעלה ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו גבורי כח לשמוע בקולו לעשות את דברו היה צ"ל שכה שאדם שומע הוא עושה למה כתיב כן אלא בישראל הכתוב מדבר שעמדו בסיני והקרימו עשייה לשמיעה שנאמר (שמות כד) כל אשר דבר יי' נעשה ונשמע. משמקלסין ישראל מקלסין המלאכים אחריהם מה כתיב אחריו ברכו ה' כל צבאיו אלו המלאכים בענין שנאמר (ישעיה כד) יפקוד ה' על צבא המרום כמרום הוי המתנשא לכל לראש ואין ראש אלא ישראל שנאמר (שמות ל) כי תשא את ראש בני ישראל ואומר (ירמיה ז) קדש ישראל ליי' ראשית תבואתו. דבר אחר לכל לראש אמר רבי סימון ראש אתה לכל הקילוסין שקלסו אותך. וטרומם על כל ברכה ותהלה שנאמר (תהלים קו) מי ימלא גבורות יי' מי יכול לספר שבחו של הקב"ה. ואם ביקש אדם לומר שבחו של הקב"ה מתבלע. שכן אליהוא אומר (איוב לד) היסופר לוי אדבר. תדע לך שכן הוא משאמר דוד מאה וארבעים וחמשה מומרים קילס להקב"ה שנאמר (תהלים קמב) תהלת יי' ידבר פי סוף כל הדברים קלסו ברם"ח איברים שיש בו באדם שנאמר (כס לז) כל עצמותי תאמרנה יי' מי כמוך. לא הנית אבר שלא קילס בו להקב"ה אמר להם מה אתם סבורים ספני שקלסתי להקב"ה בכל הרברים האלה שםא נגעת באחת מרובי רכבות של שבחיו עכשיו אני בראש הקילוסין (כס קמב) תהלה לדוד ארוממך אלהי המלך. א"ר אף כשיעשה פיהם של צדיקים לעתיד לבא כמעין גובע שאינו פוסק שבחו של הקב"ה תאמר שהם יגעים לאו אלא ובר רב מובך יאמרו אין כתיב כאן אלא יביעו שהם נובעים כמעין הוי לכל לראש אף דוד כך אמר ה' אלהי גדלת מאד:

ד"א ברכי נפשי את יי' וזש"ה (דברים כח) יצו ה' אתך את הברכה באסטיך. את מוצא כל דבר ודבר מלאך מסונה עליו אם ובה אדם מלאכי השרת נמסרין לו אם מתתייב אדם מלאכי חבלה נמסרים לו הוי יצו ה' אתך את הברכה. ואם הפרשת מעשרותיך בשדה ברכתי אותך ברוך

פירוש מהר"י הכהן

אומרת ידעתי שאין אדם פנוי לעסוק בעסקו במקדש לחות זכרני כך מתחלה לשומרי כריתו ואחר כך לפתוח לזוכרי: [נשומרי שביעית]. פי' שאין לך גבורי כח כזה שרואה שדכו כורה. בני זרע וכו' כוחו ושותק: [לשבע שנים]. פי' ככלו' שנים עושים מנוח שנה שלימה: [תדע לך]. פי' שקילוסו גדול לו יתנחך שהרי כתיב מתלה ברכו ה' מלאכיו גבורי כח וגו' דמיירי בישראל כדמוכית ואזיל, ואה"כ מקלסין המלאכים הרי לך כי של ישראל גדול אלנו ית': [ראש אמה]. פי' מהולל יותר ויותר אלפי אלפים רכי רכבות פעמים למעלה ראש מכל הקילוסין: [סוף כל הדברים]. פי' דוד כלל תהלה ה' וגו': [ארוממך]. פי' כמתחיל